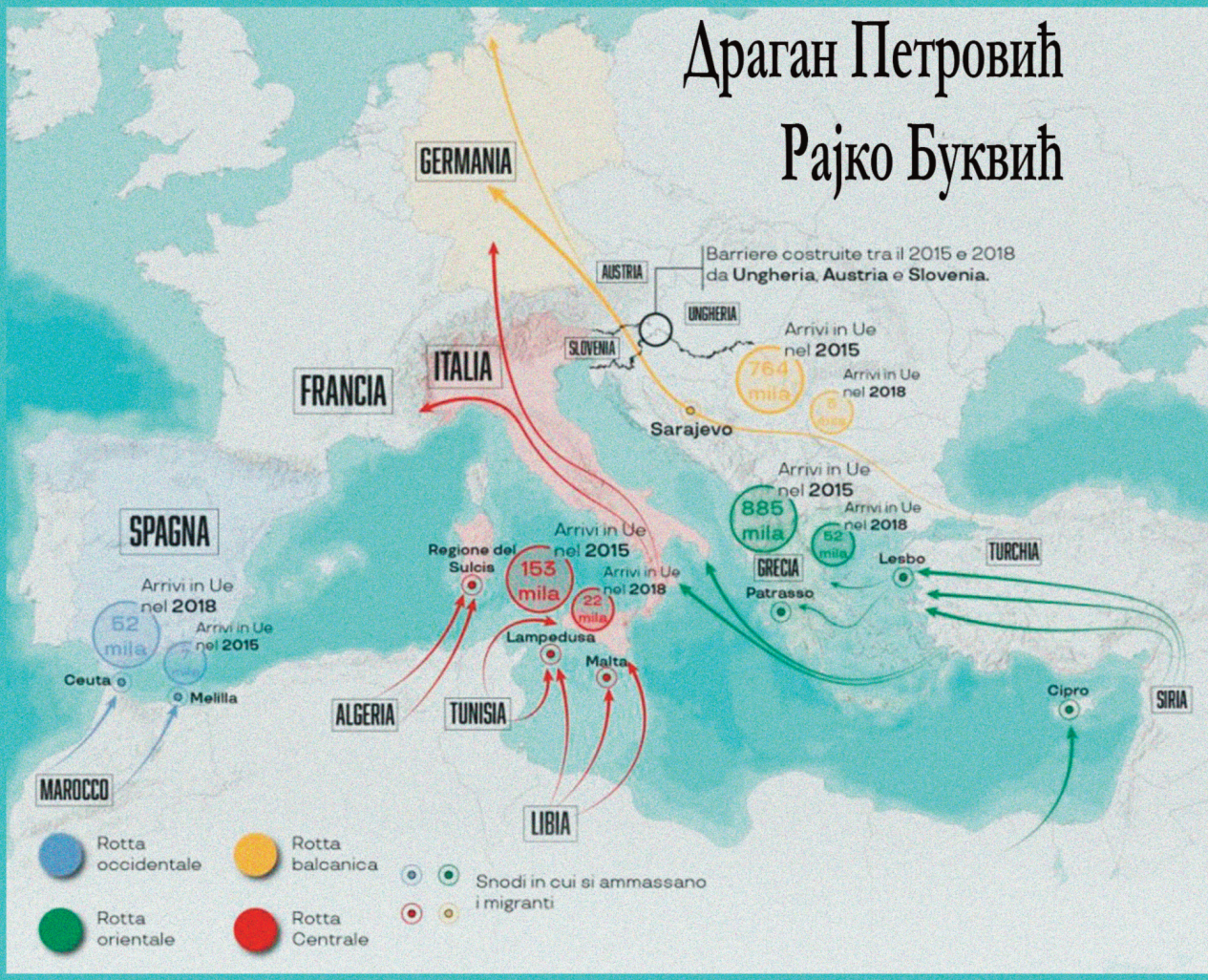

Европа и мигрантско питање 2014–2020.

Драган Петровић
Рајко Буквић

Корице:

Извор: www.яндекс.картинки

Извор: Куда сада иду избеглице (фото), *Спутњик*, 11.03.2016, <http://rs.sputniknews.com/regioni/20160311/1103914264/Kuda-sada-idu-izbeglice.html#ixzz42t0Sqqlh>

др Драган Петровић
проф. др Рајко Буквић

**ЕВРОПА
И МИГРАНТСКО ПИТАЊЕ
2014–2020.**

Београд, 2020.

Издавач:

Институт за међународну политику и привреду,
Београд, Македонска 25

За издавача:

проф. др Бранислав Ђорђевић,
директор

Рецензенти:

др Душко Димитријевић научни саветник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд.

Проф. др Љубиша Деспотовић, научни саветник,
Институт за политичке студије, Београд.

Проф. др Игор Јанев, научни саветник,
Институт за политичке студије, Београд.

проф. др Зоран Аврамовић, научни саветник,
Институт за социолошка истраживања, Београд

Лектура:

Маја Јовановић

Компјутерска обрада:

Сања Баловић

Штампа:

ДонатГраф, Вучка Милићевића 29, Београд

ИСБН 978-86-7067-281-9

Монографија је настала у оквиру пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2020. године“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2020. године.

САДРЖАЈ

СПИСАК ТАБЕЛА	9
СПИСАК ИЛУСТРАЦИЈА	11
РЕЧ АУТОРА	13
I. ТЕОРЕТСКО-МЕТОДОЛОШКИ УВОД	19
II. ЕВРОПА И МИГРАЦИЈЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ	33
1. Стари век	34
2. Сеоба народа у V веку	36
3. Миграције у средњем веку	38
4. Миграције у новом веку	39
5. Колонијална епоха и прилив миграната неевропског порекла у њихове метрополе и Европу	41
6. Мигрантски талас са Блиског истока и Северне Африке у XXI веку	48
III. МИГРАНТСКИ ПРИТИСАК СА БЛИСКОГ И СРЕДЊЕГ ИСТОКА И СЕВЕРНЕ И СУБСАХАРСКЕ АФРИКЕ ОД 2014. ГОДИНЕ	51
1. Појачана мигрантска кретања ка Европи у периоду криза на Блиском истоку и Северној и Субсахарској Африци	51
2. Прекретница у развоју мигрантске кризе у 2014. години	57
3. Рат у Сирији и „арапска пролећа“	70

4. Балканска мигрантска рута, врхунац 2015. до пролећа 2016.	77
5. Примиривање Балканске копнене руте након пролећа 2016. године	81
6. Политика Европске уније према мигрантској кризи	89
IV. МЕДИТЕРАНСКА, БАЛКАНСКА И ДРУГЕ ГЛАВНЕ РУТЕ МИГРАНТСКОГ ПРИТИСКА ОД 2014. ГОДИНЕ	95
1. Медитеранска рута	95
2. Балканска рута	99
3. Србија и мигрантско питање	103
4. Специфичности положаја српског фактора на Балкану у односу на миграције са Блиског истока	111
5. Земље окружења и мигрантско питање	114
6. Украјинска и друге алтернативне мање значајне руте мигрантског притиска	119
V. АНАЛИЗА ФАКТОРА ПОДСТИЦАЊА САВРЕМЕНОГ МИГРАНТСКОГ ПИТАЊА	121
1. Економски мотиви миграција	121
2. Друштвено-социолошки мотиви	124
3. Геополитички фактори	126
4. Велике силе и мигрантско питање	129
VI. ЗАКЉУЧНО ПОГЛАВЉЕ	135
1. Предвиђања даљих процеса везаних за мигрантско питање	136
2. Закључак	141
РЕЗИМЕ	153
РЕЗЮМЕ	157

RESUME	161
ЛИТЕРАТУРА	165
ИНДЕКС ИМЕНА	177
НАУЧНЕ БИОГРАФИЈЕ АУТОРА	181
др Драган Петровић	181
Проф. др Рајко Буквић	187

Захвалница

Изражавамо захвалност издавачу овог рада Институту за међународну политику и привреду и његовом уваженом директору проф. др Браниславу Ђорђевићу, као и Министарству просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије које је одобрило средства за објављивање ове књиге након спроведене процедуре на Конкурсу за финансирање научних монографија 2020. године. Велику захвалност дугујемо рецензентима ове књиге и то: др Душку Димитријевићу, научном саветнику Института за међународну политику и привреду у Београду, професору др Љубиши Деспотовићу, научном саветнику Института за политичке студије у Београду, професору др Игору Јаневу, научном саветнику Института за политичке студије у Београду и професору др Зорану Аврамовићу, научном саветнику Института за социолошка истраживања. Захваљујемо се посебно Сањи Баловић на техничкој обради књиге.

За све потенцијалне пропусте и недостатке у овој књизи, до којих научна и шира јавност може доћи приликом њеног ишчитавања, искључива одговорност припада ауторима књиге.

Аутори

СПИСАК ТАБЕЛА

- Табела 1.1. Основни подаци о међународним мигрантима, 2000. и 2020.
- Табела 2.1. Десет земаља са највећим бројем миграната у земљама Европске уније у 2012. години
- Табела 3.1. Откривени илегални преласци граница Европске уније 2011–2019.
- Табела 3.2. Откривени илегални преласци граница Европске уније 2011–2019, порекло миграната
- Табела 3.3. Број илегалних миграната на западнобалканској рути, 2014–2019.
- Табела 4.1. Стопе фертилитета у балканским земљама, Словенији и Мађарској у 2020. години
- Табела 4.2. Тражиоци азила у Србији 2008 – март 2019.
- Табела 4.3. Прихватни центри и центри за азил у Републици Србији, децембар 2017, март 2018. и април 2020.

СПИСАК ИЛУСТРАЦИЈА

- Слика 1.1. Број међународних миграната и њихов удео у укупном светском становништву 1995–2019.
- Слика 1.2. Међународни мигранти, према главним регионима резиденција (у милионима)
- Слика 3.1. Мигранти, у оквиру и из Европе, 1990–2019.
- Слика 3.2. Двадесет водећих мигрантских коридора, 2010.
- Слика 3.3. Мапа европске мигрантске кризе 2015.
- Слика 3.4. Порекло откривених нелегалних миграната у Европи, 2015. година
- Слика 3.5. Главне руте миграција ка Европи и број откривених илегалних прелазака граница у 2015. и 2016. години
- Слика 3.6. Тражиоци азила из Сирије у околним земљама и Европи у периоду април 2011–јун 2015.
- Слика 3.7. Приспели мигранти у Европу у периоду Q4 2015–Q1 2020.
- Слика 3.8. Главне морске мигрантске руте
- Слика 3.9. Традиционална Балканска рута
- Слика 4.1. Главне мигрантске руте ка ЕУ и број миграната у 2015. и 2018.
- Слика 4.2. Прилив миграната у Европу 2016. маритимним рутама

РЕЧ АУТОРА

Рад *Европа и мигрантско питање 2014–2020.* представља научну монографију рађену у складу с макронаучно-истраживачким пројектом Института за међународну политику и привреду у Београду „Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним економским интегративним процесима – спољнополитички, међународни, економски, правни и безбедносни аспекти“, финансирани на основу плана основних истраживања Министарства просвете и науке Републике Србије.

Миграције су актуелна тема Европе током највећег дела њене историје. Миграције према Европи, где су нарочито у њеном западном делу стваране емигрантске заједнице ваневропских народа, продукт су углавном XX века као последица колонијализма, потом и процеса деколонизације. Ове заједнице из прекоморских земаља су у Европи увећаване током протеклих деценија највише као последица економских миграција, образовања, безбедности (због ратова и сукоба у прекоморским земљама), те социјално-демографских разлога (родбинско повезивање миграната који су одраније живели на тлу Европе) и др. Део наведене популације се настањивао на тлу Европе привремено, а део и трајно. Мигрантска кретања са простора Блиског и Средњег истока, Северне и Субсахарске Африке у периоду приближно од 2014. године ка Европи представљају пак посебан, до сада нерегистрован феномен и поред свих раније запажених модерних миграционих процеса ка Старом континенту. Разлог томе је масовност досад незабележена у модерном периоду миграционих процеса ка Европи, и друго, њихова неконтролисаност. Уколико је сукоб, пре свега у Сирији, и више других на наведеним подручјима (Ирак, Авганистан, Либија, Јемен, Судан, потом „обојена арапска пролећа“ и др.), актуелан последњих година, постоје и економски, геополитички, социјално-

друштвени фактори, укључујући и демографске, којима може, све заједно, да се покуша објаснити посматрани феномен. Интереси великих сила, различитих геополитичких центара моћи, укључујући и крупан капитал, мултинационалне компаније, војне и политичке савезе, међународне и невладине организације, професионалне и друге утицајне групације, по овим питањима свакако су присутни и испреплетани.

Као и у другим сличним питањима савремености, медији су имали сигурно велики утицај у интерпретирању и анализирању феномена у случају масовних миграција из наведених регија Азије и Африке ка Европи последњих година. Научни кругови, пре свега у политичким наукама, социологији, политичкој географији, економији, демографији покушавали су преко научних чланака и зборника да дају одговор на нека од ових питања. Као аутори који се у научном смислу бавимо темом ове књиге већ неколико година, са више објављених заједничких¹ или засебних научних радова у земљи и иностранству,² научном монографијом *Европа и мигрантско питање 2014–2020*, као изузетно савременом тематиком, покушали смо да на основу постојећих извора, периодике и литературе у свету заокружимо предмет рада. Иако је наш приступ овом раду био превасходно политиколошки, применили смо и сазнања и методе других наука и

¹ Dragan Petrović i Rajko Bukvić, „Migrantski problem 2014–2017 u Evropi: Mediteranska i Balkanska ruta“, *Društveno-političke i ekonomske implikacije procesa migracija*, Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment Konstantin Veliki, Niš, Univerzitet Union Nikola Tesla, Beograd, 2017, стр. 81–94; Dragan Petrović and Rajko Bukvić, „European Migrant Crisis (2014–2018) and Serbia“, chapter 7, ed. Igor Janev, *Serbia: Current Political, Economic and Social Issues and Challenges*, Nova Science Publishers, New York, 2019, pp. 125–142.

² Драган Петровић, „Мигрантско-избегличка криза (са простора Блиског истока и Северне Африке) и Европа 2015–2016“, Међународна политика, бр. 1162–1163, април-септембар 2016, стр. 5–19; Драган Петровић и Наташа Томић-Петровић, „Европа и миграције са ваневропских подручја – историја и садашњи процеси“, *Култура полиса*, година 13, 2016, № 29, стр. 95–107; Драган Петровић, „Балкан и мигрантско питање“, *Култура полиса*, година 14, 2017, посебно издање 2, стр. 67–80; Драган Петровић, „Балкан и мигрантска криза – продубљивање ризика од пораста конфликта“, *Култура полиса*, година 15, 2018, стр. 107–120.

научних дисциплина (социологије, економије, историје, друштвене географије, статистичке обраде и др.) да би се приступило његовој адекватној анализи и обради. Поменути радови објављени на ову тему, у часописима и као поглавље у књизи (*European Migrant Crisis (2014–2018) and Serbia, chapter 7, Serbia: Current Political, Economic and Social Issues and Challenges*, Nova Science Publishers, New York, 2019), били су само полазна основа нашег истраживања за ову књигу. Научна монографија *Европа и мигрантско питање 2014–2020.* резултат је континуираног истраживања, као и синтетичког подухвата два аутора у последње две године, пратећи најновија кретања и сазнања у јавности, стручним и научним круговима на балканским просторима, Европи и свету, о мигрантским процесима ка Европи са простора Блиског и Средњег истока, Северне и Субсахарске Африке.

Студија *Европа и мигрантско питање 2014–2020.* садржи шест поглавља: 1. Теоријско-методолошки увод, 2. Европа и миграције кроз историју, 3. Мигрантски притисак са подручја Блиског и Средњег истока и Северне и Субсахарске Африке од 2014. године, 4. Медитеранска, Балканска и друге главне руте мигрантског притиска од 2014. године, 5. Анализа феномена подстицаја савременог мигрантског питања, 6. Закључно поглавље.

Полазећи од старог методолошког упутства да сваки савремени проблем има свој извор у прошлости, пришли смо осветљавању миграција кроз векове – Антика, Велика сеоба народа, средњи век, нови век и епоха колонијализма, XX век и процес деколонизације, најновији мигрантски притисак. Овај преглед је допуњен анализом економско-социолошких мотива савремених миграција.

У следећем поглављу анализирају се најновија мигрантска кретања са подручја Блиског и Средњег истока и Северне и Субсахарске Африке од 2014. године. Посебно фреквентни мигрантски таласи везани су за сукоб у Сирији, нестабилности у Ираку, Ирану, Либији, као најважнијих покретача миграција. Упоредо са овим процесима везаним за фактор безбедности постоји релативно континуиран процес прилива миграната, превасходно из економских разлога и ширих социјалних питања, у првом реду из бивших колонија и сарадње са тим колонијалним заједницама (Комонвелт, Франкофонија и др.). Четврто

поглавље објашњава два најважнија правца мигрантског прилива од 2014, а то су Балкански и Медитерански. Балкански је превасходно важан као копнени који је и био најфреквентнији у периоду до пролећа 2016. године, мада постоји и његов морски правац преко обала различитих мора на које Балкан има излаз. Медитерански правац је континуиран и он има више рута, где је Италија најизложенија. Грчка има географски положај који је чини изложеном мигрантском притиску и са копна (од границе са Турском) и читаве морске акваторије.

У петом поглављу анализирали смо спектар покретача мигрантског кретања према Европи. Ови фактори су подељени на економске, безбедносне, социолошко-друштвене, геополитичке и утицај великих сила. Често су у пракси ови фактори испреплетани па их је тешко и раздвојити.

У закључном поглављу дата су предвиђања даљих главних процеса и токова везаних за мигрантски проблем. У Закључку смо скицирали предикцију процеса мигрантског таласа, дат је и резиме.

Србија и српски простори у целини налазе се на ободима садашњих граница Европске уније и самим тим представљају важну станицу на мигрантском путу. Након пролећа 2016. године, и смањења фреквенције Балканске копнене руте, прилив миграната је мањи али континуиран, па је то феномен са којим ћемо се суочавати на различите начине и у будућности. С једне стране, Србија показује хуман однос према мигрантима али и забринутост због свог статуса у Европи, а с друге и сама има демографске проблеме. Србија ће морати да решава мигрантску кризу у оквиру сопствене националне стратегије, али и под притиском других спољних међународних чинилаца, како пријатељских земаља и сила тако и оних мање наклоњених, укључујући и глобализацијске и неолибералне силе у Европи и изван Европе. Србија по мигрантском питању има сличне интересе као и земље Балканског полуострва и тзв. Вишеградске групе, којима није у интересу и чија шири јавна мњења не подржавају даљи процес неконтролисаних и масовних миграција ка Европи, пре свега Балканском мигрантском рутом.

Иако већини миграната до сада циљ стационарања и боравка на европском тлу нису земље Балканског полуострва, па ни Источноевропске, већ богате земље Уније из Западне Европе и Скандинавије, део мигрантске популације се на нашим просторима може задржати привремено, па чак и трајно из различитих разлога. То се у пракси већ дешава, али постоји могућност да се из различитих разлога, далеко већа концентрација мигрантске популације задржи на нашим, балканским просторима. Тако би се могло десити да већ постојећа мигрантска популација у Србији остане овде због немогућности да иде даље ка Западној Европи, или да нам реадмисијом или каквим другим уговорима са Унијом или појединим њеним чланицама буду испоручени, или да се у будућности нађу нове масе миграната које би преко Турске или поморским путем доспеле на Балкан. У српској јавности, нарочито на интернету, односно друштвеним мрежама, постоје недоумице око обавеза које је евентуално Србија преузела по том питању, а која нису довољно разјашњена у јавном мњењу (Маракешки споразум који је потписан и Даблински који наводно није билатерални споразум са неким од земаља ЕУ, обавезе Србије „на европском путу”, потенцијалне реадмисије и др.). Неки од ових феномена нису до краја разјашњени ни у стручним круговима. Отуда је веома важно третирати мигрантско питање и као демократско питање, дакле питање које би било транспарентно и где медији и посебно стручни кругови треба да имају улогу професионалног деловања. Медији, у сваком случају, морају преносити информације и омогућити преношење ставова стручних и научних кругова по овом питању од ширег значаја за јавност. Нисмо сигурни да се то до сада редовно и чини, не само у Србији већ и у окружењу. Као последица тога појављује се низ полуинформација и дезинформација на интернету и алтернативним медијима, што се у будућности може само појачавати.

Научна монографија *Европа и мигрантско питање 2014–2020*, која се овом приликом презентира јавности, резултат је нашег вишегодишњег рада праћења овог савременог феномена за српске просторе, Балкан и читав европски континент.

Београд, октобар 2020.

Аутори

I

ТЕОРЕТСКО-МЕТОДОЛОШКИ УВОД

Термином „миграција” (лат. *migratio* — пресељење, сеоба) означава се премештање становништва, како у оквирима једне земље (унутрашња миграција) тако и из једне земље у другу (међународна миграција).³ У савременој научној литератури миграције се третирају као више-димензионални феномен, као социјално-економска, али и социјално-психолошка, етнографска, нормативно-правна, политичка појава. Сходно томе, миграције се проучавају у разним друштвеним наукама: демографија, економика, социологија, географија, право и друго.

Миграције се могу сматрати природним феноменом, иманентним људском друштву. Становништво се налази у сталном кретању, људи се рађају и умиру, жене и разводе, мењају своје радно место, прелазе из једног насеља у друго с различитим циљевима, заувек или на одређено време, прелазе из једне делатности, из једне социјалне групе у другу итд. Сва та кретања могу се груписати у три велике врсте: природно, миграционо и социјално. Миграција (миграционо кретање, механичко кретање) у најширем смислу сматра се, дакле, једним од облика мобилности (кретања) становништва, наиме мобилности у простору.⁴ При томе, мисли се на све облике просторне покретљивости, па се тако говори о дневним миграцијама (кретање од места боравка ка радном месту и обратно), епизодним миграцијама (пословна, туристичка, рекреациона путовања која немају регуларан временски карактер, односно учесталост), сезонским миграцијама (одлазак на посао сезонског карактера и повратак у место боравка, најчешће у трајању од неколико

³ Речник миграција дефинише миграције као „кретање особа из њиховог места боравка преко међународних граница или унутар државе” (*Glossary on Migration*, International Organization for Migration, Geneva, 2019, p. 137).

⁴ Видети: Виктор Иванович Переведенцев, *Методы изучения миграции населения*, Наука, Москва, 1975, стр. 9.

месеци), и сл. У ужем, специјалном смислу речи под миграцијама се подразумевају таква просторна премештања становништва која су повезана са променама њиховог места пребивања на релативно дуги рок. У том смислу, дакле, миграција би се могла дефинисати као пресељење становништва из једног места у друго. У практичном раду појам миграција даље се сужава, тако што се из њих искључује промена места пребивања унутар једног насељеног места. И у том, редукованом, облику миграције обухватају веома широк и разноврстан круг различитих појава, подразумевајући при томе и планске, организоване, али и стихијске.

Појам миграција први пут је научно одређен у радовима британског картографа, географа и статистичара немачког порекла Ернста Георга Равенштајна (*Ernst Georg Ravenstein* 1834–1913). У току 1870-их и 1880-их, Равенштајн је створио теорију миграција која и данас представља основу за савремена проучавања овог феномена. Дефинишући миграцију као „сталну или привремену промену места пребивања”, он је формулисао законе миграција – најпре седам,⁵ који су са каснијим допунама данас познати као једанаест миграционих закона или правила (*Ravenstein's Laws of Migration*).⁶ Док се раније у (демографској) литератури јасно правила разлика између уског приступа појму миграције (схваћене као пресељење на ново место пребивања) и ширег приступа (сва територијална кретања између насељених места), данас се ова разлика све више губи, и у складу с тим појављује се све већи број приступа, па и дефиниција миграције. Теоријски приступи проучавању миграција у савременој литератури заснивају се на принципу „привлачења–одбијања”, теорији миграционог система веза (мрежа), асимилационој теорији, као и теоријама културолошког и етносоциолошког правца.⁷ У литератури се истиче већи

⁵ Ernst Georg Ravenstein, The laws of migration, *Journal of the Statistical Society of London*, vol. 48 1885, № 2, стр. 198. и даље.

⁶ Видети: Александр Иванович Щербаков, Маквала Григорьевна Мдинарадзе, Александр Данилович Назаров, Елена Александровна Назарова. *Демографија*, ИНФРА-М, Москва, 2017, стр. 163.

⁷ Анатолий Николаевич Сухов и Светлана Анатольевна Трыканова. *Миграция в Европе и её последствия*, 3-е изд., Флинта, Москва, 2016, стр. 11–12.

број функција које испуњавају миграције: акцелераторна, селективна и дистрибутивна. Међу њима, на прелазу из XX у XXI век, посебан значај добијају економске и социјалне функције, што се везује пре свега за међународне миграције, а које у тумачењу мејнстрим економске теорије (неокласичне, односно неолибералне) проистичу из економске неједнакости међу земљама.⁸

Уобичајени дискурс, а понекад и научни радови, не праве дистинкцију између појмова „избеглица“, „интерно расељено лице“, „тражилац азила“ и „мигрант“, иако су они прецизно дефинисани и од стране одговарајућих међународних тела, а и у домаћем законодавству. На сајту Комесаријата за избеглице и миграције, тако, налазимо следећа одређења.

1) „Избеглица је по Закону о избеглицама и Закону о изменама и допунама Закона о избеглицама из 2010. лице које је услед догађаја у периоду од 1991. до 1998. године и њихових последица избегло или прогнано из бивших југословенских република на територију Србије.”

2) „Под појмом интерно расељена лица подразумевају се појединци или групе појединаца који су присиљени да беже или напусте своје домове или пребивалишта, услед оружаног сукоба или да би спречили последице оружаног сукоба, ситуације општег насиља, повреде људских права, катастрофе било природне или узроковане људском руком, а који нису прешли међународно признату државну границу.”

3) „Азил је право на боравак и заштиту које има странац коме је на основу одлуке надлежног органа који је одлучивао о његовом захтеву за азил у Републици Србији одобрено уточиште или други облик заштите предвиђен Законом о азилу.

Поступак азила је поступак, уређен Законом о азилу, за стицање и престанак права на азил и других права лица која траже азил.”

4) „Република Србија је у последње две деценија била суочена са бурним и турбулентним миграционим кретањима. Долазак избеглица из бивше Југославије и интерно расељених лица са АП Косова и Метохије, као и одлазак великог броја становника који је емигрирао у

⁸ Ibid.

државе Западне Европе и Северне Америке су трендови који су обележили деведесете године. У протеклих неколико година, Србија се суочила и са тражиоцима азила из земаља Азије и Африке и илегалним мигрантима, али и повратницима по основу Споразума о реадмисији. Свих ових година се наставља изразит тренд депопулације руралних подручја. Као последица оваквих миграционих кретања, низ различитих министарстава је задужен за разне категорије миграната које су дефинисане бројним секторским стратегијама. Секторске стратегије које се директно односе на групе миграната и систем управљања миграцијама су: Стратегија супротстављања илегалним миграцијама у Републици Србији за период 2009–2014. године („Службени гласник РС” –, број 25/2009); Стратегија реинтеграције повратника по основу Споразума о реадмисији („Службени гласник РС”, број 15/2009); Стратегија интегрисаног управљања границом у Републици Србији („Службени гласник РС”, број 11/2006); Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији („Службени гласник РС”, број 111/2006); Стратегија одрживог опстанка и повратка на Косово и Метохију („Службени гласник РС”, број 32/2010).

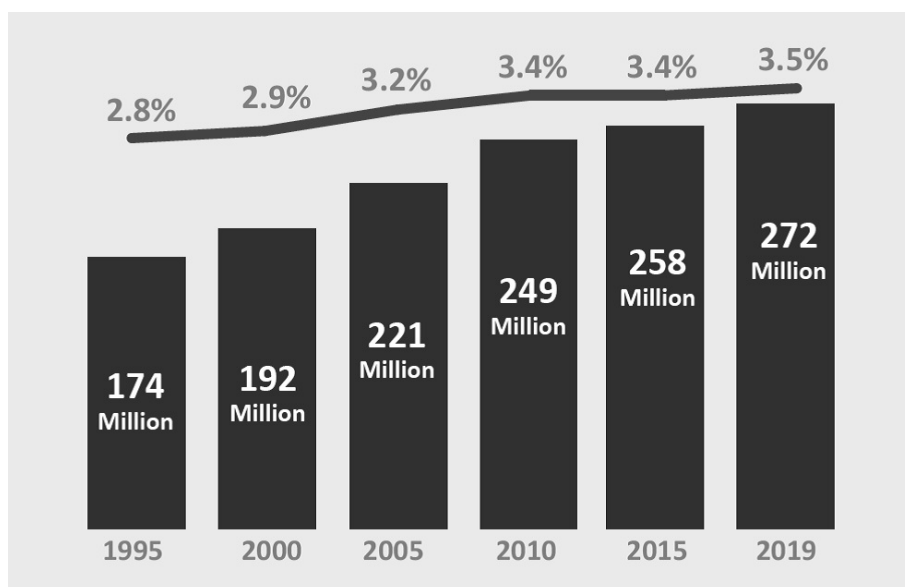
У основи, а тако је дефинисано и у међународним документима, појам мигрант везује се првенствено за економске разлоге напуштања (неке) земље, што значи да они, за разлику од избеглица и тражилаца азила, могу у ту земљу да се врате. Ипак, ова разлика се врло често занемарује, што је нарочито видно у условима актуелне мигрантске кризе. Ми се у нашим разматрањима нећемо упуштати у разлоге и распрострањеност неуважавања ове дистинкције, што се дешава чак и у научним радовима.

Према неким ранијим проценама, у савременом свету неким од облика миграција обухваћено је око 2–3% становништва, при чему постоје велике разлике између појединих земаља.⁹ Као типичан пример

⁹ Владимир Николаевич Архангельский, Алла Ефимовна Иванова, Леонид Леонидович Рыбаковский, Сергей Васильевич Рязанцев. *Практическая демография*, ЦСП, Москва, 2006, стр. 181. Имајући у виду догађања у последњој деценији, а која су управо предмет наше анализе, ове бројке свакако су увећане, као што показују и процене из World Migration Report (видети слику 1.1. и табелу 1.1 у наставку).

земље са веома покретљивим становништвом у том погледу наводе се САД, где се тај удео креће на нивоу од око 15%, и то само у унутрашњим миграцијама. По правилу, на међународном нивоу миграциони токови су усмерени из мање развијених у развијене земље, што је свакако повезано са социјално-економским условима живота, иако не треба занемаривати ни друге (могуће) факторе.

Слика 1.1. Број међународних миграната и њихов удео у укупном светском становништву 1995–2019.

Извор: World Migration Report 2020, стр. 22.

Данас постоји велики број различитих облика миграција (епизодне, дневне, сезонске, неповратне, принудне, незаконите, насилне, криминалне)¹⁰. На прелазу из XX у XXI век и у новом столећу посебан значај

¹⁰ Александр Иванович Щербаков, Маквала Григорьевна Мдинарадзе, Александр Данилович Назаров, Елена Александровна Назарова. *Демографија*, ИНФРА-М, Москва, 2017, стр. 108–111.

и интересовање побуђују међународне миграције, у оквирима којих се могу пронаћи многи од наведених облика. Међународне миграције су вид миграција који се уклапа у једно од најраспрострањенијих одређења миграција, као механичког кретања становништва које у широком значењу представља „премештање људи преко граница ових или оних административних јединица”,¹¹ али наравно уз важну напомену да прелазак државних граница повлачи са собом знатно веће и сложеније проблеме.

Табела 1.1. Основни подаци о међународним мигрантима, 2000. и 2020. година

	2000.	2020.
Оцена броја међународних миграната	150 милиона	272 милиона
Оцена удела миграната у светској популацији	2,8%	3,5%
Оцена удела жена у међународним мигрантима	47,5%	47,9%
Оцена удела деце у међународним мигрантима	16,0%	13,9%
Регион са највећим уделом међународних миграната	Океанија	Океанија
Земља са највећим уделом међународних миграната	Уједињени Арапски Емирати	Уједињени Арапски Емирати
Број радника миграната	-	164 милиона
Глобалне међународне дознаке (USD)	126 милијарди	689 милијарди
Број избеглица	14 милиона	25,9 милиона
Број интерно расељених лица	21 милион	41,3 милиона

¹¹ Александр Иванович Щербаков, Маквала Григорьевна Мдинарадзе, Александр Данилович Назаров, Елена Александровна Назарова. *Демографија*, ИНФРА-М, Москва, 2017, стр. 162.

	2000.	2020.
Број лица без држављанства	-	3,9 милиона
Број земаља чланица ИОМ*	76	173
Број ИОМ уреда*	120	436+

Извор: World Migration Report 2020, стр. 10.

Напомене:

* Подаци се не налазе у Извештају, али су расположиви за дате године.

+ На дан 28. октобра 2019.

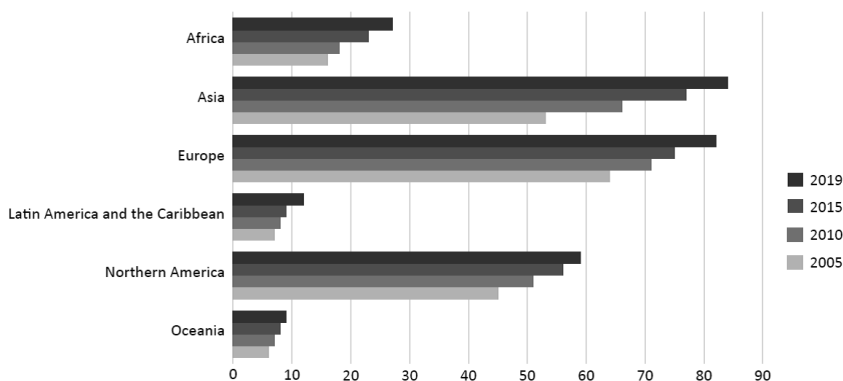
Миграције су биле распрострањен феномен током читаве историје, укључујући и савремене епохе. Постојале су као добровољне и колективне, потом као појединачне (породичне), принудне, или често и као комбинације неке од ових форми. Стари Грци су, као поморски народ, населили колонизацијама приобална подручја практично читавог Медитерана, рачунајући и Црно море. Стари Рим је освајао велика пространства средоземног басена, као и у највећем западну и јужну Европу, подстичући сеобе и миграције. У позном периоду царства бројни варварски народи насељавали су се, уз координацију са Римом, око лимеса на Рајни и Дунаву, као и у другим областима царства. Како показује званична историја, Западно римско царство је и пропало због Велике сеобе народа у V веку. Масовне миграције су настављене и током следећих векова све до данашњих дана. Нарочито велике и значајне су оне миграције подстицане колонијалним освајањима, пре свега од стране европских сила.

Као последица колонијализма, поред европских колона који су насељавали поседе европских метропола на другим континентима, упоредо су и сами домороци различитим поводима долазили да бораве, а неки и да се стално настанују у самим метрополама. Процес деколонизације само је поспешивао овај други процес, јер су се у метрополе повлачили да живе припадници дела војних формација и администрације од припадника домородачких народа, из мешовитих

бракова и др. Бивше метрополе су често задржавале са својим бившим колонијама снажне привредне, културне и војно политичке везе, попут Комонвелта, Магреба и др. Економски мотив је веома чест у мигрантским кретањима из земаља Трећег света ка претежно западним друштвима. Са друге стране, кризе, пре свега у Азији и Африци, додатно доприносе покретању мигрантских маса претежно ка Европи и земљама ЕУ.

Негде од 2014. године појачава се мигрантски притисак ка Европи и земљама Европске уније, пре свега са Блиског истока и Северне и подсахарске Африке. Разлози су, у првом реду, нестабилност региона захваћеног сукобима, пре свега ратом у Сирији, али и сукобима у Ираку, Авганистану, Либији и др. Управо тема ове књиге (научне монографије) јесте најновији, и у том обиму до сада незапамћен, талас миграција из земаља Трећег света ка Европи у периоду приближно од 2014. године. Наводимо приближно 2014. јер су ови процеси уочени и у претходних годину-две, да би велико убрзање и масовност посматраних процеса били остварени од 2014, с врхунцем у 2015. и првим месецима 2016. године. Просторни хоризонт је Европа, пошто се посматра мигрантски притисак ка њој. Са друге стране, овлаш ћемо се дотаћи и простора одакле је највећи прилив миграната – а то је Северна и Субсахарска Африка, Блиски и Средњи исток. У оквиру Европе постоје два најважнија правца мигрантског притиска – то су Балканска рута и Медитерански правац. Балканска рута је доминантно копнена, мада у оквиру ње постоје и паралелни мање фреквентни поморски правци. У раду се посебно бавимо Балканом, и у оквиру њега српским простором, што је и разумљиво имајући у виду да је рад, пре свега, намењен српским читаоцима и у мањој мери читавом јужнословенском простору.

Слика 1.2. Међународни мигранти, према главним регионима резиденција (у милионима)

Извор: World Migration Report 2020, стр. 24.

Упоредо са порастом броја миграната који покушавају да продру до земаља Европе, посебно Европске уније, расту и број илегалних миграната, као и проблеми повезани с њиховим напорима да се докопају планираних дестинација.¹² Ради остваривања тих својих циљева илегални мигранти се користе различитим средствима: илегалним уласком у одредишну земљу (кријумчарењем или преласком граница на тајним прелазима), легалним уласком са фалсификованим документима и легалним уласком са ограниченом визом, да би касније прекршили услове који су им омогућили да добију визе и др. Значајно је истаћи да илегалне миграције доносе значајне проблеме не само одредишној (имиграционој) земљи, дакле земљи у коју се мигранти илегално усељавају, већ исто тако и изворишној (емиграционој) земљи,

¹² Наравно, не сме се изгубити из вида да међународне миграције, и посебно илегалне, не карактеришу само Европу и њој околни свет. Масовне илегалне миграције једна су од константних карактеристика у првом реду САД, у које се на разне начине (покушава да) насељава велики број пре свега Мексиканаца, што је врло добро познато.

као и транзитној земљи, будући да се мигрантима између изворишне и одредишне земље по правилу на путу налази једна или више транзитних земаља. Најзад, и сами илегални мигранти доспевају изузетно често у опасне ситуације, нарочито у несигурним и нерегулисаним случајевима путовања преко мора, што управо карактерише основне руте којима мигранти покушавају да се докопају Европе у актуелним миграторним кретањима током текуће деценије. Многи од њих, нажалост, настрадали су у таквим покушајима.

Феномен новијих миграција, дакле миграција током последњих шест-седам година, са простора Северне и Субсахарске Африке, те Блиског и Средњег истока ка Европи, може се само условно и делом сматрати наставком већ уочених трендова из претходних деценија. Миграције ваневропских народа ка Европи се углавном у значајнијем обиму везују за период колонизације, а потом и деколонизације. У следећем периоду ти трендови се проширују и на економске миграције, као и миграције везане за студентску популацију и стручна усавршавања. Већ створене заједнице народа пореклом из Трећег света у земљама углавном бившим метрополама, дакле, допуњују се на различите начине у следећим деценијама, а највише мотивисано економским разлозима (печалба – привремени рад или пак привремено или трајно настањивање). Међутим, феномен пораста миграција из ваневропских подручја ка Европи последњих година има додатне мотиве, којима се бави и те трендове испитује наш рад. Поред већ евидентираних разлога, попут попуњавања већ формираних заједница из Трећег света из ранијих периода (попуњавања мотивисана економско-социјалним разлозима, породичним линијама), мотивима печалбе допуњавају се узроци миграција који се налазе у политичкој и безбедоносној нестабилности у посматраним суседним регијама Африке и Азије, обојене револуције, „арапска пролећа“, грађански ратови (Сирија, сукоби у Ираку и Авганистану, Либија и др.), локални ратови, стране интервенције и др. Поред тога постоје и мотиви геополитичке природе који се такође истражују у раду.

Рад у основи припада политичким наукама, мада се приликом његове израде користе и сазнања из неких других наука и научних

дисциплина. Метод је превасходно политиколошки. Када се даје историјски преглед миграција то се чини политиколошким приступом, а не историјским. Третира се, дакле, феномен миграција ка европском простору као историјски преглед и то углавном оних које су, као и у периоду посматраном у раду, везане за долазак миграната из ваневропских подручја у Европу. Евидентирају се у историјском процесу и миграције Европљана ка ваневропским подручјима у другом поглављу рада, док се чак и веће миграције на тлу Европе само спомињу. Такође, када се анализирају економски, безбедносни и други фактори везани за миграције, они се третирају у оквиру политиколошког приступа.

Основна хипотеза рада била би „Масовне миграције са подручја Блиског и Средњег истока, Северне и Субсахарске Африке ка Европи почевши приближно од 2014. године јесу савремен феномен различитих мотива и фактора подстицаја, од којих су неки дужег временског трајања (економски, социолошки, геополитички и др.), па се може претпоставити да ћемо се и у следећим годинама сусрети са миграционим притиском ка Европи различитог интензитета и масовности.”

Научни циљ рада садржан је у научној дескрипцији која преовладава у већини поглавља, као најнижи ниво научног сазнања. Да бисмо могли да се бавимо овим савременим феноменом, користимо информације везане за мигрантски притисак у Европи последњих година. Научна класификација или типологизација јавља се у деловима рада где разврставамо и анализирамо феномен миграција кроз историју; класификујемо различите временске периоде у оквиру савременог мигрантског притиска на Европу (на пример, интензивни период копнене руте која иде преко Балкана од септембра 2015. до марта 2016), или подела на Балканску копнену и поморску руту и на Медитеранску руту, од којих свака има даље своје подкомпоненте (на пример: источномедитеранска, западномедитеранска, средњомедитеранска и др.). Ово све обухвата научну класификацију или типологизацију, као виши ниво научног сазнања у оквиру научног циља и у односу на научну дескрипцију.

Још виши ниво научног сазнања је научно објашњење, које користимо у деловима рада где покушавамо да уђемо у срж каузалитета појединих феномена. То користимо посебно у поглављима пет (анализа

фактора утицаја на мигрантску кризу) и шест (закључно поглавље). У мањој мери научно објашњење користимо и у другим поглављима, где покушавамо да нађемо повезаност, узроке, објашњење посматраних феномена, па је то случај и у другом поглављу, у историјском прегледу по епохама великих миграција у Европи.

Најзад, научно предвиђање спада у највиши ниво научног сазнања и оно је концентрисано у шестом, закључном поглављу, као пододелајак. Како је веома тешко давати научно предвиђање и прогнозу даљег развоја одређених процеса, тако је овде на основу обраде теме рада, а то је мигрантска модерна криза у Европи почевши од 2014. године, те на основу прегледа овог феномена у ранијим историјским фазама, могуће дати само основне контуре даље перспективе ове теме. У самој основној хипотези рада дата је основа те перспективе, као могућност наставка уочених процеса мигрантског притиска ка Европи, из околних регија Азије и Африке. Тај мигрантски притисак мотивисан је, пре свега, захваљујући неким дугорочнијим факторима деловања. Ти дугорочнији фактори деловања, као што је рецимо велика разлика у богатству, условима живота у земљама Европске уније и у наведеним регионима Трећег света, суштински се тешко и споро могу променити у следећим годинама. Ту су и демографске разлике, с једне стране високог наталитета и прираштаја земаља Блиског и Средњег истока, Северне и Субсахарске Африке и, с друге стране, демографске осеке изворног становништва Европе. Најзад, и разлике у сектору безбедности, где је уравнотежено и мирно стање у земљама ЕУ, рачунајући и унутрашњу безбедност у односу на турсна подручја Трећег света.

Структура рада за коју смо се определили адекватна је обради предмета рада и методолошком приступу који изискује научна монографија.

Прво поглавље је теоретско-методолошки увод. У њему се укратко представља предмет истраживања, циљеви рада, основна хипотеза, временски и просторни хоризонт, резултати досадашњих истраживања и извори.

Друго поглавље је историјска анализа процеса миграција у Европи по епохама. Акценат је на миграцијама ка споља (из и у Европу).

Треће и четврто поглавље представљају директну обраду теме рада, а то је мигрантски притисак на Европу од 2014. до данашњих дана (2020. година). У трећем поглављу је акценат на опису самог феномена, а у четвртом обрада главних мигрантских рута, попут Балканске и Медитеранске, као и краћи преглед других мање фреквентних праваца долазака миграната у Европу.

Пето поглавље обухвата анализу најважнијих фактора који имају утицај на мигрантску кризу, а то су: економски, безбедносни, друштвено-социјални, геополитички и утицај великих сила.

Последње шесто поглавље је закључно, и оно се састоји из предвиђања даљих процеса повезаних са мигрантским питањима, закључка и резимеа.

Извори коришћени у писању овог рада, имајући у виду савременост теме, прилично су скромни и са аспекта научних чланака, док научна монографија на ову тему на југословенском подручју још није објављена. Пажњу изазивају научни скупови (и зборници) одржани релативно брзо по избијању кризе, у организацији Центра за економска истраживања Института друштвених наука у 2016, као и Факултета за европске правно-политичке студије из Новог Сада (објављено у часопису *Култура полиса*) и Факултета за право и менаџмент „Константин Велики”, Универзитета „Унион – Никола Тесла” и Центра за стратешка истраживања националне безбедности – ЦЕСНА Б, оба у 2017. години. Затим, ту је тематски зборник *Savremene migracije i društveni razvoj: interdisciplinarna perspektiva*, у издању Социолошког друштва Србије, Института друштвених наука и Филозофског факултета из 2018. Највише су коришћени, са аспекта научне дескрипције, статистички подаци о мигрантима, званични подаци различитих институција у Србији, региону и свету, везано за мигрантски феномен настао последњих година. Штампани медији, нарочито периодика и то страна, интернет портали са репутацијом такође су коришћени као извори података или ређе ставова. У сваком случају научна монографија на тему мигрантске кризе у Европи која се развила од 2014. године, новост је не само у Србији и југословенском језичком простору, већ и једна од првих на ову савремену и текућу тему у свету.

II ЕВРОПА И МИГРАЦИЈЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ

Европски континент је током историје захваљујући убрзаном цивилизацијском развоју, географским открићима које је предводио и најзад политичком, економском и војном експанзијом, укључујући на свом врхунцу и колонијална освајања, имао извесну доминацију у односу на друге континенте и цивилизације. Када су у питању миграције оне су се све до процеса деколонизације одвијале углавном у правцу кретања европског становништва ка колонијама и другим континентима, док су миграције неевропских народа ка Старом континенту биле фрагментарна појава, тек нешто појачана последњих деценија. Међутим, током последњих година видљив је прави талас миграција ка Европи, посебно ка земљама Европске уније са Блиског истока, и из Северне и Субсахарске Африке. Тај се процес, проузрокован добрим делом сукобима и немирима у овим деловима света, као и сиромаштвом у исходишним земљама, анализира у нашем раду. Европска унија до сада по овом питању наилази на велики изазов и нејединство својих чланица, што додатно проширује саму вишедимензионалну кризу Уније која је у току.

У овом поглављу извршићемо преглед главних токова миграција на тлу Европе кроз историју по епохама. Придржаваћемо се званично прихваћене историје, свесни да поједина њена тврђења и поставке могу да претрпе одређена оспоравања, што се уосталом повремено и дешава. Наравно наши циљеви, као што је већ истакнуто, нису историјске природе, због чега се таквим проблемима и нећемо бавити.

Током старог века биле су врло изражене присилне миграције, пошто је то епоха робовласништва, честих ратова и освајања. Крајем овог периода долази епоха сеобе народа, која се сматра једном од највећих у историји човечанства, када су се бројна варварска племена и народи из дубине Евроазије померали ка Римском царству током вишевековног периода, а чија кулминација је била у V веку. У средњем

веку, у епохи феудализма и превласти теолошке мисли, на тлу Европе у три региона ваневропски народи успели су да наметну привремено своју доминацију у вишевековним периодима (Пиринејско полуострво – Арапи, Балкан и део Средње Европе – Турци, најзад Русија са Украјином – монголско-татарски притисак). Међутим, власт тих ваневропских народа је збачена и такви случајеви се у даљој историји нису понављали. Са друге стране, ове најезде су са собом носиле и одређене миграције које су се временом санирале и њихове последице током следећих векова су умањене или чак готово потпуно нестале.

Крсташки ратови су пак знатно утицали на привремене миграције Европљана ка Блиском истоку. Слично претходним искуствима у којима су улогу играли ваневропски освајачи, и у случају крсташких освајања након њиховог пораза крајем XIII века, повлачи се са Блиског истока и европско становништво назад ка европским земљама. Многи ће у крсташким ратовима и тадашњим миграцијама видети каснији модел колонијализма, који се развио током читаве нововековне епохе, а кулминацију достигао у XIX и првим деценијама XX века. То је условило бројне миграције, како из метрополе ка колонијама европског становништва, тако и у обрнутом смеру – ваневропских народа, домородаца из колонија ка европским земљама. Најзад, процес деколонизације након Другог светског рата условио је процес миграција и то превасходно ка метрополама, и то како белих колона тако и једног броја домородачког становништва, из различитих мотива. Овај покрет миграција ка Европи, посебно небелачког становништва, за многе представља модел модерних миграција ка ЕУ који је достигао своју кулминацију од 2014. до данашњих дана.

1. Стари век

Миграције у периоду старог века, дакле у периоду Антике, јесу постојале, али нису имале тако изразит интензитет какав су добиле при крају ове епохе, у позним вековима постојања Римског царства. Епоха старих Феничана и старе Грчке била је богата насељавањима приобалних делова Медитерана. У периоду ране Антике највише су се насељавали приобални делови Средоземља, укључујући и црноморски

басен. За разлику од азијских простора, где су се уз велике реке развијале високо централизоване монархије и где је таква државна организација подразумевала напоре за масовни рад на наводњавањима и регулацији речних сливова и обраду земљишта (долина Нила, долине Еуфрата и Тигра, на Индијском потконтиненту Инда и Ганга, потом великих река у Кини и др.), на обалама Медитерана су најчешће настајале мање државице, чак градови полиси. Постепено развијање робовласничког система доводи до освајања и довођења заробљеника, упоредо с развојем трговине. У периоду хеленизма освајања Александра Македонског доводе до хеленизације блискоисточних простора – Египта и све до обода Индије.

Римска држава се ширила у до тада невиђену империју, посебно у периоду након грађанских ратова, и прерастањем у царство. Довлачење робова је попримило масовне размере и они су углавном допремани из северне Африке, са Блиског истока, али и из бројних европских провинција, а потом и „иза лимеса”. Крајњи лимес царства обухватале су реке Рајна и Дунав према северу. Иза лимеса су живели варвари, који су у последња два века постојања царства све више укључивани у сарадњу са Римским царством. Односно, због постепене сеобе народа из дубине Азије све више је долазило до померања варварских племена ка западу. Она најближе царству су често добијала вазални однос, да бране лимесе, или су чак примана у саму територију државе. То је условљавало нове сеобе и померања народа још за време постојања царства.

Миграције у старом Риму су биле бројније и веће него у ранијих епохама Антике. То је условљено снажном организацијом Римске државе, ресурсима у њеним рукама, већим развојем саобраћаја, како поморског и речног, тако и копненог. Никада пре тога, у свету Антике, нису изграђене тако велике и моћне луке, раширена и квалитетна путна мрежа, мостови и вијадукти, запрежна кола, теретна па и путничка, бродови на једра и галије. У ранијим епохама Антике постојале су мање државе, често градови полиси, као у старој Грчкој, или пак мање државе са оскудним средствима. Изузетак су били царство Александра Македонског (и пре тога Персија), низ хеленистичких сатрапија насталих након тога, те нешто снажније поморске државе, попут

Картагине или Феникије. Рим, који је на врхунцу своје моћи обухватио амфитеатар Средоземља, посебно у периоду Царства, са све развијенијим саобраћајем на различите начине је подстицао миграције. Миграције су биле изазване у периоду старе Грчке углавном поморским колонизацијама обала Средоземља. Робовласнички поредак није био развијен, иако су постојали робови, местици, грађани, племство и други слојеви. У епохи доминације македонске државе и хеленизма миграције су биле окренуте и ка Блиском и Средњем истоку, Египту, али и обрнуто. У епохи старог Рима због све веће потребе за робовима вођена су освајања, насилне миграције, а било је и добровољних, услед ширења администрације и становништва разних слојева, нарочито војника и ветерана по провинцијама. Варвари су примани у статус федерата и других облика припадања Римском царству. Нарочито у периоду сеобе народа то је долазило до изражаја.

2. Сеоба народа у V веку

Током V века Велика сеоба народа је добила на замаху. Њу су отворили Хуни још у другој половини IV века, прошавши „кроз врата народа”, односно простор између Каспијског мора и планине Урал, померајући се све више ка лимесу Римског царства. Упоредо с тим одвијала су се у мањој или већој мери померања и сеобе других народа. Ови процеси су свој зенит имали у V веку, наставили се током VI века, а у слабијој мери су потрајали све до IX века. У овим периодима миграциони процеси су добијали на интензитету. Никада пре тога нису имали такав замах, и низ народа је продро на подручје Римског царства и велики део њих се ту трајно настанио. Хуни, Готи, Визиготи, Остроготи, Вандали, Свеви, Англи, Саси... Пре почетка великих сеоба, германски народи су насељавали велика пространства источне Европе и када би долазило до померања народа из дубине Азије, долазило је до ланчаног померања германских племена ка западу и југу, односно ка Римском царству. Врхунац овог притиска је дошао у IV веку од стране Хуна, што је поспешило померање пре свега германских племена на Римско царство.

Царство је у почетку жртвовало простор, дакле померало своје лимесе ка унутрашњости на низу праваца, да би се остатак територије лакше бранио. Тако је дошло до повлачења из Дакије, потом из јужне Шкотске, неких мањих области северно и источно од Рајне. Најзад је евакуисана цела Британија 410. године. Примани су читави народи, племена у унутрашњост царства, односно пограничне области, добијали статус грађанства или вазала, да би се лакше бранили од притисака све бројнијих сеоба нових народа из унутрашњости Евроазије. Нарочито је била опасна најезда Хуна на челу са Атилом. Поделом на Источно и Западно римско царство крајем IV века тежило се лакшој одбрани граница. Источно римско царство, настало на извору грчке културе и етноса, показало се отпорнијим и јачим у односу на притиске варвара, док је најзад Западно пало под њиховим налетима 476. године. До средине VI века, Велика сеоба народа је изменила етничку структуру простора бившег Западног римског царства. Визиготи су се углавном населили у Француској и Шпанији, Остроготи у Италији и деловима Француске. У Француској су се населили и Бургунди. Франци су се населили у областима данашњег Бенелукса и делова Немачке и северне Француске. Англи и Саси су продрли у Енглеску. На медитеранском басену бившег Западног римског царства је латинско становништво било веома бројно, па су се углавном новопридошли народи временом асимиловали.

Уколико се посматра бројност досељеника у великим сеобама народа, у Ларусовој енциклопедији се дају процене које су релативно мале. Наводи се да су савременици били збуњени брзим кретањем тих скупина, углавном коњаника, дакле њиховом брзом покретљивошћу, а да бројност није била велика и да су је многи од њих преувеличавали. Процењује се да је реалан број Вандала био 60.000 до 90.000 који су се доселили у области Западног римског царства, Франака 100.000 до 150.000, а Бургунда свега 50.000 до 60.000 људи.¹³

Чиме су могле да се мотивишу миграције током старог века? У овој епохи постојале су две, условно посматрано, глобалне империје, а то су најпре од освајања Александра Македонског Персије и током потоњих

¹³ *Opšta enciklopedija Larousse. Tom 3, Vuk Karadžić, Interexport, Beograd, 1973, стр. 290.*

векова егзистирања хеленистичких држава, проширена грчко-македонска држава-империја на Истоку. Друга, далеко кохерентнија је Рим, који је прошао различите фазе, од краљевине, републике, епохе грађанских ратова, до царства. У првом случају хеленистичке империје, она је у свом интегралном облику кратко трајала, а у потоњим вековима је ту егзистирало више сатрапија, са сличним културно-идентитетским обрасцем хеленизма. У случају хеленистичких држава није било великих миграција. Релативно мала војска Александра Македонског и потом изванредан број Грка (и Македонаца) настанио се на великим просторима бивше Персије, а највише на Блиском истоку и Египту. Робовласнички поредак који је постојао није условљавао, као у случају Рима, и колосалан број робова на чему се базирао читав производни систем. У случају Рима, нарочито када се он током, и након Пунских ратова почео ширити, миграције су постале све распрострањеније и разноврсније.

Пре постојања ове две империје, миграције у периоду Антике нису имале такву масовност. Грчке колоније по Средоземљу представљале су проширене трговачке факторије и постепено насељавање становништва по лукама и околини. Слично је било са насељима факторијама Феничана и Картагињана.

3. Миграције у средњем веку

У епохи средњег века доминирао је феудални социјално-привредни систем. Статичност кметова, везаност за земљу, и доминантност пољопривреде у привредном систему, условили су и мање миграција. Ваневропски освајачи су успели у три наврата и у три региона да привремено наметну власт у Европи. То је био случај продора Арабљана на Пиринејско полуострво од почетка VIII века до краја XV века, када су протерани (реконквиста). Потом монголо-татарски продор у источну Европу, разарање Кијевске Русије и њено вазалство, грубо посматрано од четрдесетих година XIII века, до друге половине XV века. Заправо, Руси су се добрим делом ослободили монголско-татарског притиска већ после победе на Куликовском пољу 1380. године, али се делимична зависност већине области протегла све до 1380. године.

У трећем случају је покорена југоисточна Европа, дакле Балкан и део средње Европе од Отоманског царства, најездом која је почела крајем XIV века и протегла се и на нововековну епоху. Случајеви ове три најезде и зависног положаја појединих региона Европе према ваневропским освајачима, вукли су са собом и мигрантски притисак. Арабљани су се населили на великим просторима Сирије, Јудеје, Египта, Киренаике, који су дотле били у саставу Византије и хеленизирани. Поред тога заузели су Триполитанију, Тунис, Мароко у Северној Африци, те Пиринејско полуострво. На Пиринејском полуострву се населио значајан део арабљанске популације, да би се након реконквите која је завршена 1492. падом Гренаде, то муслиманско становништво потпуно протерало, заједно и са Јеврејима који су се ту настанили. У случају монголо-татарске најезде на Кијевску Русију, освајачи су населили рубна подручја степе, углавном Поволожје, док су области централне европске Русије само плаћале данак. У случају отоманске најезде, на значајном делу Балканског полуострва су се населили Турци Османлије, а један део хришћанског становништва је примио ислам. Ипак, највећи део југоисточне и централне Европе, који су запосели Турци, и даље је великом већином био настањен хришћанском популацијом, која се у социјално-економском и политичком смислу нашла у подређеном положају у односу на окупатора.

Крсташки ратови покренути од краја XI века, изазвали су миграције Европљана ка Блиском истоку. Око два века простор Јудеје, Либан и делови Сирије углавном су били запоседнути и насељени од европских крсташа, па се ту населио и део европског становништва. Након краха крсташких држава и њиховог запоседања од стране Арапа, долази до повлачења и нестанка ових насељеника.

4. Миграције у новом веку

Ово је епоха са знатно развијенијим миграцијама европског становништва и подручја Европе од претходних. У средњем веку Европљани су, изузев за време крсташких ратова, далеко мање масовно одлазили на друге континенте, а посебно је редак случај био да су се исељавали. У средњем веку, и још од епохе сеобе народа крајем Антике,

чешћи је био случај у миграцијама да неевропски народи продиру на подручје Европе. Навели смо три случаја на географским областима руба европског континента: Пиринејско полуострво, Балканско полуострво и део Средње Европе, односно Русију и данашњу Украјину, које су запоседали у одређеном периоду ваневропски освајачи. Насупрот томе, у епохи новог века нема случајева масовних организованих миграција ка Европи, већ обрнуто, путем колонијализма и великих географских открића масовне миграције су потицале са Старог континента ка ваневропским просторима. Истина је да је и у епохи колонијализма, која је трајала током новог века, било случајева досељавања из колонија у метрополе домородачког становништва, различитим мотивима, али то ни изблиза нису била тако масовна кретања као у обрнутом смеру: из европских метропола у колоније и новооткривене земље.

Модерне миграције ваневропског становништва су превасходно везане за колонијалну епоху и прилив ваневропског становништва тим путем. Ипак, масовнији прилив становништва са тих подручја настао је у периоду деколонизације. У том периоду највећи део миграната се односио на европско становништво белих колона који су долазили у метрополу, а тек у мањој мери али ипак осетно, и када је у питању домицилно и у целини становништво неевропског порекла. Међутим, тек у периоду након Другог светског рата јавља се у већем броју популација из колонија која се настањује у својим европским метрополама. Најчешће су то биле привремене миграције – школовање, административни и пословни разлози. Тек с развојем процеса деколонизације јавља се у осетнијем броју популација неевропског порекла у европским метрополама која се ту трајно настањује. Њихови мотиви су страх од репресије у својим домицилним земљама које стичу независност и лична несигурност за себе, чланове породице и (или) капитал којим располажу, а временом је све већи мотив постао економски фактор, у смислу привременог или чак трајног боравка везаног за запошљавање и обезбеђење егзистенције.

Током протеклих око пола века та мигрантска популација је бројчано значајно ојачана на различите начине: због високог природног прираштаја; због либералних законских решења која омогућавају и

члановима фамилије, негде и шире, да се доселе привремено или трајно у европске земље; због повремених таласа несигурности, укључујући и грађанске ратове, етничке сукобе и друго, где су нови мигранти у осетнијем броју долазили у европске земље; потом доласци на привремени рад из економских разлога или на школовање, који су се временом претварали у дуже или чак трајно живљење у Европи. Временом су висока социјална давања по стандардима Европске уније (ЕУ) привлачила бројне популације да долазе у европске земље. Ипак, последњи велики талас миграција претежно арапског и другог муслиманског становништва са Блиског истока, Средњег истока (Авганистан), Северне Африке, са акцентом на Сирији, по свом обиму и континуитету је до сада невиђен на европским просторима, а између осталог је заљуљао и прети да угрози опстанак и саме ЕУ.

5. Колонијална епоха и прилив миграната неевропског порекла у њихове метрополе и Европу

Колонијална освајања су започета у периоду великих географских открића, крајем XV и почетком XVI века. Тада су их чинили поглавито Шпанија и Португалија, да би се потом у колонијална освајања укључиле Француска, Холандија и најзад и Енглеска (Британија), нарочито током XVII и XVIII века. Већ у првим деценијама XVI века Шпанија и Португалија су запоселе Латинску Америку, низ обалских места са пристаништима у Африци, као и неким приморским подручјима у Азији (Филипине, делове Индонезије, Индије и др). Током XVII и XVIII века Британија, Француска и Холандија су заузеле највећи део Северне Америке и стекле више упоришта у области Кариба, Африке и Азије, где су се често сукобљавале за превласт са Португалијом и Шпанијом. Током Седмогодишњег рата 1756–1763. Британија је поразила Француску и преотела јој многе важне колоније, као што је пре и после тога потискивала Португалију и Холандију и створила најмоћније колонијално царство на свету, са акцентом на владавини Индијским потконтинентом. У овим првим фазама развоја колонијализма постојала је и деколонизација, али у смислу да су се бројни потомци белих колона еманциповали и освојили независност од

метрополе, попут случаја шпанских колонија у Латинској Америци током друге и треће деценије XIX века и португалског Бразила, и пре тога САД у рату за независност од Британије 1783. године.

Модерна ера колонијализма почиње негде од седамдесетих година XIX века, када су се у колонијална освајања укључиле и Немачка, Белгија, Италија. Африка је у потпуности подељена између европских колонијалних сила, затим највећи део Азије, а од раније Аустралија и Океанија, као и извесни преостали поседи европских сила у обе Америке. Ако пратимо миграцију током читаве ове епохе све до 1914. године, видећемо да је несразмерно већа миграција, и то у милионима усељеника, становништва Европе ка колонијалним поседима, него обрнуто, домицилног становништва колонија ка Европи. Још су из првих шпанских и португалских колонија, нарочито из Латинске Америке, долазили појединци или групе домородаца које су колонизатори доводили у метрополе. Са друге стране, велике масе црначког становништва пореклом из Африке транспортоване су као робови на амерички континент. У том смислу можемо констатовати да миграције неевропског становништва ка Европи у овом дугом вишевековном периоду развоја колонијализма, као уочљив и масован феномен, нису биле заступљене.

Овде врло сажето можемо споменути феномен продора ваневропских освајача на тло Европе у средњем веку, и још само у случају Турака Османлија и у првом делу новог века. У случају Русије монголско-татарски освајач је потиснут и одстрањен већ након Куликовске битке 1380, а тај процес је завршен до друге половине XV века. Следило је потом уништење неколико држава-каната које су преостале на ободним просторима и након тога 1551–1556. године уништени су и освојени Казански и Астрахански канат, потом Сибирски, да би Кримски канат који се повезао с Отоманском империјом у потпуности био запоседнут у осмој деценији XVIII века. Монголско-татарско становништво се повукло, протерано, побијено или асимиловано, а они његови делови који су остали представљали су мањину у словенском мору, која је временом ипак опстала у фрагментима, углавном на простору данашњег Татарстана, северног Кавказа и још неким областима. Када је у питању продор Арабљана у

Европу, он је био локализован на Пиринејско полуострво, али је процес реконквите трајао све до 1492. године и пада Гранаде (мада су већ у XIII веку преостали део Шпаније и цела Португалија били ослобођени). Остаци Мавара, чак и Јевреји након пада Гранаде, протерани су или прекрштени. Најзад, када су у питању Османлије њихов продор је трајао више векова и досегао је до опсаде Беча 1526. и поново 1683. године. Међутим, након 1683. долази до повлачења, што је решавањем Источног питања окончано до Првог балканског рата, оверено Версајским мировним уговором, а потом миром у Лозани 1922. године након турско-грчког рата. Остаци у етничком смислу вишевековне турске владавине су делови исламизираних народа Балкана (Бошњаци, Помаци и др.), док су једино Албанци већински примили ислам. Са друге стране, етничких Турака готово и нема у озбиљнијем броју на Балкану, ван граница данашње Турске. Тако, може се констатовати да су последице ових вишевековних продора ваневропских најезди у Европи, у етничком смислу, остале без посебног значаја.¹⁴

Када су у питању миграције ваневропског становништва ка Европи, током периода вишевековног егзистирања европских колонијалних царстава све до периода деколонизације, то су готово маргиналне појаве. Један од разлога мањег доласка миграната из ваневропских поседа у Европу био је тај што колонијалне силе нису биле заинтересоване за њихов масовнији долазак, потом то је економски врло сиромашно становништво које би тешко живело у метрополама где су услови живота далеко скупљи. Климатски фактор, нарочито када су у питању колонијалне силе ван Шпаније и Португалије (потом Италије) био је значајан, јер је ваневропљанима клима метропола исувише оштра и знатно хладнија у односу на тропске и суптропске пределе одакле потичу. Расна сегрегација, тада нарочито истакнута, такође је доприносила да су масовније миграције из колонија ка метрополама (и уопште ка Европи) изостајале.

¹⁴ Dragan Petrović, *Sudari civilizacija u srednjem veku na rubovima Evrope, Viteška kultura*, Beograd, 2015, № 4. Miroslav Brandt, *Srednjovekovno doba povijesnog razvitka*, Sveučilišna naklada, Viber, Zagreb, 1980.

У Првом светском рату, због исцрпљености снага на фронтима, нарочито силе Антанте доводе и колонијалне трупе на европска ратишта. У томе су предњачиле Француска и Британија, па је то изазвало одређени одијум на европским просторима, посебно након рата када су француске трупе заводиле ред у Рајнској и Сарској области које су једно време имале специјалан статус, односно надзор Друштва народа. Између два светска рата нешто се повећао, различитим облицима миграција, удео популације из колонија у својим метрополама, да би то нарочито дошло до изражаја у годинама након Другог светског рата. Школовање у метрополама, вршење одређених административних послова, па чак и различити облици печалбе били су облици миграторних кретања ка Европи, али често су имали само привремени карактер.¹⁵

Табела 2.1. Десет земаља са највећим бројем миграната у земаљама Европске уније у 2012. години

	Земља	Мигранти
1.	Турска	1.983,240
2.	Мароко	1.384,935
3.	Кина (укључив. Хонг-Конг)	724,428
4.	Индија	650,710
5.	Украјина	634,851
6.	Русија	589,634
7.	Албанија	464,149
8.	Србија	408,491
9.	Пакистан	407,133
10.	Сједињене Америчке Државе	406,266

Извор: Подаци Еуростата, преузето из Christof Van Mol and Helga de Valk, *Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective*, in Blanca Garcés-Mascareñas & Rinus Penninx (eds.) *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*, Springer, Cham, 2016, стр. 41.

¹⁵ Већина западноевропских земаља имала је 1975. године од 4–8% становништва (држављана) мигрантског порекла, а Швајцарска чак 16%. Истина овде су спадали

Након 2000. године долази до повећавања мигрантског становништва неевропског порекла у земљама ЕУ, и то највише из Турске, Пакистана, из земаља Магреба, затим из Кине, такође Украјине и Русије, али и из балканских земаља (Албанија и Србија). Према подацима Еуростата, у 2012. години у Европској унији било је, између осталог, трајно насељено са статусом држављана око два милиона Турака, 1,4 милиона Мароканаца, 0,7 милиона Кинеза, 0,65 милиона Индијаца и 0,4 милиона Пакистанаца (видети табелу 2.1).¹⁶

Масовне савремене миграције неевропског становништва на простор Европе, и то са сталним насељавањем, практично започињу у периоду деколонизације, у деценијама након Другог светског рата. То је било у вези посебно са окончањима антиколонијалних ратова, када су делови администрације, војске и безбедносног апарата дотадашњих колонија, које су једним делом чинили и домороци, превасходно због страха од репресалија били принуђени да се, по давању тим бившим колонијама статуса независности, селе у метрополе у потрази за егзистенцијом и сигурношћу, водећи и своје породице најчешће са собом. У истом периоду европске метрополе заплуснуо је велики број избеглица белих колона који су напуштали дотадашње колоније, али се у Европу досељавао и изванредан број досељеника из других земаља. Некада је разлог био њихова угроженост услед отпочињања грађанских и етничких сукоба, као што је то био случај на нестабилном Индијском потконтиненту, где су се милиони избеглица селили у правцу Индије или Пакистана и Бангладеша, а један, додуше мањи део, одлазио да привремено или чак трајно живи у Великој Британији.¹⁷ Нарочито је

сви мигранти држављани, али томе треба додати и становништво на привременом раду и са статусом емигранта без пуног држављанства. Christof Van Mol and Helga de Valk, *Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective*, in: Blanca Garcés-Masareñas & Rinus Penninx (eds.) *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*, Springer, Cham, 2016, стр. 34.

¹⁶ Обухваћени су држављани земаља ЕУ који су раније имали статус резидената ван ЕУ, али су добили држављанство држава чланица ЕУ најмање у последњих 12 месеци.

¹⁷ Christof Van Mol and Helga de Valk, *Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective*, in: Blanca Garcés-Masareñas & Rinus Penninx (eds.) *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*, Springer, Cham, 2016.

масовна била сеоба Арапа и Бербера након добијања независности Алжира 1962. године, из редова администрације, војске и полиције (тзв. „харки“).¹⁸ Ово је представљало базу, нуклеус арапске популације у Француској, која ће се потом стално и на различите начине увећавати.

Управо Француска већ готово два века има изражен механички прираштај становништва, због сталног пораста и дотока миграната из различитих делова света. То је посебно било изражено све до шездесетих година, приливом из (бивших) колонија, где су мигранти углавном били из домицилних народа који су тамо живели. Томе треба додати миграције из источне Европе, Пиринејског полуострва, Италије и др. мотивисане махом економским разлозима, као и професионалним (стручно усавршавање и др.). У истом периоду етнички Французи нису тако масовно мигрирали у француске колоније (сем у Магриб, посебно Алжир) и Нови свет (САД, Канада, Аустралија и др.), попут Енглеза, Немаца, Италијана и других западноевропских народа. У периоду крајем педесетих и почетком шездесетих година највећи део француских и европских колониста из француских колонија које су добијале независност (посебно из Магриба) масовно се селио у Француску. Тада су њима посебно насељени француски медитерански појас и јужна Француска у целини. После Првог светског рата многи Белгијанци, Пољаци, Италијани су се насељавали у Француској, а након Другог светског рата порасле су миграције из Шпаније и Португалије, делом мотивисане и политичким разлозима, као и због избегавања служења војног рока.

Интересантно је, и значајно, да врло велики проценат емиграната из других земаља у Француској релативно брзо губи свој идентитет и прима француски, те се стапа у француски национ. Тако је, рецимо, према подацима из 2000. године у Француској било око 4,3 милиона странаца, од којих је 1,5 милиона примило француско држављанство а остали су имали статус странаца. То је и један од разлога динамичног

¹⁸ Dalila Kerchouche, *Mon père, ce harki*, Senil, Paris, 2003; Pierre Daum, *Le dernier tabou: Les "harkis" restés en Algérie après l'indépendance*, Actes Sud, Arles, 2015; Драган Петровић, *Југословенско-француски односи у време Алжирског рата 1952–1964*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.

раста француског становништва током последњих деценија. Са друге стране, и природни прираштај је позитиван, супротно трендовима у највећем броју западноевропских земаља. Тако је рецимо 2002. године у Француској рођено 796.000 деце, а исте године умрло 550.000 људи, што даје (укупни) прираштај око 313.000, узимајући у обзир да је исте године позитиван миграторни салдо износио 62.000 особа.¹⁹ Слична ситуација је забележена и следећих година, па Француска бележи позитиван природни прираштај.²⁰

Дакле, имиграција становништва страног порекла у Француску била је изражена још од друге половине и посебно краја XIX века, а наставља се и у XX веку. У почетку су то били претежно околни народи које је привлачила недовољна насељеност Француске, повољни климатски, морфометријски и други физичко-географски и географски фактори у целини. Затим, ту су били досељеници из удаљенијих предела попут Пољака, Јевреја, Руса, Југословена, Јермена и других. Миграција се наставила и након 1946. године, а доминирали су Италијани, Шпанци и Португалци, као и бројни Французи репартирани из старих француских колонија. Затим, ту долазе домородачки радници северне Африке, посебно Алжирци, потом из црне Африке, Индонезјани и Арапи са Блиског истока и др. Нарочито су мигранти неевропског порекла у Француској запосели велике градове, попут Марсеја, Лиона и Париза, док је то далеко мање изражено у унутрашњости земље.

У Италији, везано за колонијални период и деколонизацију, поред повратка више од милион Италијана колона, дошло је и пар стотина хиљада Либијаца, Сомалијаца, становништва из Еритреје. У последњој четвртини XX века запажен је тренд прилива ваневропских миграната из северне Африке, али и из јужне Азије и Далеког истока. Интересантан је податак да је у структури миграната далеко више мушкараца који су

¹⁹ France, *La documentation Française*, Ministère des Affaires étrangères, Paris, 2005, p. 65.

²⁰ *Bilan démographique 2008*, INSEE, Paris, 2009. године 2003. родило се 792.600, а умрло 560.300 људи. Када је 2004. године вршен попис 16,2% становништва је било старије од 65 и 25,3% млађе од 20 година, док је 1994. 14,6% становништва било изнад 65 и 26,7% испод 20 година. У 2003. години склопљено је 280.300 бракова, што је 6.000 мање него 2002. У просеку у оквиру структуре венчаних мушкарци су имали 30,4, а жене 28,3 године.

дошли из арапског света северне Африке, али и више жена у структури миграната из Азије, посебно Филипина.²¹ Званично по попису у Италији има више од милион муслимана држављана, што значи да је извесно већи удео мигрантског порекла из Африке и Азије, пошто се кријумчарењем миграната последњих година ова популација увећава а није легализована држављанством. Овоме треба додати да један мањи удео миграната из Африке и Азије није муслиманске вероисповести, па се може претпоставити да поред милион и по држављана Италије који су неевропског порекла, још можда најмање толико у њој се налази са намерама да трајно остане а да немају адекватни статус држављана, или чак нису ни пријављени. Заправо, као и у случајевима више других земаља Европе, посебно чланица Европске уније, последњих година и до неколико милиона илегалних миграната нашло се на Старом континенту, углавном на простору Уније који ту теже да дуже или чак трајно остану. Само неким од њих временом успева да добију макар неки облик статуса, а многи немају стално место боравка и чак мењају земље у којима одседају.²²

6. Мигрантски талас са Блиског истока и Северне Африке у XXI веку

Европа се у савременим условима показала као изразито привлачно подручје за огроман број становника великих делова Африке, Блиског истока, па и удаљенијих делова Азије, у којима владају веома нестабилни политички и економски услови, често праћени ратним сукобима и тероризмом. Велики контраст између развијене и високим стандардима регулисане Европске уније и европских земаља у целини, у односу на суседне географске регије Северне и Субсахарске Африке, Блиског истока, резултирале су сталним миграторним притиском ка Европи. Колонијално наслеђе и формирање мигрантских заједница

²¹ <http://www.britannica.com/place/Italy/Plant-life#toc26974>

²² <http://demo.istat.it/bilmens2009gen/index02.html>; <http://www.britannica.com/place/Italy/Plant-life#toc26974>

народа од популације бивших колонија у западноевропским земљама, само је иницијална база за стално проширивање мигрантских таласа ка европском подручју.²³

Масовне миграције ка Европи најновијег датума везане су за покретање широких маса становништва Блиског истока, Северне Африке, па и Авганистана. Ови процеси су се у далеко мањој мери одвијали и претходних година, највише због сиромаштва и друштвене и политичке нестабилности ових региона и привлачности које у њиховим очима има Европа са аспекта богатства и регулисаних услова живота, социјалних надлежности, али и већ формиране и бројне мигрантске заједнице у њима. Најновија мигрантска кретања одликују се, међутим, не само бројношћу већ и сплетом многих других околности које целу мигрантску кризу чине изузетно осетљивом и сложеном. Ту су, најпре, у питању проблеми безбедности самих миграната. Наиме, због изузетно малих квота, које су крајње симболичне у смислу дозвољених миграција за земље ЕУ а које се углавном једнократно одобравају за одређене неуралгичне тачке у окружењу (попут сиријске кризе) и потребе добијања визе, стотинама хиљада миграната преостаје покушај илегалног уласка на тло Европе, пре свега Уније.

Мигрантски таласи допиру нарочито до јужне Европе, пре свега преко Медитерана, али и Балкана. Током првих петнаест година овог века рачуна се да је око 25.000 људи изгубило живот покушавајући да илегално уђе у земље Европске уније.²⁴ Следеће године број миграната нагло је порастао. У првом полугодишту 2015. године дошло је до пораста ваневропских нелегалних миграција за 175% у односу на исти период 2014. године, односно до доласка преко 340.000 миграната. Укупан број избеглица, тражилаца азила и интерно расељених тражилаца азила, и интерно расељених лица у свету је премашио 50 милиона – навела је тада у саопштењу Агенција УН за избеглице, уз упозорење да је то највећи број након Другог светског рата. Због рата у

²³ <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1290967>

²⁴ Milan Kokorić, *Evropa protiv izbeglica i migranata: tvrdava blagostanja ili sebičnosti?*, *Biznis i finansije*, № 118/119, jul/avgust 2015. (<http://bif.rs/2015/08/evropa-protiv-izbeglica-i-migranata-tvrdava-blagostanja-ili-sebicnosti/>).

Сирији, због нестабилности у Либији и Ираку, због општих превирања на Блиском истоку и Северној Африци, због раста диспропорције између богате и сређене Европе и сиромаштва планетарног југа, расте мигрантски притисак последњих година ка „Старом континенту“, посебно земљама Уније.

Када су у питању Алжир и Тунис одавде се тек, ту и тамо, одржавају извесни кријумчарски ланци, који покушавају да стигну до обала европских суседних земаља (Француске, Италије и Шпаније), али то се одвија у далеко мањем обиму него што је то случај са Либијом. Највеће несреће и потапања бродиха који кријумчаре мигранте управо су се последњих година дешавала на путу од Либије ка Италији.

Најзад, најфреквентније миграције ка Европи у протеклих неколико година, са врхунцем у 2015. години, долазе из Сирије, а у мањој мери и других земаља региона (Ирака, Авганистана и др.) преко Турске, или поморским путем преко Грчке и даље балканском рутом ка Немачкој и другим земљама ЕУ западне и средње Европе.

Они који из геополитичких разлога „помажу“ овој сеоби народа ка Старом континенту свакако су одређене глобалистичке структуре, пре свега у САД, а донекле и геополитика англосаксонских сила у целини, јер јој не одговара развијена и снажна Европа, посебно не Русија.²⁵ У том смислу могу се посматрати и неки елементи пројекта „Пан Европе“, чији је идејни творац Куденхове-Калерги, који се сматра идејним творцем уједињене Европе, и чије идеје о европској нацији будућности многи доводе у везу с актуелним мигрантским токовима ка Европи.²⁶

²⁵ Aleksander Del Val, *Islamizam i Sjedinjene Države – alijansa protiv Evrope*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998.

²⁶ DEO VELIKOG PLANA: Namerno izazvali migracije da bi uništili Evropu!, Inter magazin, 21. avgust 2015, <http://www.intermagazin.rs/deo-velikog-plana-namerno-izazvali-migracije-da-bi-unistili-evropu/>.

III

МИГРАНТСКИ ПРИТИСАК СА БЛИСКОГ И СРЕДЊЕГ ИСТОКА И СЕВЕРНЕ И СУБСАХАРСКЕ АФРИКЕ ОД 2014. ГОДИНЕ

У овом одељку анализира се процес миграција популације са Блиског истока, Северне и Субсахарске Африке ка Европи током последњих година, а који је проузрокован добрим делом сукобима и немирима у овим деловима света, као и сиромаштвом у односним земљама. Анализира се и геополитичка димензија миграција са ових простора, посебно ратом захваћене Сирије, ка ЕУ и Европи. Европска унија до сада по овом питању наилази на велики изазов и нејединство својих чланица, што додатно проширује вишедимензионалну кризу Уније која је у току.

1. Појачана мигрантска кретања ка Европи у периоду криза на Блиском истоку и Северној и Субсахарској Африци

Још из колонијалних времена, а посебно од периода деколонизације, мигрантски токови са ваневропског подручја допирали су до Европе,²⁷ али су све до средине XX века за Европу биле карактеристичне пре свега емиграције европског становништва. У периоду између 1815. и 1914. процењује се да је преко 54 милиона Европејаца емигрирало из Европе, при чему је већина прешла преко Атлантског океана.²⁸ После Другог светског рата, међутим, почињу да се развијају и супротне тенденције.

²⁷ Видети: Драган Петровић и Наташа Томић-Петровић, Европа и миграције са ваневропских подручја – историја и садашњи процеси, *Култура полиса*, година 13, 2016, № 29.

²⁸ Дэвид Коулмен, Мигранты и миграция в Европе в XXI веке: тренды, меры регулирования и прогнозы на будущее, *Международная миграция населения и демографическое развитие*, Проспект, Москва, 2016, стр. 44.

Захваљујући економском успону и закљученим споразумима о радној миграцији, континентална Европа постала је привлачна за радну снагу из других делова света, укључујући и мање развијене делове самог европског континента. Земље јужне и источне периферије континента остале су још дуго претежно емиграционо подручје, којем су се у последњој деценији XX века, након рушења Берлинског зида и политичких и економских промена које су следиле, придружиле и земље источне Европе. Више од четири милиона житеља Источне Европе, наиме, напустило је између 1989. и 1992. своје земље, а до 1995. придружило им се око пет милиона избеглица услед ратова на Балкану.²⁹ Из многих источноевропских земаља исељавање се наставило и у каснијим годинама, а у неким случајевима (Бугарска и Румунија су најтипичнији примери) и након њиховог уласка у Европску унију.

Развијене капиталистичке земље западне и средње Европе биле су нарочито интересантне за мигранте из ваневропских подручја као одредишна област, и то најмање из два важна разлога. Прво, као бивше колонијалне силе оне су и након процеса деколонизације углавном задржале неки вид сарадње и интересног повезивања са бившим метрополама (попут Комонвелта, Француске заједнице, а потом Франкофоније и др.), што је омогућавало регуларан прилив миграната. Други разлог је што су управо земље западне и средње Европе посебно економски развијене и стога интересантне као миграторна подручја, како за мигранте из ваневропских подручја тако и за периферију континента. Томе треба додати и то да је Европска унија посебно институционализовано помагала различитим облицима социјалне помоћи и бриге за потенцијалне мигранте, азиланте, расељена лица која би доспевала на легалан начин на њено тло и добијала одређени статус. Најзад, на подручјима ових делова Европе и ЕУ, већ је током претходног времена створено више емигрантских заједница, укључујући и различите ваневропске просторе порекла, као што је то већ истакнуто.

У западноевропским државама, дакле, већ раније је формиран један слој имиграната пореклом из тзв. Трећег света. Њихов нуклеус чине

²⁹ Галина Михайловна Михалёва, Миграционная политика в Европейском союзе, *Вестник РГГУ*, 2017, № 1(7), стр. 130.

припадници народа бивших колонија, који су још у колонијалној ери, различитим поводима, долазили да живе и раде, а многи су и остали трајно у својим тадашњим метрополама. У периоду борбе за независност тих колонија, један део аутохтоног становништва је због своје сарадње са колонијалним властима, посебно након добијања независности тих земаља, сигурност и нови живот потражио управо у метрополама. Тако је у алжирском случају 40–50 хиљада припадника профранцуских колонијалних трупа (тзв. „харки“) ³⁰ 1962. године избегло за Француску у страху од одмазде нових алжирских власти. Тако се тај први, мултиетнички и често мултирасни слој имиграната из Трећег света ширио у (великим) западноевропским метрополама. Он се увећавао и даље због високог наталитета, доласка осталих чланова уже и шире породице емигранта, а паралелно с тим текао је процес доласка људи из Трећег света у потрази за послом у западноевропским земљама.

Поред тога, висока социјална давања по стандардима (западно) европских земаља, односно земаља Европске уније, привлачила су константно бројну популацију из неразвијених земаља, како тзв. периферије Европе тако и других земаља. Међу западноевропским средоземним земљама нарочито Француска има бројно мултирасно становништво, пореклом из бивших колонија и тзв. Трећег света у целини. У Шпанији тај слој становништва није велики, али зато постоји прилив, различитим поводима, емиграната из Латинске Америке, од којих је значајан део беле расе. У Италији је у питању пораст миграната из Трећег света, због привременог рада, или чак трајног насељавања из економских разлога. У Грчкој, ³¹ а посебно у балканским земљама и

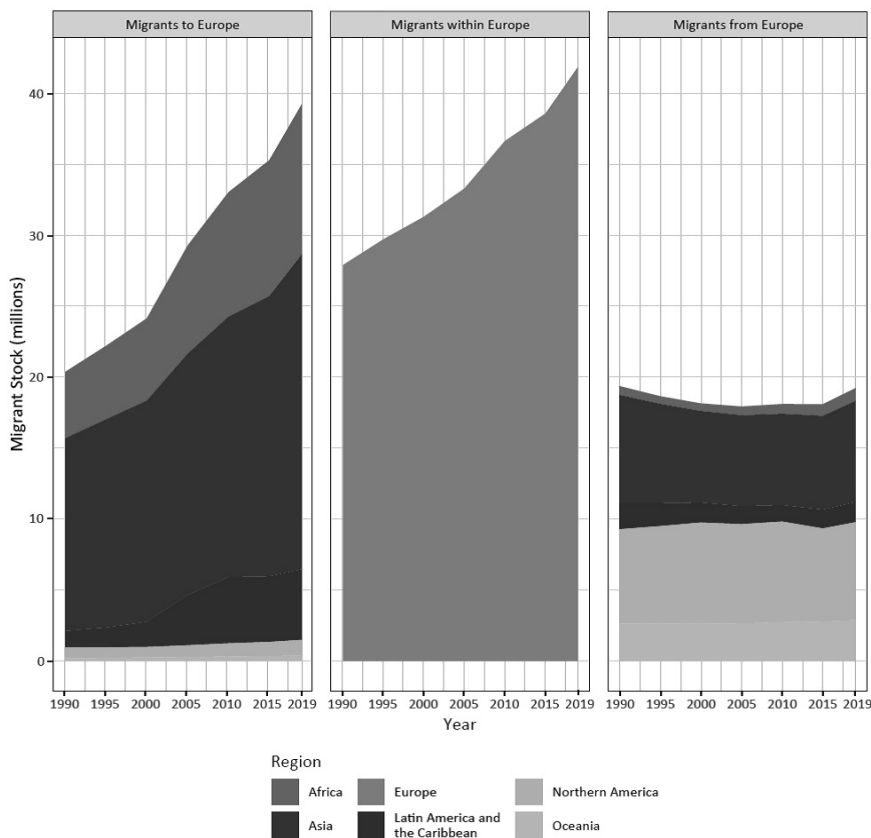
³⁰ Харки (фр. harki, од арапског هركي – алжирски дијалекатски изговор харка, стандардни арапски харака – „покрет“), локалне формације алжирских муслимана (Арапа и Бербера) које су у време Алжирског рата, 1954–1962, учествовале на страни Француске, а против Фронта националног ослобођења. Њихова општа бројност оцењивана је на 200.000–250.000. После Евијанских споразума и завршетка рата део харкија је пребегло у Француску, где су били заточени у логоре, из којих су пуштени тек током 1970-их, док су они који су остали у Алжиру били изложени репресији, са великим бројем убијених.

³¹ Lois Labrianidis and Sykas Theodosios, Immigrants' employment strategies and their economic welfare: the case of the Greek countryside, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 11, 2011, № 2 (June).

земљама Црноморске регије са постсовјетског простора, тај слој емиграната из Трећег света је све до последњих година и прилива миграната са Блиског и Средњег истока био (изразито) малобројан.

Пораст броја житеља Европе пореклом из ваневропских земаља непрестано је растао и после тога, а нарочито је убрзан током две деценије овог века (слика 3.1, лево). У 2019. у Европи је живело 82 милиона међународних миграната, око 10% више него у 2015. Нешто мало више од половине њих (42 милиона) рођено је у Европи (дакле, они са аспекта европског континента чине „унутрашњу” миграцију), што је тек нешто више него у 2015, али знатно више него 1990. када је таквих било 28 милиона (слика 3.1, средњи део). У истим периодима удео неевропских миграната (слика 3.1, лево) порастао је са око 20 милиона у 1990. на 35 у 2015, односно 38 милиона у 2019. години. Са друге стране, број миграната из Европе у друге делове света (слика 3.1, десно) благо је опадао од 1990. и тек је растом у последњих неколико година доспео готово до нивоа из 1990.

Слика 3.1. Мигранти у оквиру и из Европе, 1990–2019.

Извор: World Migration Report 2020, International Organization for Migration, Geneva, 2019, стр. 86.

У другој деценији XXI века, нарочито од њене средине, видљив је појачан процес миграција ка Европи, посебно ка земљама Европске уније, из земаља Блиског истока, Северне и Субсахарске Африке. Док је, наиме, у првој деценији века у Европу годишње нелегално улазило око 20–25 хиљада људи, ситуација се драматично променила од 2014. Те године у Европу је нелегално ушло 900 хиљада миграната, а у 2015. тај број је износио 1,048 милиона (по подацима Фронтекса – чак 1,8

милиона).³² Овај процес је нарочито током 2015. године имао карактер масовног притиска миграната из југоисточног правца, посебно преко Балканског полуострва ка средњој и западној Европи, пре свега ка Немачкој. Нарочити миграторни притисак ка земљама Уније долази управо са афричког континента, преко Северне Африке и из Азије, преко Блиског истока.

Ипак, последњи велики талас миграција претежно арапског и другог муслиманског становништва са Блиског истока, Средњег истока (Авганистан), Северне Африке, с акцентом на Сирији, по свом обиму и континуитету до сада је невиђен на европским просторима, и између осталог је заљуљао и прети да угрози и саме темеље Европске уније. Јер, ЕУ је до сада функционисала на заједничким принципима, интересима и углавном консензусу својих чланица како међусобно, тако и у релацијама с централним телима Уније у Бриселу и Стразбуру. Мигрантска криза, нарочито током јесени 2015. године, показала је у том погледу у више наврата крупне разлике, па је више земаља чланица у пракси одустајало од заједничке платформе и договора по важном питању мигрантске кризе и примењивало, или макар најављивало да ће примењивати, засебне мере у сучељавању са избеглицама и мигрантима. То се нарочито односи на земље јужне и југоисточне Европе, чланице ЕУ које су се и због географског положаја најнепосредније нашле на удару миграната. Али, не само оне – велике резерве у односу на званичну политику Брисела исказивале су земље Вишеградске групе, на челу с Мађарском.

Ради регулисања пријема миграната, као и сређивања прилика на тржишту рада, ЕУ је одраније изграђивала заједничку политику азила, миграција и виза.³³ У овом веку она је допуњена већим бројем прописа и других мера, који се тичу односа према мигрантима, азилантима и друго,³⁴ али исто тако и реформама у оквиру саме ЕУ. Тако су, између

³² *Миграционный кризис в Европе. Досье*, ТАСС, 29 июня 2018 (<https://tass.ru/info/5336277>).

³³ Видети за период до првих година XXI века: Verner Vajdenfeld i Wolfgang Vesels, *Evropa od A do Š*, BPB: Savezna centrala za političko obrazovanje i Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2003, стр. 186–190.

³⁴ European Commission, *Labour Markets Performance and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries, Determinants and Effects*, Volume 3, National Background

осталог, створене заједничке границе Шенгенске зоне, иако нису све земље ЕУ ушле у зону (на пример, Велика Британија). Затим, Европска унија је од 2009. увела тзв. Плаву карту, по угледу на америчку Зелену карту, и њоме поставила релативно високе критеријуме за будуће раднике. Ипак, резултати њеног увођења нису били охрабрујући.

Међутим, најновији развој догађаја потврдио је непостојање јединствене политике ЕУ према миграционом проблему, у којој су у циљу веће ефикасности на националном нивоу земље чланице донеле и низ сопствених решења у покушају одбране од нелегалних миграција.³⁵ Имајући у виду да су демографска ситуација, тржишта рада и економска ситуација у европским земљама изразито различити, постоје мишљења да ће тешко било који универзални приступ миграционом проблему бити успешан, а да је изузетак једино политика која се односи на избеглице, чија основа је положена још 1999. на самиту ЕУ у Тампереу.³⁶

2. Прекретница у развоју мигрантске кризе у 2014. години

На крају прве деценије XXI века, непосредно пред избијање прве од низа тзв. револуција у оквиру „арапског пролећа“, коридор из Турске ка Немачкој био је један од главних мигрантских коридора у светским размерама, по фреквентности одмах после коридора из Мексика у САД

Papers Mashreq (Egypt, Palestine, Jordan, Lebanon, Syria), EU Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2010. Такође видети и European Commission, *Labour Markets Performance and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries, Determinants and Effects*, Volume 2, National Background Papers Maghreb (Morocco, Algeria, Tunisia), Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2010.

³⁵ Mirjana Morokvašić, Миграције у Evropи: забринутост povodom проширења ЕУ на исток, *Stanovništvo*, година 41, 2003, № 1–4. Такође видети и: *Hommes et migrations, Paris, anne. 2011*; Drinka Peković, Efekti migracionih tokova na tržište rada imigracionih zemalja: primer EU nakon проширења 2004. godine, *Stanovništvo*, година 49, 2011, № 2.

³⁶ Дэвид Коулмен, Мигранты и миграция в Европе в XXI веке: тренды, меры регулирования и прогнозы на будущее, *Международная миграция населения и демографическое развитие*, Проспект, Москва, 2016, стр. 70.

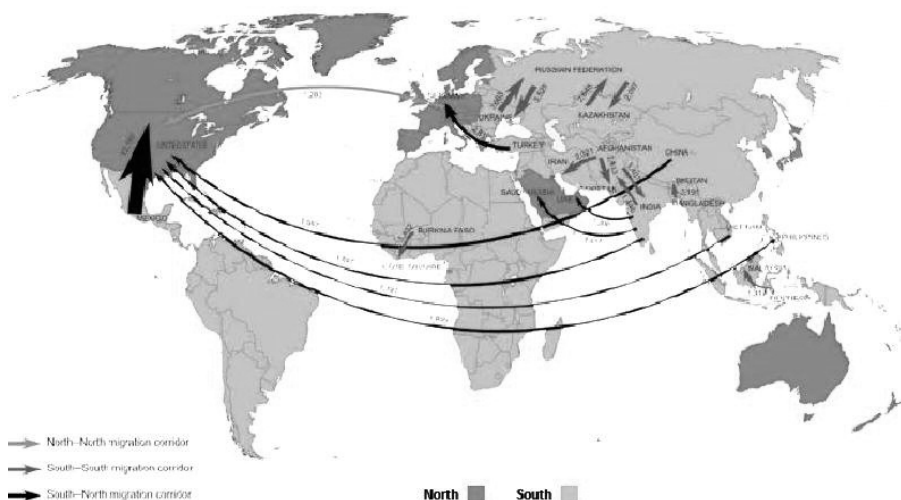
(слика 3.2). Највећи прималац миграната у тој години биле су САД, као и много година и деценија уназад, а укупан број имиграната у САД процењен је на око 42,8 милиона. Иза САД налазиле су се Руска Федерација са 12,3 милиона (миграције из бивших совјетских република, пре свега из Казахстана и Украјине), затим Немачка са 10,8 милиона, Саудијска Арабија са 7,3 милиона и Канада са 7,2 милиона миграната.³⁷ Као што се види на слици 3.2, привлачност САД није била ограничена само на Мексико, већ се протезала до делова света на супротној страни Земље – Индија, Кина и други делови Азије. Што се Европе тиче, на првом месту као дестинација била је Немачка, а она је то остала и током догађања у деценији која се завршава. О догађањима и променама у тој деценији управо ће бити речи у наредним редовима.

У деценији 2010–2020 миграције су прерасле у један од главних фактора промена у бројности и саставу популације у значајном делу света, укључујући наравно и Европу. Поред већ постојећих миграционих коридора отворени су, као последица различитих догађања у разним деловима света, и неки нови, па су се као имиграциона подручја, привремена или можда и стална, појавили и неки нови региони, попут неких земаља Балкана и Јужне Европе, Бангладеша, Филипина и др. Узроци ових нових миграција у основи су исти као и до сада: ратови, сиромаштво, безбедносни проблеми и сл. Актуелна геополитичка превирања у свету упозоравају на могућност да ће дуго опстајати не само ти узроци, већ и да ће се ширити а њихов утицај продубљивати. То се, свакако, мора сагледавати у оквирима како актуелних тако и будућих геополитичких дешавања. Тренутна здравствена криза у свету такође је фактор који ће имати вишеструке, и наравно тешко сагледиве последице на све сфере друштвеног живота.

³⁷ Процене наведене у: Veljko Blagojević i Branislav Milosavljević, *Političko-pravni okvir savremenih migracija u Jugoistočnoj Evropi, Vojno delo*, godina 68, 2016, № 3, стр. 75–93.

Слика 3.2. Двадесет водећих мигрантских коридора, 2010.

Top 20 migration corridors

Извор: World Migration Report 2013, International Organization for Migration, Geneva, 2013, p. 61.

Акуелне масовне миграције ка Европи повезане су са покретањем широких маса становништва Блиског истока, Северне Африке, па и Авганистана. Ови процеси су се, наравно у далеко мањој мери, одвијали и претходних година, највише због сиромаштва и друштвене и политичке нестабилности ових региона и привлачности које у њиховим очима има Европа са аспекта богатства и регулисаних услова живота, социјалних надлежности, као и већ формиране и бројне мигрантске заједнице у њима. Велики контраст између развијене и високим стандардима регулисане ЕУ и европских земаља у целини, у односу на суседне географске регије Северне и Субсахарске Африке и Блиског истока, резултовале су сталним миграторним притиском ка Европи. Колонијално наслеђе и формирање мигрантских заједница народа од

популације бивших колонија у западноевропским земљама, само је иницијална база за стално проширивање мигрантских насеобина и нових приступа миграната ка европском подручју.³⁸ У савременим условима проблеми миграција добијају, међутим, и неке нове карактеристике. Због изузетно мале квоте усељавања, наиме, која је крајње симболична у смислу дозвољених миграција за земље ЕУ, а које се углавном једнократно одобравају за одређене неуралгичне тачке у окружењу (попут сиријске кризе), као и због потребе добијања визе, стотинама хиљада миграната преостаје покушај илегалног уласка на тло Европе, пре свега Уније. Највећи број таквих покушаја остварује се преко мора. То је, наравно, повезано и с развојем криминалних токова (кријумчарење, па и продаја људи), али и са великим ризиком за саме мигранте, који неретко страдају у покушајима преласка мора у неадекватним условима. Током протекле две деценије овог века рачуна се да је неколико десетина хиљада људи изгубило живот покушавајући да илегално уђе у земље Европске уније, о чему се готово константно извештава у медијима, укључујући и медије у Србији.³⁹

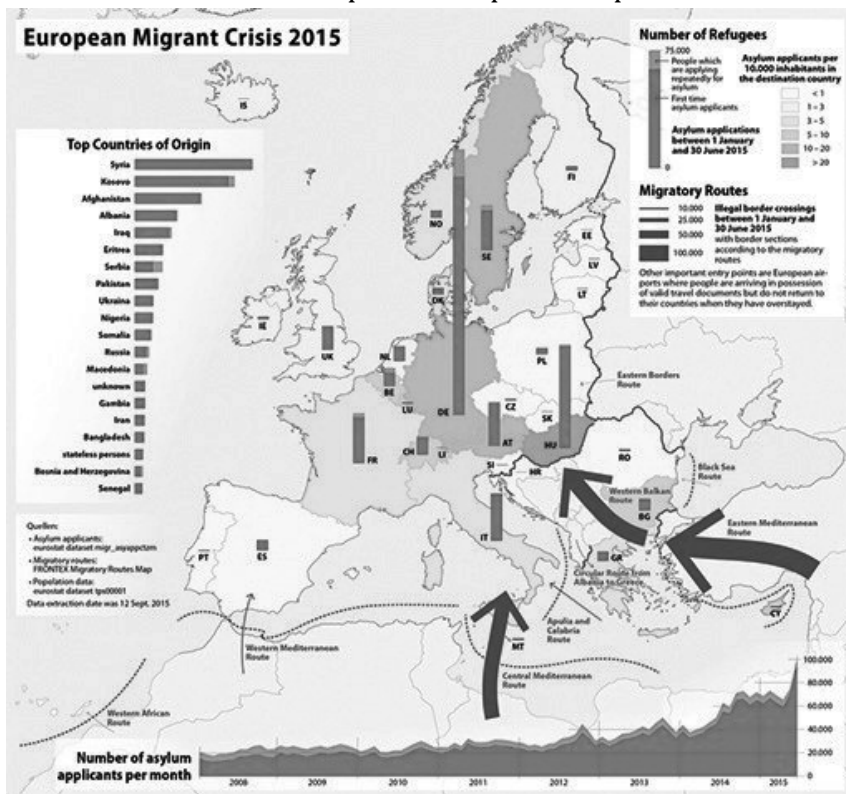
Прилив миграната нарочито је интензиван према јужној Европи, пре свега преко Медитерана, али и Балкана. У току 2014. године долази до пораста приспећа миграната у земље ЕУ у односу на претходну годину од око 250% са подручја Блиског и Средњег истока и из Африке (углавном Северне и обода Сахарског подручја, рачунајући и Рог Африке – Сомалија, Еритреја, Етиопија и др.). Те 2014. године је из наведених ваневропских подручја у земље ЕУ илегално ушло преко 280.000

³⁸ Milan Kokorić, *Evropa protiv izbeglica i migranata: tvrdava blagostanja ili sebičnosti?*, *Biznis i finansije*, broj 118/119, jul/avgust 2015. <http://bif.rs/2015/08/evropa-protiv-izbeglica-i-migranata-tvrdava-blagostanja-ili-sebicnosti/>.

³⁹ Видети, на пример, чланак с почетка актуелне мигрантске кризе: Milan Milošević i Momir Turudić. *Plava grobnica na vratima Evrope*, *Vreme*, br. 1268, 23. april 2015. <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1290967>. Они су објавили податке Фронтекса да је у 2014. живот изгубило око 3.500 миграната у покушајима да пређу Медитеран. У другом тексту (Milan Kokorić, *Evropa protiv izbeglica i migranata: tvrdava blagostanja ili sebičnosti?*, *Biznis i finansije*, broj 118/119, jul/avgust 2015. <http://bif.rs/2015/08/evropa-protiv-izbeglica-i-migranata-tvrdava-blagostanja-ili-sebicnosti/>) наводи се да је у петнаест година овог века готово 25.000 људи изгубило живот покушавајући да илегално уђе у Европску унију.

миграната, а када се урачунају и друге европске земље онда се тај број пење на 320.000 до 340.000. Половина њих дошла је из Сирије, Авганистана и Еритреје, што су подручја која су тада посебно била захваћена немирима и сукобима. Највећи део илегално усељених миграната у земље ЕУ током 2014. године је, као и претходних, у Унију ушао преко Медитеранске руте, преко Италије и других медитеранских подручја јужне Европе.⁴⁰

Слика 3.3. Мапа европске мигрантске кризе 2015.

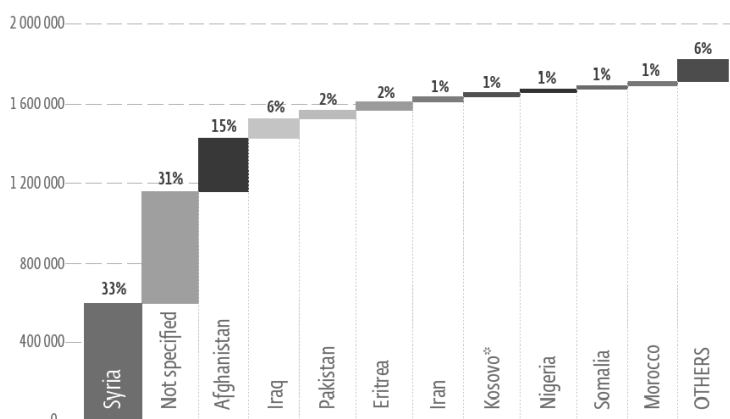

Извор: http://origins.osu.edu/sites/origins.osu.edu/files/Map_of_the_European_Migrant_Crisis_2015.png

⁴⁰ Risk Analysis for 2015, Frontex, 27 April 2015, p. 58–60.

У наредној години прилив миграната се појачао, уз драматично повећање нелегалних прелазака граница, и наравно даља страдања миграната. Издвојене су главне мигрантске руте (видети слику 3.3), којима се мигранти превасходно преко Италије и Грчке упућују ка средишту Европе. Слика показује и главна исходишта миграната: Сирија, Косово, Авганистан, Албанија, Ирак. Биланс нелегалних миграција опет је био трагичан. У првом полугодишту 2015. године дошло је до пораста ваневропских нелегалних миграција за 175% у односу на исти период 2014, односно до доласка преко 340.000 миграната. Њих око 2.000 је изгубило живот приликом покушаја да нелегално уђу у Унију са простора Медитерана само у току првих седам месеци 2015. године.⁴¹ За целу 2015. годину процењује се да се у Европу нелегално преко мора упутило 1.011 милиона људи, од чега се утопило више од 3.700.⁴²

Слика 3.4. Порекло откривених нелегалних миграната у Европи, 2015. година

Извор: Risk Analysis for 2016, Frontex, Warsaw, 2016, p. 16.

⁴¹ Видети: Clémentine d'Oultremont and Anna Martin, The Migration Crisis: A Stress Test for European Values, *European Policy Brief*, № 38, September 2015. <http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2015/09/Policy-Brief-Migration-final-CO.pdf?type=pdf>

⁴² *Миграционный кризис в Европе. Досье*, ТАСС, 29 июня 2018 (<https://tass.ru/info/5336277>).

Важна специфичност прилива миграната у 2015. години јесте то да Медитеранска рута, где је нарочито истакнута Италија, губи првенство у приливу миграната: у тој години најфреквентнија је била рута прилива илегалних миграната преко Турске, Грчке и Балкана. Афрички мигранти (углавном из северне Африке, Нигерије, Еритреје и Сомалије) најчешће и даље долазе преко Медитеранске руте, дакле у Италију и земље Уније западног дела Медитерана (Француска, Шпанија и др.), док су далеко бројнији илегални мигранти током 2015. који долазе преко Турске Балканском рутом и то из Сирије (око половине свих илегалних миграната) и Авганистана (више од 20%). У 2015. години број откривених нелегалних миграната у земље ЕУ достигао је бројку од готово два милиона (1.822.337, према 282.962 у 2014), а највећи део њих доспео је у Немачку, Француску, Италију и Шведску, док су, с друге стране, нарочито од јесени те године и додатног пораста прилива имиграната, многе друге земље Уније изразиле резерве, па чак и директно одбијале да приме нове избеглице.⁴³ Као што показује слика 3.4, највећи део илегалних прелазака граница Европске уније односи се на грађане Сирије (33%), затим Авганистана (15%) и Ирака (6%), док је удео осталих 1–2 процента. Наравно, велики број неутврђених националности (чак 31%) вероватно би могао у не малој мери да промени приказану структуру, иако је сигурно да водеће место на овој не баш славној листи заузимају Сиријци.

Укупан број избеглица тражилаца азила и интерно расељених тражилаца азила, као и интерно расељених лица у свету премашао је 50 милиона, наводи се у саопштењу Агенције УН за избеглице, уз упозорење да је то највећи број након Другог светског рата. Због рата у Сирији, због нестабилности у Либији и Ираку, због општих превирања на Блиском истоку и у Северној Африци, због раста диспропорције између богате и сређене Европе и сиромаштва планетарног југа, расте мигрантски притисак ка Старом континенту, посебно земљама Уније.

Међутим, Унија као целина не само да нема јединствену и разрађену стратегију, већ се и мере које су донете по том питању у Бриселу

⁴³ Risk Analysis for 2016, Frontex, Warsaw, 2016, p. 14.

селективно крше од, по овом питању, најугроженијих земаља чланица.⁴⁴ Још током претходних година изграђене су специјалне ограде као брана мигрантима у Сеути и Мелиљи,⁴⁵ два града енклаве у медитеранском приобаљу Марока који су припали Шпанији још у колонијалном периоду и остали њен део и након што је Мароко стекао независност.⁴⁶ Такође, мигранти покушавају да се домогну обала Шпаније проласком морским путем. Друга важна рута за долазак миграната у Европу и ЕУ води из Либије. Њена дуга, равна пешчана обала, уз слабе централне власти након свргавања Гадафија, повољна је за укрцавање хиљада миграната из арапског света и Субсахарске Африке који покушавају да стигну до Старог континента, пре свега искрцавањем на дугачке обале и острва Италије и Малте.⁴⁷ Пре неколико године ту је дошло до једне од највећих несрећа када је брод са мигрантима потонуо надомак италијанске обале и том приликом удавило се око 400 људи. Италија је преко своје обалске патроле и морнарице појачала операције заштите

⁴⁴ Видети: Joanne Vam Selm, Are asylum and immigration really a European Union issue; CEPS Policy brief *The 2015 Refugee Crisis in the European Union* Elspeth Guild, Cathryn Costello, Madelin Garlick and Violeta Moreno-Lax, № 332, September 2015.; Viljar Veebel, Raul Marcus, Europe Refugee Crisis in 2015, and Security Threats from the Baltic Perspective, *Journal of Politics and Law*, vol. 8, 2015, № 4.

⁴⁵ Шпанија је прва земља у оквиру ЕУ која је почела да диже ограде на својим границама према „Трећем свету“, и то још 1990-их година. Биле су то у почетку обичне ограде око Сеуте (дужине осам километара) и Мелиље (дужине једанаест километара), које су потом ојачаване до данашње висине од шест метара бодљикаве жице и то троструке паралелне ограде, снабдеване камерама и сензорима. (Milan Kokorić, Европа protiv izbeglica i migranata: tvrdava blagostanja ili sebičnosti?, *Biznis i finansije*, broj 118/119, jul/avgust 2015. <http://bif.rs/2015/08/evropa-protiv-izbeglica-i-migranata-tvrda-blagostanja-ili-sebicnosti/>.)

⁴⁶ Шпанија је из колонијалних времена располагала обалским средоземним делом Марока, тзв. Ел Риф, који је, пошто је ова земља стекла независност од Француске 1956. године, три године касније добио независност и припојен Мароку. Међутим, то није било и за ове две луке које су остале у поседу Шпаније, као и Канарска острва све до данашњих дана, а и Мадрид их третира као саставни део националне територије, а не као прекоморске поседе.

⁴⁷ Драган Петровић, *Геополитика Средоземља*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012, потпоглавље „Миграције у Средоземном басену“, стр. 171–175.

од шверцовања миграната, али и помоћи у случају несрећа. ЕУ је затим преузела делимично контролу овог правца, у почетку с недовољно средстава када је и број несрећних миграната који су настрадали био велики, да би се ова операција појачала и с нешто више успеха и уложених средстава.⁴⁸

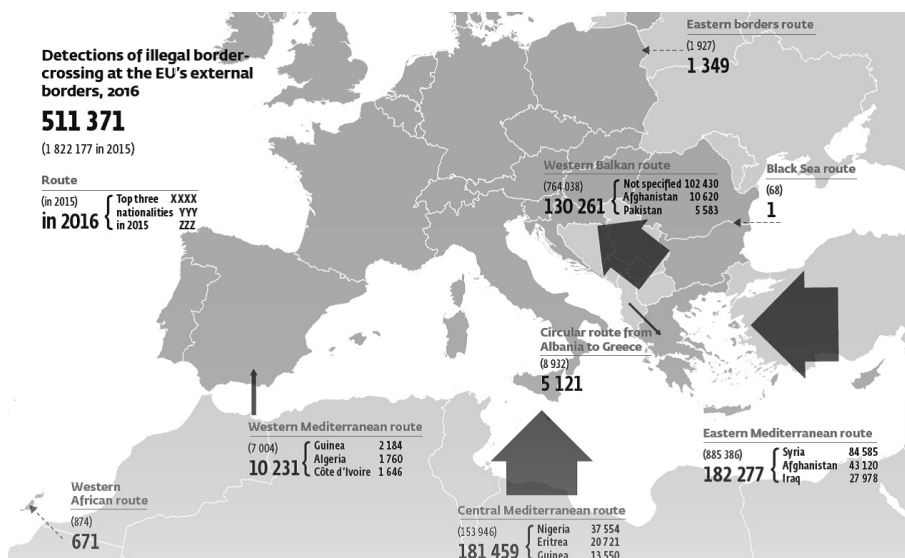
У анализама мигрантских токова ка Европи у периоду актуелне кризе, истакнуто је неколико главних путева којима мигранти покушавају да се домогну Старог континента, односно превасходно неке од високоразвијених земаља. Са аспекта Србије најважнији међу њима је тзв. Балканска рута, и она је заиста по подацима Фронтекса једна од најфреквентнијих, како уопште тако и према броју откривених илегалних прелазака граница (видети слику 3.5, која се односи на 2015. и 2016. годину). Видећемо у наредном поглављу колико је Србија оптерећена доласком миграната, с обзиром на то да се испоставља да она ипак није само транзитна земља, већ се један (значајан) број миграната задржава у њој, вољно или невољно, на одређено, дуже време.

Као што показује слика 3.5, онако како то ФРОНТЕКС дефинише, постоји осам главних мигрантских рута ка Европи, односно ка Европској унији, преко копна и мора: Западноафричка, Западномедитеранска, Централномедитеранска, Апулија и Калабрија рута, Кружна рута из Албаније према Грчкој, Западнобалканска рута, Источномедитеранска и рута на Источној граници.⁴⁹ Оне су, наравно, неједнако опретећене. Број миграната који је прешао у Европу кроз ове руте у 2015. и 2016. години такође приказује ова слика. Најзад, у јеку мигрантске кризе, у 2015. години, појавила се и девета рута којом мигранти иду ка Европској унији – Арктичка рута. Ова рута иде из Русије ка копненим границама Норвешке и Финске, на далеком северу.

⁴⁸ Milan Kokorić, *Evropa protiv izbeglica i migranata: tvrdava blagostanja ili sebičnosti?, Biznis i finansije*, број 118/119, јул/август 2015. (<http://bif.rs/2015/08/evropa-protiv-izbeglica-i-migranata-tvrdava-blagostanja-ili-sebicnosti/>).

⁴⁹ Ближе одређење ових рута видети у: Risk Analysis for 2017, Frontex, Warsaw, 2017, или у нашој литератури: Dragan Živojinović, *Migracije, geopolitika i Evropska unija, Evropske sveske*, 2017, № 4, стр. 18–20.

Слика 3.5. Главне руте миграција ка Европи и број откривених илегалних прелазака граница у 2015. и 2016. години

Извор: Risk Analysis for 2017, Frontex, Warsaw, 2017, p. 18.

Најфреквентније миграције ка Европи у протеклих неколико година, с врхом у 2015. години, долазе из Сирије, а у мањој мери и других земаља регије (Ирака, Авганистана и др.) преко Турске, или поморским путем преко Грчке, и даље балканском рутом ка Немачкој и другим земљама ЕУ Западне и Средње Европе. Када су у питању Алжир и Тунис, отуда се одржавају извесни кријумчарски ланци, који покушавају да стигну до обала европских суседних земаља (Француске, Италије и Шпаније), али у далеко мањем обиму него што је случај с Либијом. Највеће несреће и потапања пловила који кријумчаре мигранте управо су се последњих година дешавала на путу од Либије ка Италији.

У делу стручне и шире јавности калкулише се да и поред културне блискости земаља ЕУ и, с друге стране, САД и англосаксонских у целини постоје и одређене геополитичке разлике. То се између сила, поред разлика геополитичке природе рецимо немачке, или француске геополитике у односу на атлантизам, може сагледати у савременом

светлу и као разлика интереса САД према појави и снажењу евра у односу на позицију долара као светског средства плаћања. Тако је, између осталог, и француски геополитичар Александер Дел Вал указао на одређене геополитичке противречности и спрегу интереса атлантистичких снага са исламским фактором у правцу дозирања раста и снажења јединствене Европе, а посебно негативан однос ове геополитичке осе је према снажењу Русије.⁵⁰ Они који подстицаје мигрантским кретањима виде у завери, која га усмерава ка Старом континенту, ради реализације Калергијевог пројекта „Пан-Европа“, осмишљеног и образложеног у чланцима, књигама (пре свега *Практични идеализам*) и покрету истог имена, сматрају да је у питању дугорочна реализација пројекта у основи ког се налази стварање јединствене „европске нације“.⁵¹

У сваком случају извесне противречности интереса у мигрантској кризи између земаља ЕУ, посебно оних које се због географског фактора налазе директније на удару избеглица и миграната, и атлантских сила пре свега САД и Британије које се не налазе у таквој позицији, реално постоје. Ако узмемо у обзир низ војних интервенција САД, које је често у тим подухватима пратила и Британија на ширем простору Блиског и Средњег истока, али и Северне Африке у последњих најмање две деценије (Авганистан, Ирак, Либија, Сомалија, Сирија, „арапска пролећа“ и др.), онда можемо констатовати да извесна улога ових сила на ширем простору одакле сада полазе мигранти ка земљама Европе и ЕУ сигурно постоји.

Интересантно је да је након англо-америчке интервенције у Авганистану 2001, током наредних година дошло до повећавања површина узгоја мака у овој земљи (више од два пута) од које се добија преко 90% светске производње хероина. Највећи део тог хероина, баш као и других важних дрога (марихуана, хашиш из Латинске Америке), шверцује се преко албанске мафије са Косова и у преради на територији Албаније управо ка Европи Балканском рутом. У том смислу треба приметити да та дрога највише погађа земље ЕУ, а у нешто мањој мери

⁵⁰ Aleksander Del Val, *Islamizam i Sjedinjene Države – alijansa protiv Evrope*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998.

када је реч о хероину из Авганистана, земље постсовјетског простора и Кину, па је један од главних праваца деловања Шангајске организације за безбедност (ШОС) превенција шверцерских канала дроге према својим просторима. У геополитичком смислу, наведени путеви дроге, дакле, не угрожавају примарно англосаксонске силе већ друге планетарне центре моћи, па је свакако интерес Европе и ЕУ да се доток дроге из наведених праваца на сваки начин онемогући, или макар ограничи.⁵²

Проблеми у друштву западноевропских земаља, које имају већ формиран слој становништва пореклом из Трећег света, појављују се у оквиру мање спремности миграната да се уклопе у постојећу културу. Наиме, они најчешће формирају своја насеља и четврти града, често приградска места (у Француској тзв. „банлије”), са својим цивилизацијским нормама,⁵³ што некад може довести и до сукоба са делом домаћег становништва (инциденти), или, као што је то рецимо било 2006. у париским и неким другим француским предграђима, до

⁵¹ Видети, на пример: Ольга Четверикова, Миграционный кризис в Европе и его заказчики (I) и (II), Фонд стратегической культуры, 17 сентября 2015, http://www.fondsk.ru/news/2015/09/17/migracionnyj-krizis-v-evrope-i-ego-zakazchiki-i-35451.html?utm_source=politobzor.net и <https://www.fondsk.ru/news/2015/09/17/migracionnyj-krizis-v-evrope-i-ego-zakazchiki-ii-35458.html>. Овде се образлаже претпоставка да је савремена мигрантска криза заправо реализација пројекта Пан-Европа, чији је идејни творац Рихард Николаус (фон) Куденхове-Калерги (1894–1972), који се сматра и аутором пројекта уједињене Европе („духовни отац уједињене Европе”). Треба истаћи да је Калерги потицао из мешаног (аустријско-јапанског) брака, да је рођен у Јапану али одрастао у Европи и посветио се проблемима њеног уједињења. За потпору наведеним ставовима, консултовати изворно дело: Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi, *Praktischer Idealismus*, Pan-Europa-Verlag, Wien – Leipzig, 1925.

⁵² Драган Петровић, *Савремени свет 2006–2008*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2008, стр. 23–31.

⁵³ У социолошком смислу заправо се ради о субкултури, дакле егзистирању једног културног и цивилизацијског облика, паралелно са владајућом културом. О сукобима у Француској дела популације неевропског мигрантског порекла и државе, али и политичких опција коју посебно предводи Марин Ле Пен и Национални фронт, а у мањој мери и неки кругови у УМП и другим десним па и центристичким политичким странкама, више у: Драган Петровић, *Француска на раскршћу*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011, стр. 157–158.

ширих конфликта када су наизглед ситни неспоразуми прерасли у праве, масовне сукобе са полицијом и представницима власти.⁵⁴ У Немачкој и Аустрији су бројни мигранти пореклом из Турске (Турци и Курди) и Блиског истока, који се тешко уклапају у културне норме ових земаља. Западноевропске земље се, у последњих пар деценија, зато радије опредељују да у потрази за радном снагом прибегавају пријему миграната из источноевропских, бивших социјалистичких земаља и Балкана, него миграната из Трећег света. Појачава се законска баријера према примању нових миграната из досадашњих емисионих крајева света, а у исто време се јача контрола граница и систем санкција у односу на илегалну емиграцију, укључујући ефикаснији систем њихове (илегалних емиграната) екстрадиције. Сличан проблем постоји са Ромима, албанском емиграцијом, затим југословенским муслиманима (Бошњацима), који су се често користили током последње две деценије могућношћу тражења статуса избеглица из политичких разлога, да би добили макар привремену визу и право останка и економских донација и привилегија у западноевропским земљама.

Терористички напади у Паризу упоредо са великим, до сада невиђеним по свом обиму и притиску, мигрантским приливом из Сирије али и са Блиског истока у целини, као и из Африке, током 2015. године извршили су велики удар на свест јавног мњења у Европи.⁵⁵ Овоме

⁵⁴ О немирима и сукобима у француским предграђима 2006. године, становништва пореклом из бивших француских колонија са полицијом и бројним пратећим инцидентима у Драган Петровић, *Савремени свет 2006–2008*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2008, стр. 58–59. О миграцијама у Француску из ваневропских подручја видети у: Драган Петровић, *Геополитика Француске*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013, стр. 34–36; Драган Петровић, *Демографија Француске – историјска анализа и савремено стање*, *Демографија*, књига X, 2013, стр. 143–150.

⁵⁵ Терористички напади у Паризу вишеструко и тешко су погодили највише у унутрашњем политичком животу Француске управо Оланда и његову владајућу Партију социјалиста. Наиме, за Партију социјалиста највише гласа део француске популације мигрантског и, што је посебно важно, мултирасног и мултиконфесионалног дела становништва. Заправо овај део популације готово да у озбиљнијем уделу и не гласа за УМП, центристичку странку Бајруа, Доменика Де Вилпена, а да не говоримо за Национални фронт. Партија социјалиста се традиционално оптужује да је попустљива према мигрантима.

треба додати и одијум у вези низа инцидената које мигрантска популација прави крајем 2015. и почетком 2016. године, нарочито у Немачкој (силовања, крађе, туче и други инциденти). Ово ће сигурно резултовати повећаном нетрпељивошћу према постојећој мигрантској популацији и још више смањењем спремности на пријем нових миграната. У ЕУ се све више показује неспремност за пријем нових миграната, али и нејединство око мигрантске политике у целини.

3. Рат у Сирији и „арапска пролећа”

За покретање мигрантске сеобе ка Европи и земљама Европске уније током последњих година постоји више релевантних узрока. Развијена и са високим стандардима социјалних давања за мигранте и азиланте Европа, посебно земље ЕУ, представљају додатан мотив за легалне миграције због сталне потребе за радном снагом. По питању мигрантске заједнице могле би се разликовати земље ЕУ у најмање две групе. У прву спадају бивше колонијалне силе које, нарочито од времена процеса деколонизације па и раније из колонијалног периода, имају као бивше метрополе формирану мигрантску заједницу са простора тадашњих колонија на свом тлу. Ту се нарочито истичу донедавна чланица Велика Британија (мигрантске заједнице нарочито бројне Пакистанаца и из Бангладеша, Арапи, посебно из Египта, Судана, црначко становништво, посебно бројно из Африке – Нигерија, источна Африка, ЈАР и др., али и из Карипског подручја – Јамајка и др.). Потом,

Било каква напетост између дела француске популације мигрантског порекла, посебно неевропског порекла, доводи до хомогенизације домицилних Француза и до раста утицаја деснијих странака, нарочито Националног фронта, а у мањој мери и УМП и осталих сличних. У том смислу, како у Француској постоји незадовољство актуелном политиком званичног Париза, која сувише нагиње ка Вашингтону у односу и на традиционалу политику, а и у односу на могућности, што представља јачање практично свих странака сем владајуће Партије социјалиста. Овај терористички напад мање одговара и опозиционој антиамеричкој и антиглобалистичкој странци изражене левице Меланшона, а највећи добитник је Национални фронт, што је било видљиво већ на регионалним и локалним изборима крајем 2015. године.

Француска (Арапи углавном из Магреба, Индокинежани, црначко становништво из Западне и Централне Африке и др.), Холандија (Индонезјани, Суринам и др.), Белгија (црначко становништво из Заира), те Португал и Шпанија (Латинска Америка, Африка, Азија) и у мањој мери Италија (Либија и Рог Африке).⁵⁶

Насупрот овим бившим метрополама, Немачка је врло кратко имала колоније (од осамдесетих година XIX века до Првог светског рата) и то не нарочито бројне, па су и из неких других разлога (оштрија клима у односу на метрополе јужне и западне Европе, успон расно нетолерантног нацизма у тридесетим годинама XX века и др.), мигрантске заједнице пореклом из бивших немачких колонија Африке, Далеког истока и Океаније, након Другог светског рата остале готово безначајне. Са друге стране, потреба за радном снагом и привредни бум у Западној Немачкој након Другог светског рата утицали су на долазак више милиона гастарбајтера, али углавном из земаља јужне и источне Европе. Тек временом се у оквиру радника на привременом раду у Немачкој формирала бројна заједница Турака и Курда, док су Арапи били заступљени у врло малом броју, а још мање неки други припадници неевропских народа.

Међутим, у последњих пар деценија ка земљама ЕУ је порасла тенденција тражења добијања статуса миграната, привременог борава, азила и слично, дакле с различитим образложењима и поводима великог броја припадника ваневропских народа, нарочито ка најразвијенијим чланицама Уније. Са друге стране, у континуитету постоји пракса да се заједнице миграната у бившим колонијалним силама проширују, између осталог и коришћењем правних и социјалних могућности спајања породица, рођачких и женидбених веза и на многе друге начине. Бројни сукоби на простору Северне и Субсахарске Африке, Блиског и Средњег истока (али и Балкана, а последњих пар година и Украјине), протеклих година, иницирали су миграционе покрете, који

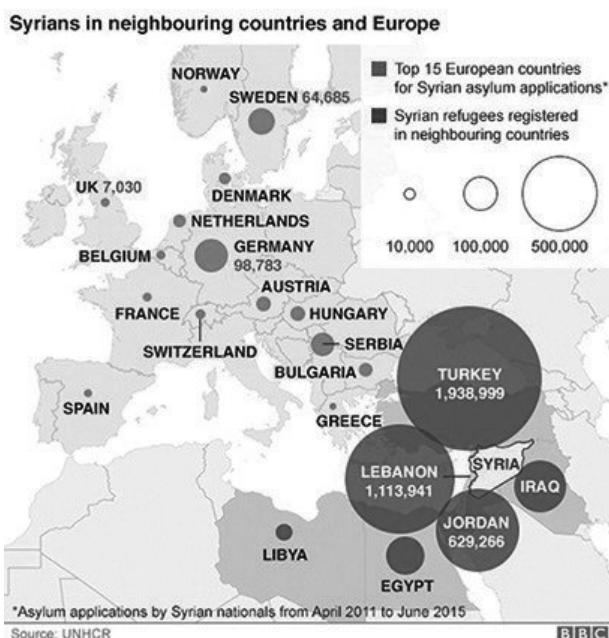
⁵⁶ Драган Петровић и Наташа Томић-Петровић, Европа и миграције са ваневропских подручја – историја и садашњи процеси, *Култура полиса*, година 13, 2016, № 29.

су између осталог користили права и повластице по овим питањима земаља Уније.

Енормно повећавање избеглица у последњих пар година (приближно од 2014) ипак је за своју основу имало пре свега сиријску кризу, а нешто пре тога „Арапско пролеће”, поред већ постојећих ратних и конфликтних жаришта протеклих година у Ираку, Авганистану, Либији, Рогу Африке, Нигерији... Екстремна поскупљења хране у овим регионима у неколико наврата, пораст сиромаштва, демографски раст, климатске промене, масовне болести, религијски и етнички сукоби, али и привлачност у очима популације „Трећег света” благостања у Унији и Европи као целини, фактори су средњег и дужег трајања који поспешују сеобу народа ка Старом континенту.

Највећи подстицај порасту миграција са подручја Блиског и Средњег истока и Африке ка Европи и посебно земљама ЕУ дала је у 2015. години криза у Сирији, у којој је до тада број интерно расељених лица у самој Сирији преко девет милиона, а још близу 4,5 милиона је напустило земљу. Управо одатле се и регрутује веома значајан део избеглица (видети слику 3.6). До јуна 2015. године само у Турској било је готово два милиона избеглица из Сирије који су тражили азил. Они су током 2015, и у нешто мањој мери почетком 2016, чинили гро великог избегличког тока ка Европи и, што је за нас посебно значајно, прелазили су преко Балканске руте. Балканска рута миграторног притиска подразумева најмање два важна правца: из Турске копненим путем ка Бугарској и у мањој мери ка Грчкој, ка срцу Балкана и средишње Европе; и други правац који поморским путем долази до грчких острва и обале и одатле води ка Македонији, Бугарској, и у мањој мери ка Италији или неком другом поморском правцу ка срцу Европе, јер је коначни циљ углавном Немачка, Француска, земље Скандинавије и Бенелукса, евентуално Италија, и у много мањој мери друге земље ЕУ.

Слика 3.6. Тражиоци азила из Сирије у околним земљама и Европи у периоду април 2011 – јун 2015.

Извор: Lyse Doucet, Migrant crisis: Why is it erupting now?, 12 September 2015, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34224619>

Када су у питању избеглице из Сирије, од већ наведених близу 4,5 милиона готово половина је стационирана у Турској, а више од четвртине у Либану. Значајан део је у Јордану, а знатно мање у Ираку, потом Египту. Интересантно је да су најбогатије заливске земље, које добрим делом утичу на унутрашња ратна збивања у Сирији, дакле Саудијска Арабија, Кувајт, Емирати, Катар и друге, примиле врло мали број избеглица из Сирије, не више од укупно пар стотина хиљада, мада тачна евиденција о њима не постоји.

Поставља се питање који су узроци подстакли, посебно од почетка 2015. године, тако велики број сиријских избеглица, као и избеглица из других околних регија, да се упуте баш ка Европи и посебно земљама Уније, са највећом концентрацијом коначне дестинације према Немачкој

и неколико других најразвијенијих земаља.⁵⁷ Гајић даје могућност различитих хипотеза ко би потенцијално стајао иза таквог подухвата, примећујући да су најугроженије земље (пре свега Немачка, Аустрија, Шведска, Данска, потом Чешка, Мађарска, Италија и Француска у нешто мањој мери) најизраженији представници европске континенталне геополитике у односу на атланстичке центре моћи, односно тзв. „Стара Европа”. Насупрот томе, на Блиском истоку Саудијска Арабија и заливске земље богате нафтом, под доминантним утицајем атланстичке политике, само су окрзнуте миграторним приливима и уопште незаинтересоване за пријем нових избеглица и оне имају, по Гајићу, извесног утицаја на логистичку подршку избегличком таласу управо од 2015. преко Балканске руте ка Европи и посебно наведеним земљама ЕУ.⁵⁸ Могуће је, такође, да неки центри моћи ван званичних влада у свету дају логистику мигрантском кретању ка Европи у 2015. години, попут крупног капитала и истакнутих НВО, мондијалног усмерења⁵⁹, па је у том контексту мађарски премијер Орбан споменуо Џорџа Сороса.⁶⁰

⁵⁷ Александар-Саша Гајић, Геополитика сиријских миграција и ЕУ, *Култура полиса*, година 13, 2016, № 29. Аутор поставља питање узрока великог прилива избеглица из сиријске кризе и околних регија баш ка Европи и земљама ЕУ управо 2015. године, стр. 86–90.

⁵⁸ Александар-Саша Гајић, Геополитика сиријских миграција и ЕУ, *Култура полиса*, година 13, 2016, № 29. Аутор даје наведену хипотезу (стр. 89), позивајући се на слично мишљење Ђорђа Милошевића (Đorđe Milošević, *Окупација Европе – realna opasnost ili iracionalan strah?*, Нова српска политичка мисао, 25. септембар 2015. <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/okupacija-evrope---realna-opasnost-ili-iracionalan-strah.html?alphabet=l>).

⁵⁹ Tyler Durden, George Soros Warns Europe: Absorb 500k Refugees Costing \$34Bn, Or Risk “Existential Threat”, Wed, 04/13/2016, <https://www.zerohedge.com/news/2016-04-12/george-soros-warns-europe-absorb-500k-refugees-costing-34bn-or-risk-existential-thre>

⁶⁰ “Last week, Mr Orban accused Mr Soros – who was born in Hungary – of deliberately encouraging the migrant crisis..”, у: Nick Hallett, Soros Admits Involvement In Migrant Crisis: ‘National Borders Are The Obstacle’, 2 Nov 2015, <http://www.breitbart.com/london/2015/11/02/soros-admits-involvement-in-migrant-crisis-national-borders-are-the-obstacle/>.

Са друге стране, и Турска има интересе да користи мигрантски проблем у својим односима са ЕУ, посебно имајући у виду сложене односе које Анкара и Унија имају, нарочито од доласка Ердогана на власт.

Ако остајемо запитани и без прецизног и прихватљивог одговора који су мотиви и како се десило да баш од почетка 2015. мигранти крену управо у Европу и земље ЕУ, где посебан значај добија правац доласка сиријских и других блискоисточних миграната преко Турске и Балканске руте, онда свакако можемо констатовати да је мигрантска криза угрозила у пракси јединствену политику Уније по том питању. Земље које су највише угрожене бројем миграната који се концентришу ка њима као коначној дестинацији, вероватно с правом дају замерке неспремности низа других земаља чланица ЕУ, посебно у Источној и Централној Европи да приме макар део избеглица. Почетком 2016. француски медији говоре о преко милион илегалних избеглица које су током 2015. ушле у Европу, а неки од њих постављају питање проблема у тражењу јединствене европске политике по том питању. Како се мигрантска криза додатно развијала све више земаља чланица ЕУ је показивало неспремност да прихвате мигранте, у чему су се можда највише истицале земље Вишеградске групе, а посебно међу њима Мађарска, мада су и Бугарска и друге земље чланице ЕУ, посебно оне које су се налазиле на географском правцу доласка миграната, показивале временом све мање спремности на солидарност и кооперацију са потезима Брисела и Уније по овом питању.

Вратимо се савременом свету, Европској унији, међународним односима, сиријској и блискоисточној кризи. Након брзог и за многе својевремено изненадног преласка светског поретка са биполарног на монополарни рушењем Берлинског зида, урушавањем Варшавског уговора и нестанком СССР, свет се последњих година полако али евидентно суочава са развојем процеса постепеног прелаза ка мултиполаризму. Чињеница је да Далеки исток, са акцентом на Кини, све више постаје водећи светски привредни мегарегион, као што је то током последњих векова био северни Атлантис. Томе треба додати да теоретски и практични крах неолиберализма у виду који је дотле био заступљен, закључно са настанком светске економске кризе (чији су

епицентар, структурални узроци и најважније последице управо у САД), додатно убрзава прелаз светског поретка ка мултиполаризму.

Управо се у Сирији види зачетак мултиполаризма, јер је то важно светско кризно жариште, где се макар индиректно као актери појављују Русија, САД, Иран, Кина, Турска, Француска и друге европске силе, али и Саудијска Арабија, Израел и друге регионалне силе утицаја. Украјинска криза, која је само примирена и која је између осталог довела до увођења санкција Русији од стране ЕУ, посебно њених водећих сила Немачке, Француске, Италије (тзв. Стара Европа), финансијска криза у Унији, посебно у Грчкој и неким другим чланицама, потом специфична политика Орбана у Мађарској, вишеструка векторска упитаност у Великој Британији (јачање евроскептицизма, јачање шкотског сепаратизма и др.), дају сасвим нови амбијент суочавања ЕУ и њених водећих сила са мигрантским проблемом. Током 2015. године десио се важан догађај када су пуноправне чланице ШОС-а постале Индија и Пакистан, уз до тада водећу осовину Русија–Кина. Томе треба додати да ШОС има већи број земаља са статусом посматрача и партнера од којих неке претендују и на пуноправно чланство (попут Ирана), што све даје сасвим нове геополитичке односе снага на простору Евроазије, али и света као целине. О томе говори и то да је Развојна банка БРИКС почела да даје кредите трећим земљама нечланицама под знатно повољнијим условима од ММФ-а. Са друге стране, САД развијају своје Трансатлантско партнерство и даље задржавајући доминанту позицију не само у оквиру НАТО, ММФ, СТО, Светској банци већ укупно посматрано и у свету, с тим да то више није она врста хегемоније коју смо могли видети током деведесетих и првих година 2000-их. Случајеви Викиликс и Сноуден говоре да се нагрiza супериорност и америчке меке моћи, што је раније било незамисливо. У Француској на унутрашњој политичкој сцени све је евидентније јачање не само традиционалних европских континенталних геополитичких опција у односу на атлантистичке, већ се јављају сасвим нове стратешке опције које нису само против НАТО већ доводе у питање и овакву ЕУ какву познајемо (Национални фронт и Марин Ле Пен, потом изразита левица с Меланшоном и др.).

Мигрантска криза последњих година је резултат, с једне стране, економски мотивисаних миграција, а с друге стране, због немира и нестабилности у појединим подручјима Азије (Блиски и Средњи исток) и Африке, долази до масовних миграција углавном у потрази за сигурношћу и егзистенцијом. Земље ЕУ немају за сада одговор и заједничку политику по том питању, што је један од елемената кризе ЕУ видљиве последњих година. Са друге стране, предузет је низ мера заштите јужних граница Уније од миграторног притиска на подручју Медитерана које су дале солидне резултате. Ипак велики, највећи до сада, мигрантски прилив претежно са илегалним мигрантима из Сирије (као последица сиријске кризе) преко Балканске руте током 2015. године, представљао је озбиљан удар на мигрантску политику Уније. На мигрантску кризу се надовезује низ геополитичких питања која се преламају на подручју Европе и окружења, укључујући и украјинску и сиријску кризу, финансијску кризу у ЕУ (Грчка, али и неке друге земље). Ту су и суптилни сукоби САД и Русије на читавом простору Евроазије, као део рефлексије лаганог процеса ступања светског поретка ка мултиполаризму.

4. Балканска мигрантска рута – врхунац 2015. до пролећа 2016.

У овом делу рада бавимо се савременим Балканом и утицајем који на њега има мигрантски притисак, пре свега са Блиског истока и Северне Африке. Балкан, подељен на мале државе, међусобно супротстављене па и непријатељске, додатно је оптерећен у последњих четврт века последицама неуспелог неолибералног концепта који му је на различите начине наметан након урушавања тзв. социјалистичког света и разбијања и декомпоновања Југославије. То је проузрковало велику задуженост балканских земаља, изразито раслојавање и кризу средњег слоја, а с друге стране демографски одлив становништва (како негативним природним прираштајем, тако и механички, исељавањем).

Геополитичко преплитање интереса на Балкану је евидентно првенствено из неколико центара моћи: ЕУ (где су у средишту Немачка, Француска пре свега), атлантистички утицај (САД, Британија и друге англосаксонске силе, уз напомену да је НАТО под њиховим претежним

утицајем), утицај Русије (проширен Евроазијском унијом пре свега, ОДКБ и др.), исламски утицај (који је изнутра разнородан и често сукобљен, али ка споља агресиван и активан), а у последње време се повећава утицај Кине који је превасходно економски (Нови пут свиле). Постоје мишљења да је мигрантски притисак уперен пре свега против Европљана, а одговара ширењу утицаја исламског фактора у Европи.⁶¹ Кина ту није у епицентру догађаја, она нема непосредне интересе, мада се временом може одредити према овим феноменима. Русији не одговара мигрантски притисак на Балкан, где је управо његов источни, јужни и средишњи део (који је географски највише на удару мигрантског притиска) православни и добрим делом словенски, те кроз историју савезнички и пријатељски, па иако руски фактор није баш најдиректније укључен, а на изглед ни угрожен, не може бити наклоњен оваквим процесима.

Међутим, широм анализом може се доћи до закључка да европске земље нису до краја по овом питању јединствене и у сваком случају једнако заинтересоване за супротстављање демографском притиску са Блиског и Средњег истока. Штавише, најснажнија европска земља управо се истиче у супротном – у спремности да прихвати мигранте. Наиме, крупан корпоративни капитал, који највише интересе тражи у наставку спровођења неолибералног модела, управо кроз даљи демографски притисак добија додатну и јефтинију радну снагу.⁶² Могућности

⁶¹ Оваква разматрања могу се, наравно, са доста основа довести у питање. Погледајмо, рецимо, позицију дугогодишњег немачког канцелара Ангеле Меркел (од 2005), која је већ годинама један од главних заговорника пријема миграната, док је пре ступања на ту позицију упозоравала у *Њујорк тајмсу*: „Идеја уједињене Немачке као мултикултурног друштва са становништвом од готово 80 милиона, које прихвата више од 7 милиона странаца, изазива неспокојство.” (Анатолий Иванович Уткин, *Полјус богатства против полјуса насељенија*, *Независимая газета*, 26 марта 2003 г., № 59 (2896), https://www.ng.ru/ideas/2003-03-26/7_poluce.html).

⁶² Ову тезу је на адекватан начин образложио у својим радовима Љубиша Деспотовић. Издвајамо Љ. Деспотовић, *Геополитички и демографски аспекти актуелне мигрантске кризе*, *Култура полиса*, година 13, 2016, № 31, а о утицају у дехристијанизацији европског геополитичког кода и идеје дела европске проглобалистичке елите, што има свој утицај и на концепцију Европске уније: Љубиша Деспотовић и Небојша Кузмановић, *Идејни аспекти духовне кризе*

синдиката слабе у случају нове и јефтиније радне снаге, а синдикати су иначе у судару са законодавствима и амбијентом у друштву које диктира неолиберални амбијент већ притиснути и у дефанзиви (прилагођено законодавство, корумпирани политичари, затворени медији). Због јефтиније радне снаге већ је добар део индустрије и привреде пресељен из западних земаља у земље Трећег света и оне у транзицији (бивше социјалистичке, или како их назива Валерштајн полупериферија, насупрот земљама Трећег света – периферија). Уколико би се у Европи привремено или трајно населило више милиона људи са Блиског истока и Северне Африке, то би не само смањило трошкове радне снаге већ вероватно скоком профита омогућило да део привредних постројења остане на том подручју, а то би опет донело вишеструки нови профит јер би смањило део саобраћајних и других трошкова. У том правцу се геополитички процеси на просторима Европе, везано за мигрантски проблем, не могу посматрати само у чистим категоријама (сукоб ЕУ, односно Европског геополитичког вектора са исламским или атланстичким и сл.), већ и у оквиру саме ЕУ постоји раслојавање и то не само на земље чланице и њихове парцијалне интересе, већ посматрано структуру становништва и слојно, где је свакако део крупне финансијске елите и капитала важан фактор.⁶³

Управо током последњих неколико година долази до масовних миграција ка Европи широких маса становништва Блиског истока, Северне Африке, па и Авганистана, а у нешто мањој мери и предела Субсахарске Африке и неких других области Средњег истока па и јужне Азије. Ови процеси су се у далеко мањој мери одвијали у периоду пре тога и то највише због сиромаштва и друштвене и политичке нестабилности ових региона и привлачности које у њиховим очима има

хришћанства: религијски контекст мигрантске кризе и идентитетске последице по европске нације, *Култура полиса*, година 14, 2017, посебно издање 2.

⁶³ Овоме би се свакако могло додати и следеће. Како у цитираном тексту наводи Анатолиј Уткин, „Недавно објављени тајни извештај француске владе наводи читав низ аргумената у вези тога, да Европска унија нема алтернативу призивању 75 милиона имиграната.” (Анатолий Иванович Уткин, Полюс богатства против полюса населения, *Независимая газета*, 26 марта 2003 г., № 59 (2896), https://www.ng.ru/ideas/2003-03-26/7_poluce.html).

Европа са аспекта богатства и регулисаних услова живота, социјалних надлежности, али и већ формиране и бројне мигрантске заједнице у њима. Мигрантска заједница из ваневропских подручја у земљама Западне и мањој мери Јужне и Средње Европе је формирана још током времена колонијализма, па и непосредно након тога, када је поред масовних миграција Европљана ка метрополама на тај пут кренуо и део дотле лојалног домицилног становништва.⁶⁴

С једне стране, највише захваљујући колонијалном наслеђу постоји иницијална база миграната у Европи, која се стално проширивала и последњих деценија перманентно расла. Због великог контраста између развијене и високим стандардима регулисане ЕУ и европских земаља у целини, у односу на суседне географске регије Северне и Субсахарске Африке, Блиског истока, миграторни притисак ка Европи се одржавао и у вези одређених криза у окружењу периодично и нагло растао.

Када је у питању Балкан може се најпре запазити покретање албанског становништва са Косова и Метохије, које је наизглед немотивисано масовно кренуло у миграције према северу Србије, Хрватској и средњој Европи у току првих месеци 2015. године, да би током наредне године долазило до повећавања притиска управо на балканској рути миграната са Блиског истока (преко Турске). Повезивање ова два миграторна феномена је могуће, јер је тешко објаснити да они међусобно немају никакве повезаности.⁶⁵

Најфреквентније миграције ка Европи у протеклих неколико година, с врхунцем у 2015. години, долазе из Сирије, а у мањој мери и других земаља регије (Ирака, Авганистана и др.) преко Турске, или поморским путем преко Грчке, и даље балканском рутом ка Немачкој и другим земљама ЕУ западне и средње Европе. Након више од пет година од настанка сиријске кризе, број интерно расељених лица у самој Сирији је преко девет милиона, а још близу пет милиона је напустило земљу. Управо одатле се и регрутује веома значајан део избеглица које су током

⁶⁴ Ту је најпознатији случај харкија, које смо већ поменули.

⁶⁵ Милош Кнежевић, Мигрантска криза у фокусу демополитике, *Национални интерес*, година 12, 2016, № 1, стр. 106.

2015. и у нешто мањој мери почетком 2016. представљале велики избеглички талас ка Европи, и што је посебно значајно, преко Балканске руте. Балканска рута миграторног притиска, подразумева најмање два важна правца: из Турске копненим путем ка Бугарској и мањој мери Грчкој, ка срцу Балкана и средишње Европе. Овај правац дакле води преко Србије ка Хрватској и Мађарској, мада се последњих годину-две формира и алтернативне споредне руте преко Албаније и Црне Горе према западу, преко Херцеговине (Републике Српске), и централне Босне ка Хрватској⁶⁶. Други правац је онај који поморским путем долази до грчких острва и обале и одатле води ка Македонији, Бугарској и у мањој мери ка Италији или неком другом поморском правцу ка срцу Европе, јер је коначни правац углавном Немачка, Француска, земље Скандинавије и Бенелукса, евентуално Италија, и у много мањој мери друге земље ЕУ.

5. Примиривање Балканске копнене руте након пролећа 2016. године

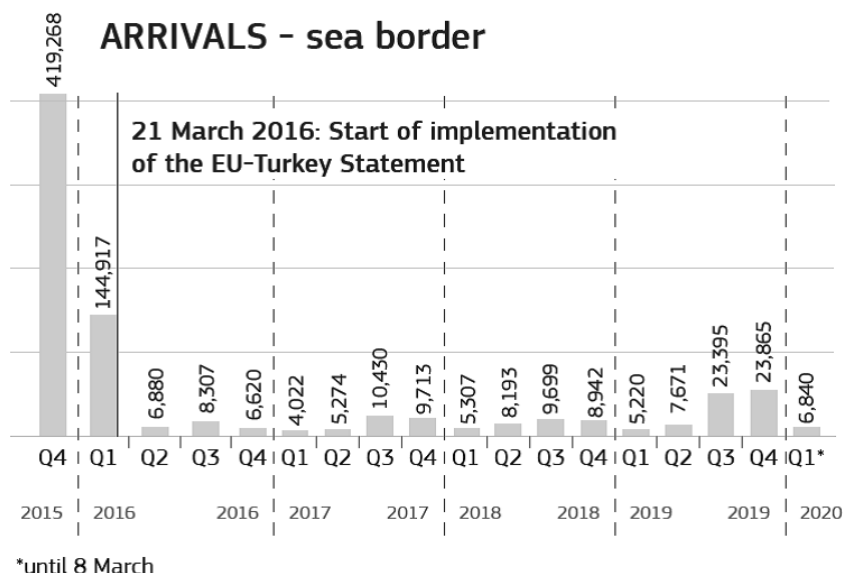
Од почетка 2015. до првих месеци 2016. из Турске је у Европску унију бродовима стигло преко милион избеглих, а само у непуна три месеца 2016. године чак 146.000, док се при преласку мора утопило њих 460. Након што је Македонија затворила своје границе за прелазак миграната, традиционална Балканска рута практично је затворена, а отворене су алтернативне (слика 3.6). Као резултат тога, ситуација у Грчкој драматично се погоршала и на многим странама с нестрпљењем је очекиван завршетак преговора Европске уније и Турске. Затварањем граница и договором између Европске уније и Турске, који је ступио на снагу 20. марта 2016, почело је смањивање прилива миграната у земљама ЕУ на западнобалканској рути, док се број повећао на морским миграционим рутама, односно

⁶⁶ Овај алтернативни правац Балканске руте је у свом ауторском тексту представио генерал Ковач: Mitar Kovač, Migrantska kriza, kao bezbednosna pretnja Republici Srbiji, Fond strateške kulture, 29. januar 2017. <http://www.fsksr.rs/fond-strateške-kulture/politika/migrantska-kriza-kao-bezbednosna-pretanja-republici-srbiji/>.

централномедитеранској и западномедитеранској рути, као и на новоотвореним алтернативним рутама.

Према постигнутом споразуму⁶⁷, између осталог, илегални мигранти који од дана ступања споразума на снагу стигну у Грчку биће враћени у Турску (сматраће се илегалним уколико не поднесу захтев за азил у Грчкој или њихов захтев буде одбијен), а трошкове враћања сноси Европска унија. Даље, према споразуму за сваког сиријског избеглицу који буде враћен из Грчке у Турску један Сиријац ће из Турске бити смештен у Унију. Најзад, Унија се обавезала на укупно шест милијарди евра помоћи Турској, за активности и пројекте збрињавања избеглица унутар Турске.

Слика 3.7. Приспели мигранти у Европу
у периоду Q4 2015–Q1 2020

Извор: EU-Turkey statement. Four years on, European Commission, March 2020.

⁶⁷ EU-Turkey statement, European Council, 2016.

Без обзира на контроверзе које је споразум ЕУ–Турска изазвао, његова примена резултовала је значајним смањењем мигрантског притиска (видети слику 3.7). После 21. марта 2016, када је отпочела примена споразума, број миграната смањен је на око 7–8 хиљада по кварталу у тој години, и на 4–5 хиљада квартално у првој половини 2017. Након тога број се одражавао мање-више стабилним, уз мање варијације, да би од друге половине 2019. дошло до значајнијег раста, на нешто преко 23.000 по кварталу.

Након фактичког затварања Балканске руте, мигранти су се усмерили на морске путеве преласка у Европу (видети слику 3.8). То су овде већ помињане три медитеранске руте, које су у основи усмерене ка Шпанији и Италији. Као што смо видели (слика 3.5) гро миграната морским путевима упућивао се и даље централно и источномедитеранском рутом, али је иако по апсолутним бројевима далеко мање фреквентна западномедитеранска рута већ у 2016. години била једина на којој је дошло до повећања броја миграната.

Слика 3.8. Главне морске мигрантске руте

Izvor: Sanya Dosani, Five charts that help explain Europe's migrant crisis, <http://america.aljazeera.com/watch/shows/compass/articles/2015/5/7/five-charts-that-help-explain-europes-migrant-crisis.html>

Већ у 2016. години, сигурно једним делом и као резултат постигнутог споразума, број илегалних прелазака граница смањен је за више од 70%, а пад је настављен и у наредним година, наравно не таквим интензитетом (видети табелу 3.1). Даље се види да је значајно смањен број прелазака преко копна, и поред извесног, не малог, раста у 2018, док је број прелазака преко мора још увек доста већи него у годинама пре 2014.

Табела 3.1. Откривени илегални преласци граница Европске уније
2011–2019

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Укупно	141.051	72.437	107.365	282.933	1.822.177	511.146	204.750	149.117	141.846
Преко мора	71.172	23.254	60.173	220.188	1.033.814	365.295	176.211	113.643	106.246
Преко копна	67.879	49.183	47.192	62.745	788.363	145.851	28.539	35.474	35.600

Извор: Састављено на основу *Risk Analysis*, Frontex, Warsaw, разне године.

Као што показује табела 3.2, Балканском рутом су највише пролазили мигранти из Авганистана, Сирије и Ирака, док су остали међу релативно најзаступљенијима долазили из Еритреје, Нигерије, Пакистана и других земаља. У табели се види и већ помињани експлозивни раст броја миграната са Косова и Метохије у 2014. и 2015, али Фронтекс у својим годишњацима не наводи њихов број за наредне године.

Табела 3.2. Откривени илегални преласци граница
Европске уније 2011–2019, порекло миграната

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Авганистан	22.994	13.169	9.494	22.132	267.485	54.366	7.576	12.666	34.154
Сирија	1.616	7.903	25.546	78.887	594.059	88.551	19.452	14.378	24.339
Еритреја	1.572	2.604	11.298	34.586	40.348	21.349			
Мароко				3.085	12.966	6.836	11.279	13.498	8.020
Ирак		1.219	537	2.109	101.271	32.068	10.177	10.114	6.433
Нигерија	6.893	826	3.386	8.715	23.609	37.811			
Пакистан		4.877	5.047	4.115	43.310	17.973	10.015	4.988	3.799
Иран		611	404	468	24.673	6.605	1.662	2.127	3.478
Косово*	540	990	6.357	22.069	23.793				

Напомена: Фронтекс не даје потпуне податке по годинама, већ само земље с највећим уделом у броју миграната, стога су неке ћелије у табели празне, али то не значи да тих прелазака граница није било.

Извор: Састављено на основу *Risk Analysis*, Frontex, Warsaw, разне године.

Број миграната на западнобалканској рути у 2016. години драстично је смањен, а затим и у 2017, како је већ констатовано. И њихов удео у укупном броју регистрованих илегалних прелазака опао је са 41,9% у 2015, на 25,5% у 2016. и 5,9% у 2017. После мањег пада у 2018. дошло је затим до раста у 2019, тако да је тренутно он на нивоу од нешто преко 10%. Из овога видимо смањење удара на Балканску руту преко Турске, међутим јужна и југоисточна Европа и даље су поморском рутом највише на удару преко Северне Африке, али и с Леванта, и то пре свега Италија а у мањој мери Грчка и друге европске медитеранске земље. Слика 3.9. показује ситуацију на Балканској рути након постигнутог споразума у марту 2016. године.

Табела 3.3. Број илегалних миграната на западнобалканској рути
2014–2019

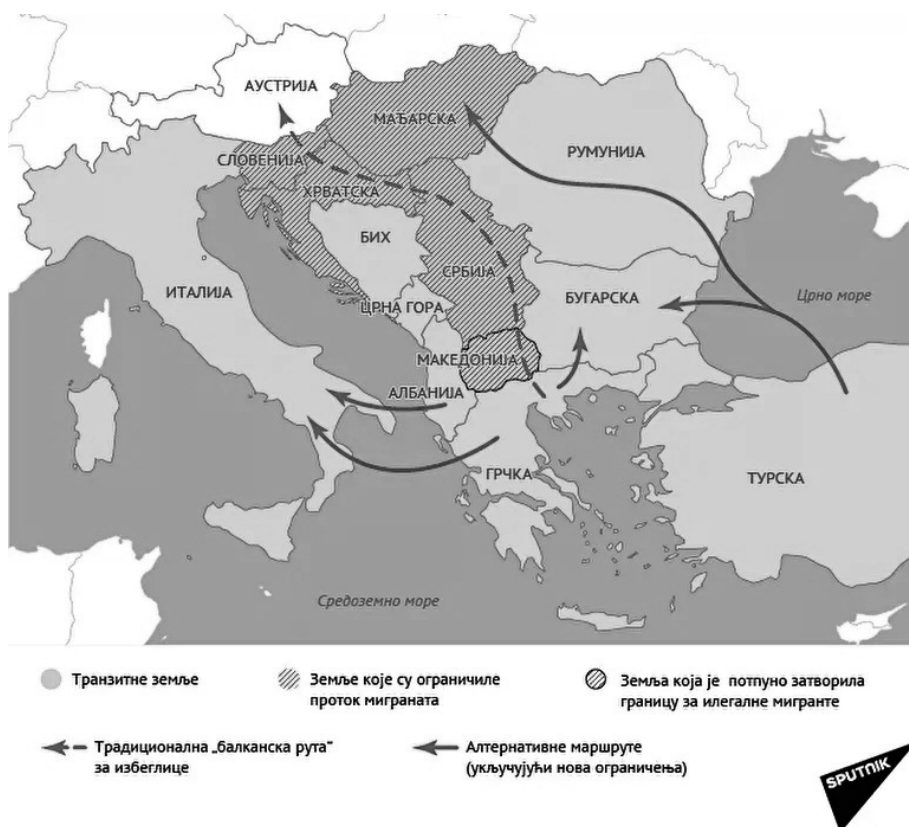
	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Укупно	43.357	764.033	130.325	12.179	5.869	15.152
Авганистан	8.342	53.237	10.620	3.388	1.669	5.338
Сирија			2.705	634	323	4.643
Ирак	421	7.425	2.607	960	300	1.498
Удео у суми	15,3	41,9	25,5	5,9	3,9	10,7

Извор: Састављено на основу *Risk Analysis*, Frontex, Warsaw, разне године.

Када су у питању балканске земље ту је, дакле, заустављена динамика масовног прилива миграната из 2015. копненим путем из Турске. Према подацима за Бугарску, рецимо, објављеним на Novinite.com, где мигранти добијају личне карте, могу да се школују, али немају статус држављанства, број тражилаца азила растао је константно до 2015: 1.387 у 2012, 7.144 у 2013, 11.081 у 2014, 20.391 у 2015, а затим смањен на 19.418 у 2016. Од тога, око десет хиљада је добило статус привременог боравка, седам хиљада људи је приведено током 2015. године због покушаја илегалног уласка у земљу, а у фази одлучивања је било њих десетак хиљада.⁶⁸

⁶⁸ Bulgaria and the Migrant Crisis in Numbers, January 16, 2017, Novinite.com, <http://www.novinite.com/articles/178377/Bulgaria+and+the+Migrant+Crisis+in+Numbers>.

Слика 3.9. Традиционална Балканска рута

Извор: Куда сада иду избеглице (фото), *Спутњик*, 11.03.2016, <http://rs.sputnik.news.com/regioni/20160311/1103914264/Kuda-sada-idu-izbeglice.html#ixzz42t0Sqqlh>

Балкан се током 2017. године налазио у веома турбулентним геополитичким изазовима. Током 2015. и 2016. више процеса и догађаја планетарног и континенталног значаја, а делом и кретања на самом Балкану указивали су на могућности проширивања започетог процеса прерастања светског поретка ка мултиполарном. Концепција мултиполаризма превасходно се заснива на планетарном нивоу, на два процеса дужег и средњег трајања која су већ више година у току: прво – мегарегион Далеког истока све више преузима улогу као нови

економски планетарни центар од северноатлантског басена, мегарегиона који оквирно чине источна северноамеричка и западна европска обала. Друго – светска економска криза настала 2008, по својим структуралним узроцима и последицама највише је везана за концепцију неолиберализма што највише погађа САД, Британију и у нешто мањој мери неке друге западне силе, а тек путем узрочно-последичне повезаности и земље БРИКС, па и читав свет, ипак са мањим последицама за остале земље ван Америке и англосаксонског света и са аспекта тврде и меке моћи. Најзад, у новонасталим глобалним макроекономско-политичким процесима, пре свих силе БРИКС (а у мањој мери и неке регионалне силе из Трећег света које су, или куцају на врата, Г20) захваљујући факторима пре свега тврде моћи са којима располажу (величина и квалитет територије, број и динамичност становништва, природни ресурси, снага економије и војне силе у порасту и др.), те посебним условима пословања (јефтинија радна снага и ниска јавна потрошња, истина у порасту, мањи еколошки стандарди), додатним стварањем регионалних економских савеза и унија, постали су све конкурентнији у светској привреди и имунији на повремене кризе и циклична кретања светске економије. У том смислу било је реално очекивати и на Балкану током следећих година, макар у извесној мери, појаву видљивих одјека оствареног зачетка мултиполаризма на глобалном (планетарном) нивоу.⁶⁹

На почетку 2017. године стицао се утисак и у стручним круговима и у широј јавности да се свет налази на ивици великих промена и да ће се мултиполаризам дефинитивно потпуно устоличити. Нарочито су у том правцу важан фактор представљали мигрантски притисак на Европу, комбиновано са све чешћим терористичким нападима највише исламског тероризма широм континента. То је довело до тога да Француска буде у готово сталном ванредном стању, а и у низу осталих земаља долази до тих напада. Упоредо с тим, мигранти који су успели да уђу у земље Уније врло често су правили мање или веће инциденте, од крађа до насиља и нарочито силовања, што је све остављало утисак у

⁶⁹ Драган Петровић, Српска геополитика на Балкану, у периоду преласка светског поретка ка мултиполаризму, година 12, 2015, Посебно издање 3, стр. 147–151.

европском јавном мњењу да је отуђено бирократско вођство Уније неспособно да се носи са мигрантским изазовом и низом других проблема повезаним с тим. Јача утицај и популарност евроскептичних странака и покрета широм Европе. Економска криза појединих чланица Уније, али и лоши привредни показатељи у целини за већину земаља ЕУ, као и непопуларност политике штедње која се намеће из Брисела, доводи до осиромашења фондова Уније и до пада њене популарности у целини.

6. Политика Европске уније према мигрантској кризи

Интензивирање мигрантских токова крајем прошлог и почетком овог века, а нарочито у текућој деценији, оштро је пред све земље које примају мигранте, међу њима и земље Европске уније као и саму Унију као целину, поставило питање предузимања мера којима би се решавали проблеми социо-културне адаптације миграната и њихове интеграције. Проблем је нарочито заострен са разрастањем ратних сукоба у Сирији и повећањем броја избеглица из ове земље, који су се махом преко Турске упућивали ка Европи. Европска унија није имала заједничку политику, нити пак јединствену и разрађену стратегију у односу на мигрантску кризу,⁷⁰ а то је посебно дошло до изражаја након кулминације кризе, средином текуће деценије. Тада су се заостриле и политичке дискусије међу и у оквирима чланица Уније по питању односа према мигрантима, које су се ускоро претвориле у спорове, па и раскол, изазван порастом популарности популистичких и националистичких снага (пре свега у Холандији, Француској, Шведској, Финској), махом супротстављених мигрантима. Насупрот њима било је много грађанских иницијатива, које су се залагале за подршку

⁷⁰ Али не само то, и мере које се доносе у Бриселу селективно крше проблемима миграције најугроженије чланице ЕУ. Видети: Joanne Van Selm, Are asylum and immigration really a European Union issue?, *Forced Migration Review*, January 2016, № 51; Elspeth Guild, Cathryn Costello, Madeline Garlick and Violeta Moreno-Lax. 2015. *The 2015 Refugee Crisis in the European Union*, CEPS Policy Brief, № 332, September 2015; Viljar Veebel and Raul Marcus. Europe's Refugee Crisis in 2015 and Security Threats from the Baltic Perspective, *Journal of Politics and Law*, vol. 8, 2015, № 4.

избеглицама, пре свега из региона у којима су трајали ратни сукоби. Супротстављање мигрантима проистицало је не само из неповерења према придошлицама из исламских земаља, иако је и исламофобија играла не малу улогу. На делу су били и мање или више отворени антисемитизам и антиромско расположење. Наравно, важну улогу у свему као и увек имали су медији, што није могло да мимоиђе ни Србију, у којој је тема миграната значајније медијски заступљена од 2013, да би у 2015, у јеку мигрантске кризе, и сама доживела врхунац.⁷¹

Покушаји да се разради јединствена политика према мигрантима заснивали су се на активностима у усклађивању мера које су чланицама на располагању, али уз задржавање активности, односно законодавства и на националним нивоима. У основи, до заједничког предузимања чвршћих ограничавајућих корака није долазило, нити је то уопште било могуће. Било је тумачења по коме су то спречавали идеолошки ставови који су у Унији преовлађивали, и још увек преовлађују.⁷² Не улазећи у оправданост таквих објашњења, истаћи ћемо само да су као некакве компромисне мере предлагане и прилично чудне, које с тим идеолошким флоскулама тешко да могу бити компатибилне, као што је рецимо упућивање (дела, или свих) миграната у Украјину или Грузију у замену за финансирање.⁷³ Или, просто речено – продаја миграната, при томе легална, коју реализује држава (односно, чак наддржавна институција).

У оквиру комплекса мера које се предузимају користе се два основна механизма: нормативно-правно регулисање и интеграционе мере. Субјекти нормативно-правног регулисања су националне државе и заједнички европски институти, а објекти миграциони токови и с њима повезане економско-социјалне последице. Основ регулисања чине

⁷¹ Видети интересантну анализу српских медија у: Đurović Tatjana, *Metaforička poimanja migrantske krize u medijskom diskursu Srbije, Hereticus*, godina 14, 2016, № 1–2.

⁷² У питању су, наравно, нашироко позната и пропагирана природна људска права на слободу кретања, безбедност и сл. Видети, рецимо: Николай Андреевич Медушевский, *Миграционный кризис в Европе через призму статистических данных, Власть*, год 25, 2017, № 11, стр. 169.

⁷³ ЕС отправит всех мигрантов на Украину, Discussio, <http://discussio.ru/politics/es-otpravil-vsex-migrantov-na-ukrainu>.

права из Универзалне декларације о људским правима (1948), Међународног пакта о грађанским и политичким правима (1966) и других докумената који регулишу: право на слободно кретање и избор места живљења, забрана прогонства, недопустивост дискриминације, подршка уједињењу породица, право на судску заштиту. Стварање шенгенске зоне и јачање мигрантске кризе, посебно пораст броја нелегалних миграната, актуелизовали су потребу преношења (дела) надлежности с националног и на ниво ЕУ. Међутим, у основи се ипак ова права регулишу на националном нивоу, што је са своје стране поставило питање унификације националних регулатива. Уз већи број докумената, одговарајући напори изражени су у Хашком програму из 2004. као циљ да се до 2010. донесе заједничка политика ЕУ у погледу миграција. Бројни документи којима су регулисани ови проблеми имали су различит карактер, неки од њих и директно прохибитиван, а било је и проблематичних који су се директно косили са напред наведеним принципима.⁷⁴ Ипак, треба нагласити да се истичу и позитивни резултати њихове примене у заустављању миграционих токова ка ЕУ.

У основи, регулатива у земљама Европске уније и на заједничком нивоу усмерена је против незаконитог преласка граница, при чему су санкције кривичне и административне природе предвиђене за послодавце, док мигрантима, осим принудне депортације, ништа друго не прети.⁷⁵ Осим тога, и сама пракса депортација из Европске уније развијена је веома слабо, а до одговарајуће статистике долази се доста тешко. Тако је у јеку савремене мигрантске кризе „Италија по подацима организације *Иницијатива европске стабилности* (ESI) у 2014. години депортовала 3.495 странаца, у 2015. 2.760, и у 2016. 3.670. У истом периоду, из Немачке је депортовано 6.150, 5.303 и 7.451 човек” (реч је о

⁷⁴ Такво је Council Regulation (EC) No 539/2001 of 15 March 2001 listing the third countries whose nationals must be in possession of visas when crossing the external borders and those whose nationals are exempt from that requirement. Документ фактички утврђује тзв. црне и беле спискове трећих земаља нарушавајући тако слободу кретања гарантовану Конвенцијом о правима човека.

⁷⁵ Елена Юрьевна Царёва, Миграционная политика Европейского союза, *Обозреватель*, 2014, № 3.

укупном броју миграната са искључењем балканског региона). Ред величина најбоље показује поређење депортованих са пристиглим мигрантима: у годинама 2015–2016. за Немачку оно даје тек нешто више од 1%.⁷⁶ Поред прописа усмерених на директну борбу са нелегалном емиграцијом, у ЕУ је донет и низ прописа усмерених на сузбијање негативних последица које проблеми (нелегалне) миграције доносе. Међу њима се истичу трговина људима,⁷⁷ сексуална експлоатација жена, организовани криминал и др. Највећи значај свакако има *Council of Europe's Convention on Action against Trafficking in Human Beings* or the *Istanbul Convention*, из 2005, која је ступила на снагу 2008, као и *Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism*, из исте 2005.

Званична политика ЕУ у вези са мигрантским питањем прошла је више фаза. У почетку она би се могла окарактерисати као политика отворених руку, која је нарочито разумевање имала за мигранте из ратом захваћеног подручја Сирије, али и земаља „арапског пролећа“, које је обухватило Северну Африку (Тунис, Египат, Либија и др.). Затим долази до нешто уздржанијег става и покушаја да се статус азиланата, и уопште примање миграната са тих подручја, пре свега веже за избеглице из Сирије. Ситуација се заоштрава 2015. када је дошло до наглог пораста броја миграната, као што је то овде већ илустровано. На то је, у мају 2015, реаговала Европска комисија предложивши прихватање заједничких квота за свих 28 чланица ЕУ,⁷⁸ с циљем да се солидарно растерете Грчка, Италија и Малта које су највише биле на удару мигрантског таласа. Иако га је критиковала ОУН, сматрајући да се њиме крше права миграната, споразум је ипак склопљен.

Следили су покушаји одређивања квота – броја миграната који је могао ући у ЕУ, односно њене чланице, са тих простора. Међутим, то је

⁷⁶ Николай Андреевич Медушевский, Миграционный кризис в Европе через призму статистических данных, *Власть*, год 25, 2017, № 11, стр. 171.

⁷⁷ У складу са актуелним политикама које ЕУ води на плану искорењивања трговине људима и миграција у Србији је усвојена Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017–2022, (*Службени гласник РС*, 77/2017).

⁷⁸ A European Agenda on Migration, Brussels, 13.5.2015 COM(2015) 240 final.

наишло на противљење пре свега Велике Британије и Мађарске, али и неких других земаља. Нарочито су чланице из источне Европе изражавале резерве и покушавале да избегну прихватање прописаних квота, изражавајући спремност да прихвате само симболичан број миграната. Ту долази до кризе политике ЕУ према мигрантском питању, што је резултовало чак и судским спором.⁷⁹ Немачка канцеларка Ангела Меркел је предњачила у правцу показивања спремности да се прихвате мигранти, а нарочити значај у том смислу имао је договор ЕУ и Турске из 2016.⁸⁰

Овим споразумом, који је ступио на снагу 20. марта 2016, Европска унија се обавезала да прихвати 72.000 сиријских избеглица из Турске, уз услов да Турска прими нелегалне мигранте који су из Турске стигли у ЕУ. Споразум је праћен и одређеним финансијским одредбама, али оне излазе ван оквира нашег рада. У погледу смањења броја избеглица које из Турске пристижу у ЕУ, пре свега Балканском рутом, споразум је остварио циљ. Међутим, други део, враћање миграната у Турску, представљен је симболичним бројкама: мање од 2.000 миграната враћено је између марта 2016. и новембра 2017, према Европској комисији.⁸¹

Неизвршавање обавеза довело је до тога да турска страна на почетку 2020. објави да је споразум фактички „пропао”.⁸² Као резултат, хиљаде избеглица поново је на турско-грчкој граници покушавајући да пређе у Грчку, односно даље у неку од земаља Европске уније.

⁷⁹ Реч је о спору који је окончан одлуком Европског суда правде којом су одбачене жалбе Словачке и Мађарске на обавезујуће квоте за пријем избеглица.

⁸⁰ EU-Turkey statement, European Council, 2016.

⁸¹ Nikolaj Nielsen, Few migrants returned to Turkey under 2016 deal, *EUObserver*, Brussels, February 12, 2018, <https://euobserver.com/migration/140944>

⁸² „Ни половина од договорених шест милијарди евра није стигла до избеглица. Ништа од добровољног прихватања избеглица. Ништа од доприноса безбедносној зони”, написао је Мевлут Чавушоглу 2. марта 2020. године. (Ко је прекршио споразум, Турска или ЕУ?, 06.03.2020, <https://www.dw.com/sr/ko-je-prekršio-sporazum-turska-ili-eu/a-52655406>.)

IV

МЕДИТЕРАНСКА, БАЛКАНСКА И ДРУГЕ ГЛАВНЕ РУТЕ МИГРАНТСКОГ ПРИТИСКА ОД 2014. ГОДИНЕ

У овом поглављу детаљно ће бити анализиране руте мигрантског притиска на Европу, почевши од 2014. године. То су пре свега Медитеранска, превасходно поморска, и Балканска која је превасходно копнена, али делом и поморска. Заправо, у случају пре свега Грчке, тешко је раздвојити када се на њеним обалама и острвима искрцавају мигранти, да ли то спада у Балканску или Медитеранску руту. Од других алтернативних и мање фреквентних праваца пажњу изазива рута преко Украјине.

1. Медитеранска рута

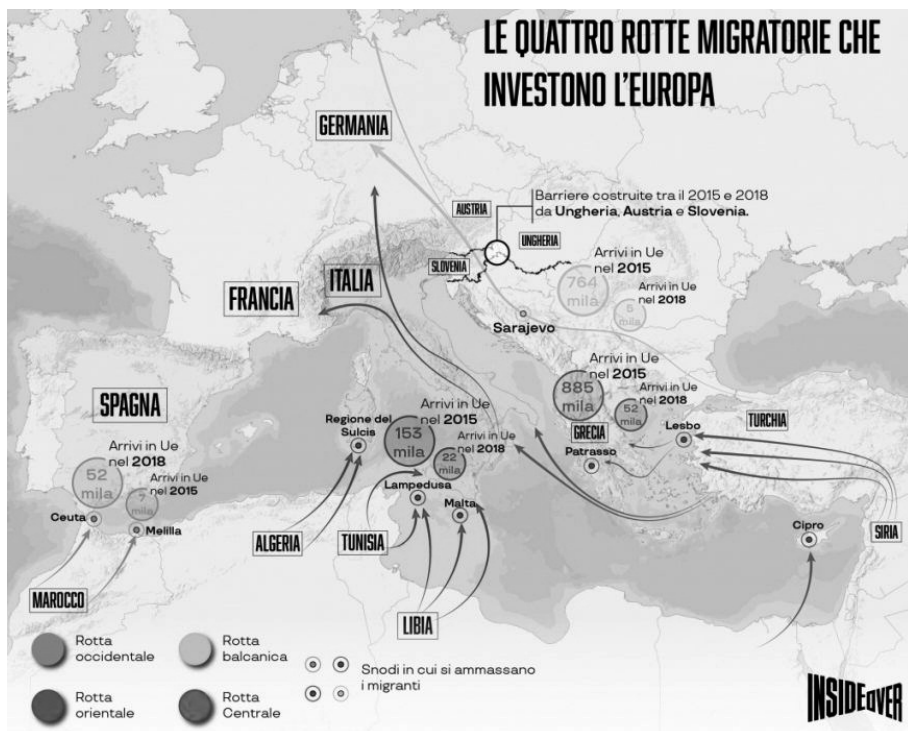
Видели смо у претходном излагању (слика 3.5) да се мигрантски притисак према Европи у актуелним условима (дакле, превасходно у другој половини текуће деценије) одвија кроз више праваца, од којих су најфреквентнији медитерански и балкански. Док је балкански претежно копнени, медитерански правац је искључиво поморски, и дели се на три одвојена тока. Медитерански правац највише притиска Италију, ка којој се одвија највећи део миграција, а балкански Грчку.

Осетни пораст миграната на земље Европе у последњој деценији био је изражен најпре у 2014. години, када је акценат био претежно на Медитеранској рути, док је у 2015. години то била Балканска рута. Приближно од фебруара 2016. поново се највећи део миграција ка Европи из наведених подручја Блиског истока, Северне и Субсахарске Африке одвија преко Медитеранске руте.

Као што показује слика 3.5 Медитеранска рута мигрантског продора може се поделити заправо на три посебна правца: западни, централни и

источни. У односу на западни, централни и источни су далеко фреквентнији и они су у значајној мери везани за Италију која доминира у броју миграната, нарочито од 2016. године. У Медитеранску руту убрајамо и друге западне медитеранске земље изложене директно мигрантском притиску поморским путем преко Средоземља, и то Шпанију и Француску пре свега, а потом и Грчку. Балканске поморске земље, изузев Грчке, имају врло мали број миграната који последњих година покушавају да уђу нелегално у Европу. Разлоге овоме можемо тражити у тежњама миграната да дођу у земље ЕУ и посебно богатије чланице, а такође и из географских разлога. Искрцавањем у западноевропским медитеранским земљама, мигранти се налазе управо најближе свом коначном циљу, док би им искрцавање у земљама Балкана представљало само реализацију дела планираног пута. Овде посебно имамо у виду тешкоће са којима се у пракси мигранти сусрећу када преко Балканске руте доспевају у земље Балкана, и тешкоће да се одатле пребаце у богатије земље чланице ЕУ у Западној и Северној Европи.

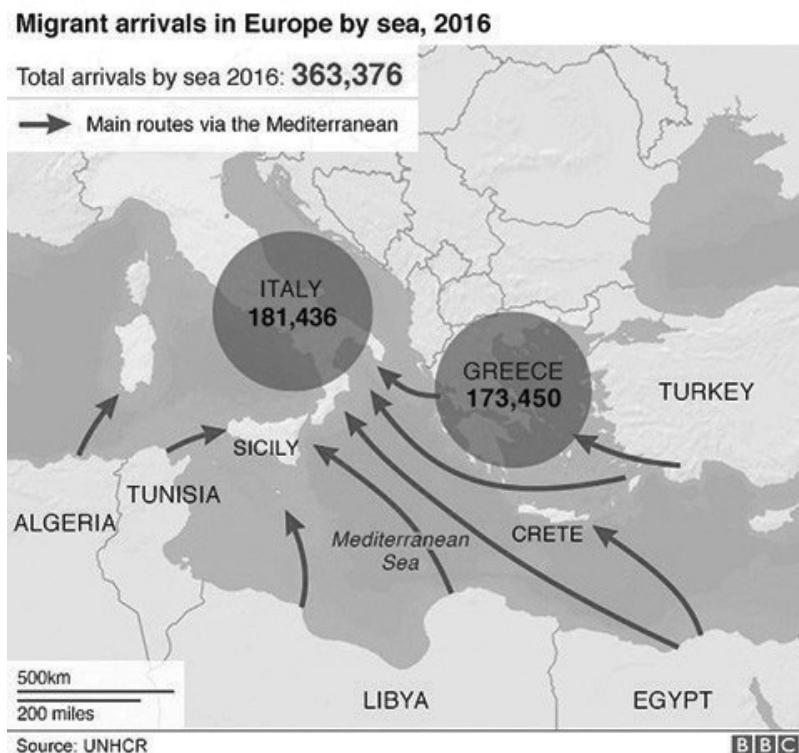
Слика 4.1. Главне мигрантске руте ка ЕУ и број миграната у 2015. и 2018. години

Извор: www.yandex картинки

Као што можемо видети на сликама 4.1. и 4.2. после 2016. и постигнутог споразума Турске и Европске уније, као и подизања ограда на границама којом пролази Балканска рута, број миграната опао је не само на балканској, већ и на централномедитеранској и источно-медитеранској рути. Једини изузетак је западномедитеранска рута, којом је у 2018. прешло у ЕУ 52 хиљаде миграната, према седам хиљада у 2015. години. Наравно, апсолутан број миграната на овој рути и даље је релативно скроман, посебно у поређењу са бројевима који су карактерисали друге руте, односно укупну ситуацију у 2014. и 2015. години. Ипак, чињеница је да је у 2018. години западномедитеранска рута била најфреквентнија.

Слика 4.2. Прилив миграната у Европу 2016. маритимним рутама

Izvor: Migrant crisis: EU leaders agree plan to stop Libya influx, 3 February 2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-38850380>

Мигрантски притисци медитеранским правцима различито се одражавају на поједине средоземне земље. Највише је на удару Италија. Иако припада развијеним земљама, Италија је захваћена финансијском дужничком кризом, њен јавни дуг износио је почетком 2017. преко 130% БДП, достигавши рекордни износ који је изазвао забринутост и претње од стране Европске комисије⁸³. Такође, Италија има проблема и

⁸³ EVROPA PRETI! Italija će biti KAŽNJENA ako ne smanji JAVNI DUG!, 23.02.2017, Србија данас, <https://www.srbijadanas.com/biz/vesti/evropa-preti-italija-ce-bit-kaznjena-ako-ne-smanji-javni-dug-2017-02-23>.

с незапосленошћу, док је политичка ситуација у земљи благо оптерећена и извесним политичким питањима (не претерано изражени али константни сецесионистички покрети појединих регија, криза поверења према ЕУ оличена и у резултатима референдума децембра 2016, социјална питања и др.). Још тежа ситуација је у Шпанији, која се суочава и са снажним сепаратистичким проблемом у Каталонији, док су противречности у француском друштву по политичким, социјалним и међунационалним (посебно међурасним и међурелигијским) питањима веома изражене, чему доприносе и серије терористичких напада и поларизација по миграционом питању.

Подизање ограда и фактичко затварање појединих земаља за пријем миграната преко Балканске руте, преусмерио је избеглице на морске путеве, било из Турске преко Грчке, било из Либије и Египта преко Средоземног мора ка Италији (слика 4.2). У 2016. тим правцима пристигло је у Европу 363.376 мигранта, од тога у Грчку 173.450 и у Италију 181.436.

2. Балканска рута

Балканска рута обухвата копнени правац од Турске, преко Грчке и Бугарске ка северу и западу, укључујући Македонију, Србију и Хрватску у главном правцу. Помоћни путеви обухватају и остале европске земље, с тиме да је најчешћи циљ миграната Западна и Северна Европа, односно богате чланице ЕУ. Поред тога, као мање фреквентан правац Балканске руте може послужити и поморски транспорт, али изузев Грчке, он је слабо заступљен.

Како је већ констатовано, актуелни мигрантски притисак на Балкану започиње наизглед нелогичним покретањем албанског становништва са Косова, из Албаније и других крајева где они живе, углавном преко Србије даље ка земљама ЕУ у 2014. и 2015. години, када се Косово налазило у врху порекла миграната у Европску унију (табела 3.2). Потом је уследио велики притисак миграната са Блиског и Средњег истока, преко Балкана. Година 2015. представљала је кулминацију мигрантске

кризе, у којој у први план долази Балканска рута. Балканска рута миграторног притиска, као што већ истакли, обухвата два важна правца:

1. Из Турске копненим путем ка Бугарској и мањој мери Грчкој, ка средишту Балкана и централне Европе. Овај правац дакле води преко Србије ка Хрватској и Мађарској, али се убрзо формирала и алтернативна споредна рута преко Албаније и Црне Горе према западу, преко Херцеговине (Републике Српске), и централне Босне ка Хрватској;
2. Други правац је онај који поморским путем долази до грчких острва и обале и одатле води ка Македонији, Бугарској и у мањој мери ка Италији или неком другом поморском правцу ка срцу Европе, јер је коначни правац углавном Немачка, Француска, земље Скандинавије и Бенелукса, евентуално Италија, и у много мањој мери друге земље ЕУ.

Затварањем граница и договором из фебруара 2016. године између Европске уније и Турске, смањено се број миграната у земљама Уније, а поготово на западнобалканској рути. Из овога видимо смањење удара на Балканску руту преко Турске, али такође видимо да је јужна и југоисточна Европа поморском рутом највише на удару претежно преко Северне Африке, као и с Леванта, и то пре свега Италија, а у мањој мери Грчка и друге европске медитеранске земље. Француска је додатним мерама, а делом и због географског положаја, нешто мање изложена овом мигрантском притиску преко Медитерана.

У Србији је такође био стациониран велики број миграната током целог периода мигрантске кризе (видети табеле 4.2. и 4.3. даље у тексту), али изузев спорадичних ситуација до неких већих експлозија и проблема није долазило. Слична је ситуација и са другим балканским земљама, изузев Грчке где је број миграната био далеко већи. Према званичним подацима кроз Грчку је током 2015. прошло око 800.000, а током 2016. готово 180.000 хиљада миграната. Поставља се питање у будућности, услед затварања граница или депортовања тих миграната, да би се мигрантске масе могле наћи у Србији и другим земљама Балкана концентрисане на неодређено (неки и трајно?) време. То би за балканске земље и саму Србију, с обзиром на економско-социјалне и укупне геополитичке околности представљало врло велику опасност

и безбедносни и шири ризик. Енормно повећавање броја избеглица током последњих година (приближно од 2014) ипак је за своју основу имало пре свега сиријску кризу, а нешто пре тога „арапска пролећа“ у другим земљама, поред већ постојећих ратних и конфликтних жаришта протеклих година у Ираку, Авганистану, Либији, Рогу Африке, Нигерији... Екстремна поскупљења хране у овим регијама у неколико наврата, пораст сиромаштва, демографски раст, климатске промене, масовне болести, религијски и етнички сукоби, али и привлачност у очима популације „Трећег света“ благостања у Унији и Европи као целини, фактори су средњег и дужег трајања који поспешују сеобу народа ка Старом континенту.

Ипак ту постоји једно питање – због чега су миграције нарочито са Блиског истока, али и неких других подручја, све до пре пар година, а посебно до почетка 2015, ипак биле у највећем ограничене на суседна кризом захваћена подручја тих регија, а тек у последње време долази до енормног пораста миграторног прилива ка самој Европи, посебно најразвијенијим земљама Уније.

Мигрантски притисак на Балкан понекад се сагледава као потенцијално веома опасан са аспекта демографске малаксалости и кризе балканских земаља. Претежно благо негативан или нулти природни прираштај (ређе благо позитиван), комбинован с негативним механичким прираштајем, за резултат даје демографску осеку у већини балканских земаља, где су делом изузетак само муслиманске заједнице. Стопе фертилитета у свету, и посебно у европским земљама већ дуги низ година налазе се у силазној путањи и спадају међу најниже на свету, уз одређене разлике, наравно.⁸⁴ Ни балканске земље нису изузетак, чак и без обзира на национални и конфесионални састав становништва (видети табелу 4.1, где су укључене и Словенија и Мађарска, као бивша југословенска република, односно суседна земља).

⁸⁴ Видети преглед Светске банке: Fertility rate, total (births per woman), The World Bank, https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?most_recent_value_desc=true&year_high_desc=true.

Табела 4.1. Стопе фертилитета у балканским земљама,
Словенији и Мађарској у 2020. години

Земља	Стопа	Земља	Стопа
Албанија	1.705	Румунија	1.540
Босна и Херцеговина	1.386	Словенија	1.638
Бугарска	1.584	Србија	1.620
Грчка	1.302	Турска	2.024
Мађарска	1.397	Хрватска	1.446
Македонија	1.546	Црна Гора	1.657

Извор: Total Fertility Rate 2020, World Population Review, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/total-fertility-rate>

Све у свему, балканске земље имају претежно негативан до изузетно нулти или минималан природни прираштај. Када се овоме дода механички прираштај који је практично у свим случајевима негативан, укупна демографска слика је веома лоша. Она је додатно лоша у национално сложеним земљама где живи делом и муслиманско становништво, које има виши природни прираштај од хришћанског (посебно изражено у Македонији, али и у Црној Гори, Босни и Херцеговини – федерацији, Србији и др.). Земље чланице ЕУ, попут Бугарске и Румуније, имају посебно висок механички одлив становништва управо у правцу развијених чланица Уније.

На Балканском полуострву се, дакле, одвија вишеструко сусретање утицаја више геополитичких центара моћи. То је утицај ЕУ, потом Атлантистички утицај, утицај Русије. Овоме треба додати муслимански утицај, који у оквиру Турске има своју подкатегорију, али ту су и друге исламске земље – арапске рецимо, а у мањој мери и утицај Ирана и др. Кина се појављује као фактор који закорачује први пут озбиљније у овај регион, пре свега путем пројекта Нови пут свиле, па се може рећи да је

кинески утицај у целини – економски.⁸⁵ Мигрантски феномен могао би се подвести под утицај исламског света у целини,⁸⁶ а сасвим индиректно, заобилазно и можда као једна од могућих полуга које би могао усмеравати атлантистички фактор. Дакле, прилив миграната, овако како га сада сагледавамо, не иде никако у прилог, него се чак интересно конфротира са европским (ЕУ, али и ширим европским интересом), кога погађа директно. Потом, тешко је рећи да би у томе и Русија имала било какав интерес и добитак, напротив, јер је и сама Русија угрожена с југа демографски набујалим исламским фактором.

3. Србија и мигрантско питање

Миграције, као што је познато и као што смо видели, нису никаква нова и за савремено доба специфична појава. При томе, не само када је реч о другим крајевима света (колонизација нових, мање или више ненасељених земаља), већ и када је реч о Европи, па и нашим, балканским просторима. Узроци, или поводи, бивали су увек мање-више исти – ратови и њима изазвани потреси, не само економски. И за нашу земљу, односно шире посматрано – за српске етничке просторе, везан је већи број миграција током протеклих векова, а мигранти су били и наши сународници, али и други народи који су кроз наше земље пролазили, или се у њима задржавали мање или више трајно. У историји је добро познато више таквих миграција, а међу њима можда

⁸⁵ Више о Новом путу свиле и његовом утицају на Балкану у: Dragan Petrović & Nataša Tomić-Petrović, Geopolitical aspect of the new Silk Road, in *Danube and the New silk road*, edited by Duško Dimitrijević, IMPP, Belgrade, 2016, page 108-118.

⁸⁶ Миломир Степић је разрадио геополитички сплет утицаја различитих центара моћи везано за мигрантску кризу. Ми смо унели ту модификацију у нашем истраживању да се по примеру европског фактора (ЕУ пре свега) не могу посматрати увек као целине већ се ту уноси и слојни моменат, различитих, а по питању мигрантског фактора некад и супротстављених интереса дела корпоративне елите и крупног капитала у односу на широке слојеве становништва земаља ЕУ. Миломир Степић, Геополитички аспекти емиграционе ерупције из блискоисточне Велике пукотине, *Национални интерес*, година 12, 2016, № 1, стр. 19-41.

и највише Велика сеоба Срба 1690. под Арсенијем III Црнојевићем (Чарнојевићем), али и мање познатих случајева, као што су миграције Черкеза који су после Кримског рата 1864. били натерани да мигрирају поред осталог и на Косово, али и у нека друга подручја савремене Србије. О тим миграцијама писали су Феликс Каниц,⁸⁷ велики познавалац Балкана и Србије, као и наш Милош Милојевић,⁸⁸ а нови интерес за њихово истраживање уследио је крајем протеклог и почетком овог века,⁸⁹ након одлуке руских власти да удовоље захтевима Черкеза за повратак у прапостојбину како би избегли тадашње сукобе на Косову. Али, миграције су понекад (и понеком) предодређене као судбина – после извесног времена један део ових Черкеза вратио се у Србију!⁹⁰

Србија се налази на географском правцу Балканске руте миграната, што је посебно дошло до изражаја 2015. године, када је по подацима Комесаријата за избеглице и миграције кроз Србију прошло око 600.000 људи, од којих је више од 300.000 затражило азил. Иако највећи део миграната као своју коначну дестинацију види искључиво најразвијеније земље Уније, пре свега Немачку, кроз нашу земљу као транзитну руту пролази и после тога велики број избеглица, а један део се ту на одређено време ипак задржава, у прихватним центрима (видети табелу 4.3). Србија има далеко малобројнију популацију од великих европских држава (Немачка, Француска, Италија), као негативан природни и механички прираштај. Даље, она је у окружењу на свом јужном правцу, а делом и западном, са бројном муслиманском популацијом, укључујући поред проблема Косова и Метохије и неке друге потенцијално сепаратистичке области са значајним или чак

⁸⁷ Феликс Филлип Каниц, *Дунайская Болгарія и Балканскій полуостровъ*, Типографія Министерства путей сообщенія, С. -Петербургъ, 1876.

⁸⁸ Милош С. Милојевић, *Путонис дела праве старе Србије. Свеска 1*, Књиге Обрадовић СМ, Београд, 2018. Милош С. Милојевић, *Путонис дела праве старе Србије. Свеска 3*, Књиге Обрадовић СМ, Београд, 2018.

⁸⁹ Видети, на пример: Мариет Азнауровна Джандар, *Остались адыгами. Этнографические исследования*, Адыгейское республиканское книжное издательство, Майкоп, 2007.

⁹⁰ Видети детаљније у: Rajko M. Bukvić, Republic of Adygea – Small and Beautiful, *Економика*, година 62, 2016, № 3.

већинским становништвом муслиманске вероисповести, па мора бити додатно опрезна према даљем развоју миграторних кретања са Блиског и Средњег истока и Северне и Субсахарске Африке.

Иако сама Србија на први поглед није толико угрожена приливом миграната с Блиског истока, Северне и Субсахарске Африке, јер највећи део миграната тежи ка земљама ЕУ у потрази за послом и егзистенцијом, сматра се да би дугорочна опасност могла бити велика из више разлога. Прво, Србија има негативан природни прираштај, који је још погубнији када се томе дода и негативан механички прираштај јер из земље одлазе десетине хиљада људи, и то добрим делом младих и високообразованих.⁹¹ Дакле, без обзира што се и у Западној Европи, дакле оној ван бивших социјалистичких земаља које су у транзицији, природни прираштај нешто успорио, па и зауставио, ни изблиза се не може мерити са падом популације због негативног природног прираштаја, као што је то случај са земљама у транзицији, а где спада и Србија. Следећи важан ограничавајући фактор за Србе када су у питању миграције са Блиског истока и Северне и Субсахарске Африке, јесте чињеница да се ми граничимо са низом муслиманских народа и муслиманских енклава (Федерација БиХ, потом Косово и Метохија, Албанија, муслимани у Рашкој области и др.), а у исто време Турска има изванредан утицај на читав овај простор. Како мигранти улазе у Србију с југа, и заустављају се у Прешевској долини, Бујановцу (где је један сабирни центар), дакле управо у областима где је албанска популација бројна и где већ постоје сепаратистичке тенденције, то би могло да допринесе дестабилизацији земље.⁹²

⁹¹ Од обимне литературе на тему демографске стагнације земаља у транзицији укључујући и Балкан издајемо Mirjana Bobić i Marija Babović, *Međunarodne migracije u Srbiji – stanje i politike*, Sociologija, godina 15, 2013, № 2; Branislav Radivojša, 2015. *Stanovništvo Evrope 25 godina posle pada Berlinskog zida – na istoku 30 miliona dece manje*, Nova srpska politička misao, utorak, 10. februar 2015. (<http://www.nspm.rs/prenosimo/stanovnistvo-evrope-25-godina-posle-pada-berlinskog-zida-na-istoku-evrope-30-miliona-dece-manje.html?alphabet=l>)

⁹² Dragan Petrović, *Migrantsko-izbeglička kriza (sa prostora Bliskog istoka i Severne Afrike) i Evropa 2015–2016*, *Međunarodna politika*, 2016, № 1162–1163, april–septembar.

У перспективи геополитички нестабилна подручја Блиског и Средњег истока, Северне и Субсахарске Африке, са сталним демографским растом и претежно оскудна у могућности прехране и егзистенције сопственог становништва и са исламом као доминантном религијом, представљаће у перспективи извор миграторног притиска на Европу, посебно богате чланице ЕУ. Два правца – руте њиховог притиска су Балканска, као претежно копнена, и Медитеранска – поморска. Миграторни притисак носи са собом и шире геополитичке консеквенце, посебно имајући у виду демографску осеку Европе и посебно Балкана и српских простора.

Мигранти првенствено пристижу у јужну Европу, пре свега преко Медитерана али и Балкана. У протеклих осамнаест година рачуна се да је око 30.000 људи изгубило живот покушавајући да илегално уђе у земље Европске уније.⁹³ Укупан број избеглица тражилаца азила и интерно расељених тражилаца азила и интерно расељених лица у свету премашило је 50 милиона – наводи се у саопштењу Агенције УН за избеглице 2015. године, уз упозорење да је то највећи број након Другог светског рата. Наравно да је тај број када су у питању најновији мигрантски притисци само на Европу далеко мањи, али у исто време у последњих неколико година, са врхом у 2015, у изузетном су порасту. Због рата у Сирији, због нестабилности у Либији и Ираку, због општих превирања на Блиском истоку и Северној Африци, због раста диспропорције између богате и сређене Европе и сиромаштва планетарног југа, расте мигрантски притисак последњих година ка „Старом континенту”, посебно земљама Уније.

Медитерантска рута мигрантског продора везана је, пре свега, за Италију која доминира у броју миграната, нарочито у периоду од фебруара 2016. до пролећа 2018. Са друге стране, у Медитеранску руту убрајамо и друге западне медитерантске земље изложене директно

⁹³ Видети: Milan Kokorić, *Evropa protiv izbeglica i migranata: tvrdava blagostanja ili sebičnosti?*, *Biznis i finansije*, № 118/119, jul/avgust 2015. (<http://bif.rs/2015/08/evropa-protiv-izbeglica-i-migranata-tvrdava-blagostanja-ili-sebicnosti/>); Clémentine D'Oultremont and Anna Martin. *The Migration Crisis: A Stress Test for European Values*, *European Policy Brief*, № 38, September 2015. (<http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2015/09/Policy-Brief-Migration-final-CO.pdf?type=pdf>)

мигрантским притиском поморским путем Средоземља, и то Шпанију и Француску пре свега, а потом и Грчку. Балканске поморске земље, изузев Грчке, имају у пракси врло мали број миграната који последњих година покушавају да уђу нелегално у Европу са подручја Африке и Блиског истока. Разлоге за то можемо тражити у тежњама миграната да дођу у земље ЕУ и посебно богатије чланице, а такође и из географских разлога. Искрцавањем у западноевропским медитеранским земљама мигранти се налазе управо најближе свом коначном циљу, док би им искрцавање у земљама Балкана представљало само реализацију дела планираног пута. Овде посебно имамо у виду тешкоће са којима се у пракси мигранти налазе када преко Балканске руте доспевају у земље Балкана, и тешкоће да се одатле пребаце у богатије земље чланице ЕУ Западне и Северне Европе. Иако припада развијеним земљама, Италија је захваћена финансијском дужничком кризом и њен јавни дуг износи преко 130% БДП.

Када су у питању избеглице из Сирије, дакле већ наведена бројка од близу 4,5 милиона њих, готово половина је стационирана у Турској, а више од четвртине у Либану. Значајан део је у Јордану, а знатно мање у Ираку, потом Египту. Интересантно је да су најбогатије заливске земље, које добрим делом утичу на унутрашња ратна збивања у Сирији, дакле Саудијска Арабија, Кувајт, Емирати, Катар и др. примиле врло мали број избеглица из Сирије, не више од укупно пар стотина хиљада, мада тачна евиденција о њима не постоји. Политиколог Саша Гајић пита се који су узроци подстакли, посебно од почетка 2015. године, тако велики број сиријских избеглица, као и избеглица из других околних регија да се упуте баш ка Европи и посебно земљама Уније, са највећом концентрацијом коначне дестинације према Немачкој и неколико других најразвијенијих земаља.

Пријем и положај миграната у Србији био је регулисан Законом о азилу из 2007, којим се Србија обавезала да ће преузети бригу око тражилаца азила. Пре почетка мигрантске кризе 2015. постојало је пет сталних центара за азил укупног капацитета 810 кревета (Крњача, Боговађа, Бања Ковиљача, Сјеница, Тутин). Капацитети у овим центрима су додатно повећани на више од 1.800 кревета, као одговор на појачан прилив миграната. У 2015, 2016. и 2017. отворено је и 15

прихватних центара (од којих један, у Шиду, извесно време није у функцији). Капацитет у сталним и прихватним центрима према последњим подацима је 9.600 кревета.

Табела 4.2. Тражиоци азила у Србији 2008 – март 2019.

Година	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	Свега
Јануар		4	27	97	199	157	943	2.425	475	584	427	389	
Фебруар		4	18	140	64	193	596	2.537	712	502	594	467	
Март		21	36	205	115	381	516	3.761	699	707	710	693	
Април		19	36	251	108	490	651	4.425	598	552	642		
Мај		35	37	283	227	370	761	9.034	861	577	582		
Јун		26	35	397	261	272	790	15.209	1.206	329	739		
Јул		35	17	342	238	369	1.170	29.037	1.532	297	1.021		
Август		21	38	419	242	335	1.547	37.463	1.920	282	856		
Септембар		26	57	375	352	627	1.524	51.048	951	589	628		
Октобар		22	68	219	358	651	2.353	180.307	1.247	734	700		
Новембар		17	92	240	334	607	2.201	149.923	1.503	549	752		
Децембар		45	61	164	225	614	3.438	92.826	1.117	497	785		
Σ	77	275	522	3.132	2.723	5.066	16.490	577.995	12.821	6.199	8.436	1.549	626.321

Извор: <http://www.unhcr.rs/dokumenti/statistike/azil.html>.

Уколико погледамо званичне податке о тражиоцима азила у Србији од јануара 2009. до марта 2019. (табела 4.2), видећемо да она има изузетне флукуације, с врхунцем у 2015. години. Током 2009. у Србији је било свега 275 тражилаца азила у целој години, а у 2010. укупно 522. Даље, 2011. и 2012. тај број се повећао на 3.132, односно 2.725, дакле

вишеструко, док је у 2013. нарастао на 5.056. Изузетан пораст бележи се затим у 2014. на 16.490, дакле више него троструко. Екстремне вредности достигнуте су, као што је већ речено, 2015. године, у којој је било чак 577.995 тражилаца азила (само у октобру 180.307). Након тога долази до драстичног смањивања, управо од почетка 2016, што се поклапа са затварањем Балканске руте, па је у тој години укупан број тражилаца азила износио близу 13.000, а у 2017. – 6.199.

Табела 4.3. Прихватни центри и центри за азил у Републици Србији: децембар 2017, март 2018. и април 2020.

Прихватни центар		Датум отварања	Заузетост		
			Децембар 2017.	Март 2018.	Април 2020.
Адашевци	RTC	03/11/2015.	346/450	284/450	1079/1050
Бања Ковиљача	AC	14/12/2008.	101/120	93/120	111/120
Боговађа	AC	19/05/2011.	171/200	135/200	261/250
Босилеград	RTC	19/10/2016.	50/60	37/60	100/110
Бујановац	RTC	19/10/2016.	185/220	142/220	263/410
Димитровград	RTC	27/11/2016.	56/90	67/90	-
Дивљана	RTC	30/12/2016.	106/300	87/280	272/300
Кикинда	RTC	05/04/2014.	145/240	139/240	649/650
Крњача	AC	14/08/2014.	772/1000	532/1000	835/1000
Обреновац	RTC	18/01/2017.	690/900	761/900	983/1000
Пирот	RTC	20/12/2016.	153/250	193/250	185/250
Прешево	RTC	07/07/2015.	290/1000	227/1000	1447/1500
Принциповац	RTC	16/09/2015.	177/250	108/250	561/565
Шид	RTC	25/11/2015.		-	245/250
Сјеница (Берлин)		12/08/2013.	123/150	206/150	-
Сјеница (Весна)	AC	13/03/2017.	113/250	130/250	382/400
Сомбор	RTC	05/11/2016.	132/120	121/120	494/495
Суботица	RTC	16/11/2015.	105/130	62/130	109/130

Прихватни центар		Датум отварања	Заузетост		
			Децембар 2017.	Март 2018.	Април 2020.
Тутин	АС	16/01/2014.	79/80	80/200	209/200
Врање	RTC	30/05/2017.	205/220	162/220	229/230
Миратовац	ТС	09/04/2020.			98/100
Моровић	ТС				387/500
Свега					8899/9600

АС: Центар за азил

RTC: Прихватно-транзитни центар

ТС: Привремени центар

Извор: (Serbian Commissariat for Refugees and Migration 2018, 2020).

По званичним подацима Црвеног крста број миграната у Србији који је добио помоћ у периоду од 10. јуна до 31. децембра 2015. је 404.129 особа. Од тог броја, највише их је било у Прешеву (228.706), потом Шиду (122.060), следе Београд (19.621), Димитровград (14.279), а затим Кањижа, Сомбор, Суботица, Зајечар и Неготин.⁹⁴ Видимо да је на врхунцу избегличке кризе у Србији, током друге половине 2015. године, највећа фреквенција избеглица била на граничним подручјима пре свега Прешева на југу, одакле су улазили у земљу, и на граничним правцима према Мађарској и Хрватској, где су покушавали да уђу на територију земаља чланица Европске уније. Са друге стране, број избеглица које су у Србију улазиле из правца Бугарске, пре свега из Димитровграда, потом Зајечара и Неготина, много је мањи, што доводи до закључка да су мигранти из Бугарске радије настављали пут преко Румуније ка богатим земљама ЕУ. На тај начин мигранти су остајали у простору ЕУ, рачунајући на лакшу пропусност граница, него да улазе у Србију. Како мигранти на простор Европе и Балкана улазе Балканском копненом рутом искључиво преко територије Бугарске и Грчке (и поморским путем преко грчке

⁹⁴ Report on the number of migrants that received help in organizations of Red Cross of Serbia from 10. 6. do 31. 12. 2015, www.redcross.org.rs/

обале), интересно је зашто уопште напуштају територију чланица ЕУ и улазе масовно у Македонију, па у Србију, имајући у виду малу пропусност граница између Србије са Мађарском и Хрватском. Важан разлог би могао бити ригорозно чување бугарске границе и депортовање миграната из Бугарске. Дакле, највећи део миграната у Србију улазио је, а та пракса се наставља, из правца Македоније. Задњих година се активира рута пребацивања миграната и преко Албаније, па даље преко Косова, Црне Горе ка западним областима Балкана и средишњој Европи, али је ово мало фреквентна рута.

У Србији су почетком априла 2018. ступили на снагу Закон о азилу и привременој заштити, Закон о странцима и Закон о граничној контроли у Републици Србији.⁹⁵ Овим законским решењима су додатно правно регулисана и разрађена питања везана за положај миграната и азиланата у Србији, а што је поздравила Агенција УН за избеглице.⁹⁶ Према овим решењима, део миграната који остају у Србији добија документа државе Србије (личне карте), а млађи мигранти добијају право и на школовање у Србији, што се у пракси остварује.

4. Специфичности положаја српског фактора на Балкану у односу на миграције са Блиског истока

На први поглед Србија и српски фактор у целини нису толико угрожени миграторним таласима са Блиског истока, Северне и Субсахарске Африке, јер највећи део миграната тежи ка земљама ЕУ у потрази за послом и егзистенцијом. Међутим, опасност може бити врло велика из више разлога. Прво, ми спадамо у народе са тешко погођеном демографском ситуацијом након 1990. године,⁹⁷ као усталом и све друге

⁹⁵ *Службени гласник РС*, бр. 24/2018.

⁹⁶ Видети: Агенција УН за избеглице поздравља важне законе који регулишу статус странца у Републици Србији, <http://www.unhcr.rs/dokumenti/saopstenja-za-medije/agencija-un-za-izbeglice-pozdravlja-vazne-zakone.html>.

⁹⁷ Видети и: Живојин Ракочевић, Награђени злочин (Crime Rewarded), Република Србија, Канцеларија за Косово и Метохију, посебни додатак уз дневни лист *Политика*, 2015.

земље у транзицији. Наиме, у Србији се годишње роди око 65.000 беба, а умре око 100.000 особа, што је смањење за близу 35.000 становника, чему треба додати приближно још толико због негативног механичког прираста (толико се више исели из земље у иностранство него што се досели).⁹⁸ Дакле, без обзира што се и у Западној Европи, дакле оној ван бивших социјалистичких земаља које су у транзицији, природни прираштај нешто успорио, па и зауставио, ни изблиза се не може мерити са оним падом популације због негативног природног прираштаја, као што је то случај са земљама у транзицији а где спада и Србија. Како је Србија и миграционо подручје, односно има негативан механички прираштај, тако да само мањи део општина у земљи има позитиван годишњи салдо становништва. Ради се о општинама (укупно 28) која заправо чине градове (Београд, Нови Сад, Ниш), уз општине са муслиманским становништвом лоциране на крајњем југу, односно југозападу земље. Општине са већинским становништвом муслиманске вероисповести (Бошњаци, односно Муслимани у делу Рашке области и Албанци на самом југу земље) имају висок природни прираштај, с обзиром на то да је у њима број рођених у односу на умрле већи два до четири пута.⁹⁹

Следећи важан ограничавајући фактор за Србе када су у питању миграције са Блиског истока и Северне и Субсахарске Африке, јесте чињеница да се ми граничимо с низом муслиманских народа и муслиманских енклава (Федерација БиХ, потом Косово и Метохија, Албанија, муслимани у Рашкој области и др.), а у исто време Турска има извештајан утицај на читав овај простор. Како мигранти улазе у Србију с југа, и чак се заустављају у Прешевској долини, Бујановцу (где је један

⁹⁸ Mirjana Bobić i Marija Babović. Međunarodne migracije u Srbiji – stanje i politike, *Sociologija*, vol. 55, 2013, № 2; Branislav Radivojša, Stanovništvo Evrope 25 godina posle pada Berlinskog zida – na istoku 30 miliona dece manje, Nova srpska politička misao, utorak, 10. februar 2015. <http://www.nspm.rs/prenosimo/stanovnistvo-evrope-25-godina-posle-pada-berlinskog-zida-na-istoku-evrope-30-miliona-dece-manje.html?alphabet=l>

⁹⁹ Petar M. Anđelković i Radica M. Nedeljković, Migracije u Srbiji – od ognjišta koja gasnu do regiona koji gasnu?, tematski zbornik *Društveno političke i ekonomske implikacije procesa migracija*, Niš: Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment Konstantin Veliki, Beograd: Univerzitet Nikola Tesla, Niš, 2017, str. 189–199.

сабирни центар), дакле управо у областима где је албанска популација бројна, и где већ постоје сепаратистичке тенденције, то би могло да допринесе дестабилизацији земље. У сваком случају стационирање у Србији већег броја муслиманских избеглица и миграната додатно би угрозило безбедност земље управо и из напред наведених фактора: демографска лоша слика, са природним и механичким одливом и смањењем популације, старење становништва, постојање муслиманских мањина и суседа, са сепаратистичким и нерешеним територијалним питањима, као и експанзија и утицај Турске на делу Балкана. Стога за Србију може бити неприхватљиво да прима избеглице и мигранте. Посебно што се због политике условљавања из Уније и неотпорног на притиске политичког и делом друштвеног естабилишмента на власти у Србији, могу очекивати попуштања на рачун националног и државног интереса по овим питањима.¹⁰⁰ Када је у питању Србија овоме треба додати и врло осетљиво питање реадмисије потписано у вези процеса приступања ЕУ претходних година. То све представља врло тежак багаж проатлантистичких снага у српском друштву које, без обзира на веома лоше резултате постоктобарске концепције у Србији (наставак катастрофалне неолибералне економије, антисоцијално законодавство, уступци и предаја Косова и Метохије, укључујући и његов још увек српски, етнички север, некритички наставак испуњавања бројних услова на путу ка ЕУ, приближавање чак и НАТО упркос негативном ставу јавног мњења, блокада медија...), имају опредељење да наставе тај правац и то у сасвим новим геополитичким околностима све више мултиполарног светског поретка. То ће свакако продубити нове сукобе у српском друштву и политици, тако да се мигрантско питање тешко може посматрати изоловано од свега тога. Јер, која је логика да управо Србија педантно и покорно прихвата и спроводи у пракси политику Брисела и Уније и по питању миграната, када то у исто време не ради у пракси највећи део самих чланица ЕУ, што је посебно видљиво од 2015. године.

Светска историја је добрим делом била и европоцентрична, имајући у виду значај Европе у претходним историјским епохама. Током новог

¹⁰⁰ Dragan Petrović, *Migrantsko-izbeglička kriza (sa prostora Bliskog istoka i Severne Afrike) i Evropa 2015–2016, Međunarodna politika, godina 67, 2016, № 1162–1163 (april–septembar).*

века европске силе су путем колонија овладале највећим делом осталих континената. Предоминантан је био случај колонизације Европљана на тим просторима, док је долазак ваневропских народа на Стари континент био у пракси далеко ређа и не масовна појава. Током процеса деколонизације, и након њега ствара се постепено на простору бивших метропола мање скупине заједница из бивших колонија, које ту долазе привремено, или чак у неким случајевима и трајно. Мигрантска криза последњих година, с једне стране, резултат је економски мотивисаних миграција, а с друге стране због немира и нестабилности у појединим подручјима Азије (углавном Блиски исток) и Африке, долази до масовних миграција, углавном у потрази за сигурношћу и егзистенцијом. Земље ЕУ немају одговор и заједничку политику по том питању, што је још један од елемената кризе ЕУ која је видљива последњих година.

Србија, српски фактор у целини, укључујући и читав Балкан, географски се налазе на удару копненог пута миграционог таласа, углавном са Блиског истока и у мањој мери и из Африке. Српски фактор због сопствених демографских слабости, географског и геополитичког положаја, има разлога да мигрантску кризу посматра с крајњим опрезом, и то је још један у низу фактора који би требало да представљају мотив да се истраје у борби за демократију и слободу. То је нарочито у постпетеоктобарском периоду озбиљно доведено у питање, имајући у виду притиске англосаксонских сила и Немачке. Лоши резултати неолибералног модела, геополитичка решења на штету српског фактора током читавог постпетеоктобарског периода креирана од наведених сила, те промене у светском поретку у правцу мултиполарности, представљају додатан мотив за демократијом и ресуверенизацијом Србије, где ће се и мигрантска криза решавати у правцу државне и националне стратегије и политике.

5. Земље окружења и мигрантско питање

Иако циљну дестинацију већине миграната не представљају балканске земље, њихов притисак на Балкан неретко се посматра као потенцијално опасан са аспекта демографске малаксалости и кризе балканских земаља. Претежно благо негативан или нулти природни

прираштај (ређе благо позитиван), комбинован с негативним механичким прираштајем, за резултат даје демографску осеку у већини балканских земаља, где су делом изузетак само муслиманске заједнице.

Са кризом демографских показатеља суочавају се, међутим, не само балканске већ практично све европске земље у којима постоје дугорочне тенденције општег пада наталитета, и повећавања у структури становништва кохорти са старијим становништвом, а смањивања кохорти с младима.¹⁰¹ Али, у Западној и Средњој Европи постоји позитиван механички прираштај, свакако претежно млађих, па мигранти у кохорти младог становништва заузимају све већи удео а демографска осека се барем ублажава. Са друге стране, у земљама Источне Европе, које су у транзицији, долази и до негативног механичког прираштаја, поред негативног природног прираштаја, пошто добар део становништва, махом у репродуктивном периоду, напушта земљу из економских разлога и углавном одлази у богатије земље ЕУ. Са друге стране, Африка и земље Блиског и Средњег истока, махом се ради о муслиманској популацији, бележе све већи раст становништва. Тако се по подацима ОУН предвиђа раст становништва Африке у следећих 30 година на више од једне милијарде, што ће бити дупло више од становника целе ЕУ. Значајан део Африканаца тежиће да напусти своју земљу, а многи од њих ће желети да дођу у Европу. Слична је ситуација и са подручјима Блиског и Средњег истока. Према подацима Ворлдометера у 2020. години живело је у земљама Источне Европе око 293 милиона људи, што је за готово 19 милиона мање него почетком 1990-их година. Осим тога, и овај регион карактерише негативна стопа раста становништва, од -0,09% (или 275.503), тако да се и поред позитивног мигрантског прилива (121.100) становништво смањује. У целини, до 2050. предвиђа се смањење популације у Источној Европи на 262 милиона.¹⁰²

¹⁰¹ У 2020. години становништво Европе процењује се на 747.636.026 становника. Европа има најнижу стопу раста популације (свега 0,06%) и највећу просечну старост (43 године), као и највећи нето механички (мигрантски) прирашта (1.361,011). Видети: World Population by Region, www.worldometers.info.

¹⁰² Eastern Europe Population, <https://www.worldometers.info/world-population/eastern-europe-population/>.

Пажњу изазива и позиција источноевропских земаља према мигрантском питању. Тако, Иван Пајовић наводи да се многи експерти наводно чуде зашто Источна Европа и поред демографске осеке у пракси показује жесток отпор примању миграната из ваневропских подручја. Разлог би се могао, по њему, наћи у томе да је део тих земаља, укључујући и Србију, током историје дуго био под Отоманским царством, а такође постоји и страх од измене током времена демографске структуре тих земаља, а које иначе имају негативне демографске показатеље.¹⁰³ Пајовић закључује да је старење становништва и нулти или чак негативан природни прираштај одлика не само земаља ЕУ, већ и других богатих земаља света, попут САД, Канаде, Јапана и др. Све те земље су у исто време атрактивне за мигранте.

У земљама Европске уније природни прираштај је током последњих година приближно око нула (на хиљаду становника роди се око 10 беба, а толико је приближно и умрлих),¹⁰⁴ док земље Балкана имају углавном негативан природни прираштај, те губе годишње по неколико десетина хиљада становника. То се пре свега односи на Србију, Хрватску, Бугарску, Румунију, Грчку, Босну и Херцеговину, док уз сва осцилирања Словенија, Црна Гора, па и Македонија су око врло благог раста.¹⁰⁵

Демографске прогнозе ОУН указују на реалну могућност даљег драстичног опадања популације источноевропских земаља до 2050. године, углавном између 15–20% садашњег становништва. За неке

¹⁰³ Иван Пајовић, Европска мигрантска криза, демографске и економске последице, тематски зборник *Друштвено политичке и економске импликације процеса миграција*, Факултет за право, безбедност и менаџмент Константин Велики, Ниш, Универзитет Никола Тесла, Београд, Ниш, 2017, стр. 281–298.

¹⁰⁴ Према подацима Ворлдометера, у земљама Европске уније позитиван раст становништва већи од 1% имају само Ирска и Луксембург, а опадање по стопи нижој од -1% Летонија и Литванија. Све остале земље имају раст становништва по стопама између -1 и 1 проценат. При томе, од 27 чланица Уније чак 10 имају негативну стопу раста. Видети: Countries in the EU by population (2020), <https://www.worldometers.info/population/countries-in-the-eu-by-population/>

¹⁰⁵ Видети: Goran Nikolić, Šta nam zapravo pokazuju demografske projekcije UN?, Nova srpska politička misao, среда, 9. септембар 2015 (<http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/sta-nam-zapravo-pokazuju-demografske-projekcije-un.html?alphabet=1>)

балканске земље дате су још драстичније прогнозе: данас становништво Бугарске чини око 7,15 милиона, а за следеће три деценије оно се по садашњим трендовима може смањити на свега 5,15 милиона, или чак за 27,9%! За Србију су по различитим пројекцијама могућности даљег смањења популације и до 20%.¹⁰⁶

Миграторна кретања имају сталну тенденцију кретања из подручја која окружују Европу, а пре свега са Блиског и Средњег истока, Северне и Субсахарске Африке. Те миграције највише подстиче демографски притисак у наведеним ваневропским областима са претежним муслиманским становништвом, економске неједнакости богатства са Европом, геополитичким супротностима попут судара религија и цивилизација, ратова и криза у окружењу и других фактора. Балканска рута је у том правцу најважнији пут, претежно копнени, који повезује наведена ваневропска подручја са земљама Европске уније. Главни удар Балканске руте долази преко Турске ка Грчкој и Бугарској и даље преко Македоније и Србије, Бугарске ка средишњој и западној Европи.

Развијене земље Европске уније су најчешћа коначна дестинација миграната, док су земље Балкана углавном само пролазна станица. Без обзира на то, земље Балкана, укључујући и Србију, Републику Српску па и Црну Гору су веома рањиве на миграторне притиске из наведених подручја. Прво, сам пролазак стотина хиљада, па у перспективи и милиона, миграната кроз српске просторе представља својеврсни геополитички и безбедносни изазов и ризик. Друго, увек се један део миграната задржава, привремено или потенцијално чак трајно. То представља вишеструку претњу, с обзиром на то да се ради о углавном муслиманској популацији миграната, и да је српски фактор, баш за разлику од већине других европских народа, у суседству са више муслиманских заједница на Балкану, а често и у геополитичком конфликту дугог трајања (Албанци, муслимани словенског порекла у Босни, Рашкој области, близина Турске и др.). Следеће, иако се Балкан за мигранте до сада показао само као транзитна област према развијеним земљама Уније, то у будућности не мора остати тако. Наиме, један део

¹⁰⁶ Подаци ОУН о демографским пројекцијама 2017. године, <https://www.iom.int/un-documents>.

миграната се плански може настањивати на балканским и српским просторима из више разлога (постојање муслиманских заједница на Балкану, географски фактори релативне блискости са Турском и Блиским истоком, климатски, део ширег плана и др.). Посебну опасност представља логички развој догађаја, да пошто богате земље Уније и суседне земље у региону блокирају на различите начине улаз мигрантима, онда би се мигрантске масе могле депортовати и остати „заглављене” на Балкану и посебно српским просторима.

Специфичност Србије у односу на мигрантски проблем је у слабом стању економије и стандарда становништва, негативним природним прираштајем и негативним механичким прираштајем. Србија има територијални спор око Косова и Метохије, и граничи се (и чак има и извесна конфликтна питања) с народима и заједницама муслиманске вероисповести на свом јужном правцу (Албанци, Муслимани, Бошњаци). У том контексту притисак муслиманских избеглица са Блиског истока, Северне и Субсахарске Африке има и своју геополитичку компоненту. Са друге стране, Србија је спремна да помогне мигрантима у збрињавању и свакој другој помоћи. У том правцу су регулисани законски прописа везани за мигранте и организована прихватна места за њихово збрињавање, а азилантима омогућен и боравак у Србији укључујући и школовање за младе мигранте.

Данас у Европи постоје два концепта у односу на мигрантско питање. Једно становниште је да се демографски проблем Европе у старењу становништва, и нултом, или чак негативном природном прираштају може решити путем имиграције. Други концепт је углавном доминантан у земљама Источне Европе, које делом и због историјског искуства са Отоманском империјом зазиру од миграната са Блиског истока и Северне Африке, и које сматрају да решавање својих демографских проблема треба да се ослањају на сопствене снаге, на рачун њихове мобилизације, и ангажовања ресурса државе у правцу побољшавања демографске слике.

6. Украјинска и друге алтернативне мање значајне руте мигрантског притиска

Већ смо видели (слика 3.5) да поред главних рута мигранти на свом путу ка Европи користе и неке друге, алтернативне и, сходно томе, мање фреквентне и оптерећене правце.

Западноафричка рута је пут од Сенегала, Мауританије и Марока до шпанских Канарских острва. Циљ миграната је, дакле, домоћи се ових острва. По подацима Фронтекса, ово су некад била главна улазна врата за целу Европу. Највећи број миграната овим правцем забележен је 2006. године – 32.000 миграната. Споразумима Шпаније, Сенегела и Мауританије тај број је значајно смањен и у 2015. и 2016. години укупно рутом је прошло тек нешто више од 1.500 људи.

Црноморска рута је још мање оптерећена, и у 2016. години фактички је била угашена.

Арктичка рута је најновија. Појавила се 2015. године у јеку актуелне мигрантске кризе. Води из Русије, крајњим севером, према границама Финске и Норвешке. Очигледно, мање је оптерећена и много мање перспективна, иако не би требало сметнути с ума могућности да у неком догледном времену постане атрактивнија, већ у зависности од догађања на главним рутама.

Од свих ових алтернативних рута, тренутно се као перспективна показује *рута на источној граници*, која се тешко може лоцирати (понекад се назива Украјинска, иако то и није најтачнији назив). У питању је источна копнена граница Европске уније, дуга око 6.000 километара, која се протеже од северних делова Уније до Румуније и Бугарске на југу. Због саме своје дужине, али и због других услова она је прилично тешка за контролу. На овој рути Фронтекс је у 2015. регистровао нешто мање од две хиљаде, а у 2016. нешто мање од 1.500 прелазака границе, што се у односу на огромну фреквенцију на другим рутама показује као не посебно значајан број. Иако су догађања у Украјини потенцијално представљала изазов и подстрек за прелазак у Европску унију, испоставило се да су главни токови миграната из ове земље били усмерени ка Истоку, тако да је терет мигрантске кризе у овом случају пао на Русију, ка којој су, уосталом, усмерени и мигрантски

токови из централноазијских република бившег СССР-а.¹⁰⁷ Русија, иначе, у целом двадесетогодишњем периоду у овом веку има релативно стабилне показатеље миграционих токова, са нешто већим приливом од одлива, и уз јасно разликовање две деценије, са значајним порастом и имиграције и емиграције после 2010. године.

¹⁰⁷ Према подацима Росстат-а (Статистика миграции по данным Росстат, <https://rosinfostat.ru/migratsia/>) у 2018. години у Русију се уселило 67.929 људи из Таџикистана, 72.141 из Казахстана и 55.378 из Узбекистана, што заједно чини готово 35% имиграната у Русији у тој години. Највећи број имиграната, ипак, односи се на Украјину као земљу порекла (137.776 или нешто преко 24% од укупног броја). Са друге стране, Украјина је значајна и као одредишна земља за мигранте из Русије: у истој години она је примила 122.954 мигранта из Русије.

V

АНАЛИЗА ФАКТОРА ПОДСТИЦАЊА САВРЕМЕНОГ МИГРАНТСКОГ ПИТАЊА

У овом поглављу се анализирају фактори подстицања савременог мигрантског питања. То су групе фактора који делују на мигрантско питање и можемо их поделити на економске мотиве, безбедносне, друштвено-социолошке, геополитичке и утицај великих сила.

1. Економски мотиви миграција

Економија је важна ставка опредељивања у савременом свету, она фактички задире у сва питања, па тако има значајан утицај и на миграције. Европа је окружена регијама Северне и Субсахарске Африке према југу, и Блиског (и даље Средњег истока) према југоистоку, који су економско далеко неразвијенији, и где значајан део популације нема могућности за егзистенцију. Управо нерешена егзистенцијална питања, вишак радне снаге, поспешује добар део популације ових простора на сеобе у потрази за привременим или сталним запослењем. Отуда богате европске земље, пре свега ЕУ, су мамац за околне регије Азије и Африке. Социјална помоћ, држава благостања, ма како ЕУ била у кризи, за гладне регије Трећег света, представљају мамац за долазак и покушај одржавања егзистенције. Већини је статус азиланта, мигранта, или чак долазак „на црно“ велика шанса за одржавање животне егзистенције у односу на подручја одакле долазе. Иако су често у сплету више фактора, где је посебно важан и ратом или кризом захваћена подручја, епидемије, закулисане игре великих сила и чак „владара из сенке“, економски мотиви, често голе егзистенције били су, и свакако ће бити, подстицај за миграције. У многим истраживањима јавног мњења, велики број младих и људи у млађој средњој доби жели да емигрира у бројним земљама света у потрази за бољим послом.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Danijel Hajnrih, Evropa nije glavni cilj migranata, 5. jul 2019, <https://www.dw.com/sr/evropa-nije-glavni-cilj-migranata/a-49480049>.

Када су у питању економски мотиви њих не треба тражити само у мигрантима, који су у потрази за пуком егзистенцијом спремни на авантуру покушаја одласка у Европу, посебно земље ЕУ. Економски интерес постоји и код крупног капитала, да се повећа понуда радне снаге, нарочито оне мање стручне, која би била несразмерно јефтинија од оне на берзи рада. Мултинационалне корпорације на планетарном нивоу поспешују сеобу индустрије и других грана привреде у земље Трећег и Другог света јер су тамо наднице, дакле цене радне снаге и еколошки стандарди, далеко нижи. Међутим, трошкови за транспорт и инфраструктуру, која је у тим земљама далеко слабија него у западноразвијеним, могу се избећи једино у случају да се управо у богате земље попут ЕУ доведе јефтина радна снага, као што су мигранати. Отуда је економски фактор распоређен у интересима и широких маса сиромашних земаља Трећег света ка миграцијама, а с друге стране и у појединим интересним групама, пре свега крупног капитала и капитала у целини, пре свега мултинационалне одреднице. Чини се да је англосаксонски капитал потенцијално више заинтересован од континенталног јер њихове земље (САД пре свега, у мањој мери и Британија) нису директне жртве мигрантског притиска, попут континентално европских земаља у случају њиховог улагања управо на европском континенту. Са друге стране, земље Европске уније од даљег развитака мигрантске кризе 2015. све су одлучније у одређивању различитих баријера за нови пријем миграната. Они у томе имају подршку становништва које начелно подржава ограничења.¹⁰⁹ Тај процес није унисон, па се често даје предност висококвалификованој радној снази. Тако рецимо у Немачкој је у марту 2019. донет опрезан законски оквир у правцу проширења могућности мигрантских путева, посебно за квалификоване раднике.¹¹⁰

Безбедносни фактор (ратови, нестабилности) такође је веома важан елемент подстицања миграција. Управо је нестабилност у ивичним

¹⁰⁹ Danijel Hajnrih, *Evropa nije glavni cilj migranata*, 5. jul 2019, <https://www.dw.com/sr/evropa-nije-glavni-cilj-migranata/a-49480049>.

¹¹⁰ Danijel Hajnrih, *Evropa nije glavni cilj migranata*, 5. jul 2019, <https://www.dw.com/sr/evropa-nije-glavni-cilj-migranata/a-49480049>.

земљама Трећег света додатно покретала мигрантске таласе. Рат у Сирији је најбољи пример, али и други велики сукоби. Напад САД на Ирак и Авганистан и потоњи дугогодишњи сукоби у тим земљама, криза у Либији, Јемену и друго, такође се налазе на тој линији. Нарочито је рат у Сирији утицао на покретање великих мигрантских маса ка Европи. Само је у Турској још крајем 2019. године боравило око 3,6 милиона избеглица из Сирије.¹¹¹

Интересантно је да је почетком 2000-их, када су Америка и НАТО стекли несумњив ореол предводника у тада већ монополарном светском поретку, на широком важном геополитичком простору од Атлантика и Северне Африке до западних граница Кине, дакле у областима где су и Блиски и Средњи исток, постојало свега пет земаља средње снаге које нису биле под контролом или пресудним утицајем Вашингтона: Либија, Сирија, Ирак, Иран и Авганистан. Под различитим поводима САД и НАТО су напали и заузели Авганистан, Ирак и Либију. На Сирију су почетком септембра 2013. најавили напад у кратком року, али се тада испречила Русија, па до најављеног напада – интервенције није дошло, али се у тој земљи наставља грађански рат са страним упливом.

Иран је био изложен различитим претњама и санкцијама од стране САД и НАТО већ читав низ година, уз одређене модификације, све до данашњих дана. Сукоби у Ираку, Авганистану, Либији, као и Сирији трају до данашњих дана. Велики таласи избеглица из ових ратом и сукобима дестабилизованих подручја врше притисак ка околним земљама и регионима, укључујући и Европу. Отуда су несигурност и безбедоносни ризик важни фактори који воде ка повећавању мигрантског притиска ка Европи. Такође, ствари се могу посматрати и супротно – значајна безбедносна сигурност у Европи подстиче мигранте да траже свој азил и уточиште у њој. На тлу Европе, посебно земаља које чине ЕУ, практично од 1945. године није било оружаних сукоба. Изузеци су на Балкану, пре свега везани за деведесете године и сукобе у бившој Југославији.

Са друге стране, долазак великог броја миграната на тло Европе, постојећи притисак и оформљене руте, затим боравак у земљама ЕУ и то додатно везано и за појаву Ковид пандемије, представља повећани

ризик и изазов у области безбедности. Отуда је то додатан адут у лобирању против мигрантске либерализације широм Европе.

Безбедносни фактор у вези мигрантског питања је угрожен и због пребацивања миграната из околних региона Трећег света, ка Европи, дакле у транзиту. Тај транзит може бити веома дуг, са принудним задржавањима у појединим земљама због различитих узрока (немогућност да се иде даље преко границе, недостатак средстава, болест и др.). Значајан број миграната се током овог дугачког транзита повреди, разболи, или чак изгуби живот. Нарочито је опасна поморска рута, често са илегалним превозом, где је значајан број миграната до сада изгубио живот различитим узроцима.

2. Друштвено-социолошки мотиви

Друштвено-социолошки мотиви су везани за низ питања у тој равни, одакле можемо посебно издвојити религијске, демографске, слојно-социјалне и др. Религијски фактор је битан јер је Европа и њено становништво историјски и садашњом структуром превасходно хришћанска, а највећи удео миграната су муслимани по вероисповести. Социолог Љубиша Деспотовић износи тезу о интересним групама, пре свега глобалистичког опредељења, који у мигрантском таласу виде могућност даљег растакања националних држава у Европи, укључујући и удар на њен хришћански идентитет и наслеђе.¹¹² Током XX и у прве две деценије XXI века сведоци смо опадања утицаја хришћанства у Западној Европи, што се посебно односи на протестантске вернике. Католичка црква такође је у кризи на овим просторима. Са друге стране, у постсоцијалистичким земљама источне и југоисточне Европе током протекле три деценије долази до обнављања верског живота различитих верских заједница, пре свега хришћанства. Балканска рута

¹¹¹ Novi migrantski val i stara razjedinjenost Evrope, Radio Slobodna Evropa, 10. oktobar/listopad, 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/30208235.html>.

¹¹² Љубиша Деспотовић, Геополитички и демографски аспекти актуелне мигрантске кризе, *Култура полиса*, година 13, 2016, бр. 31, стр. 11–13.

је управо географски окренута просторима где је хришћански живот оживео и ојачао. Земље Вишеградске групе, као и земље Балкана, са обновљеним па и оснаженим хришћанским веровањем и окренутости цркви, имају додатан мотив у ширем јавном мњењу, резервисаности према мигрантским таласима. То што су мигранти огромном већином муслимани, а да је посебно на простору Балкана већински негативно историјско сећање према Отоманској империји, појачава негативан однос према мигрантском притиску.

Демографски фактор је такође важан. Негативан природни прираштај значајног дела европских земаља је евидентан. То се посебно односи на бивше социјалистичке земље источне и југоисточне Европе, које су географски и најближе удару мигрантског притиска Балканске руте. Додатни проблем за те земље је и одлив становништва на привремени рад у богатије чланице ЕУ. Када су у питању развијене западноевропске земље код њих је тек нешто боље у просеку стање са природним прираштајем, и он се најчешће креће око нуле (међутим и у том билансу позитиван прираштај имају мањине, односно углавном националне заједнице ваневропског порекла). У овим земљама због развијене привреде постоји мањак радних места, па је имиграција редовна појава. Та имиграција је углавном из источне Европе, дакле земаља у транзицији. Нарочито је цењена стручна радна снага – инжењери, медицинско особље и др. Имиграција се прихвата у мањој мери и дозирано и са ваневропских подручја, али је ту акценат такође на стручњацима у технологијама, медицинској области и др.

Међутим, неконтролисана масовна миграција о којој је реч последњих година из ваневропских подручја Азије и Африке, свакако није пожељна за та друштва из више разлога. Прво, то су углавном слабо квалификоване мушке особе, које су унапред заинтересоване више за социјалну помоћ и паразитски начин живота, чак повезан са сивом и црном економијом (криминал). Многе од њих чак и случају да добију социјалну помоћ, или неко запослење, баве се паралелно шверцом и сивом економијом као допунским извором прихода, па све до различитих облика криминала. Друго, ту постоје групације непожељних особа, попут крајње опасних области криминала – шверца наркотика, отмица, уцена, оружаних пљачки, па чак до самог тероризма као

најопаснијег елемента угрожавања сваког друштва. Како те особе долазе практично без докумената, или само са отиском прстију и приручним папиром коју је издала нека од земаља на тлу Европе у њиховој транзицији даље ка богатим чланицама ЕУ, међу њима се крију (или могу крити) и џихадисти, бивши борци Исила, талибана и сличних формација. У том правцу, дакле чак и развијене земље Западне Европе које имају потребу за новим радним местима, прилично невољно посматрају неконтролисане и масовне миграције последњих година из ваневропских регија. Наравно, и у тим друштвима, постоје сегменти, групације и појединци, који имају различитог интереса од оваквих масовних и неконтролисаних миграција. Најутицајнији међу њима, најчешће интересне групе мултинационалних компанија и крупног капитала, у доласку масовне јефтине радне снаге виде могућност обарања надница у односу на добро организоване синдикате и радну снагу са којом те земље већ располажу. Овде нећемо говорити о мондијално-глобалистичким центрима моћи, којима одговара подривање Европе, мешање народа и раса, јер су то релативно малобројне групе и утицајни појединци, али с полугама моћи и координацијом на ширим просторима и с несразмерно великим утицајем у медијима и управном систему тих друштава.

3. Геополитички фактори

Земље Балкана, пре свега које су географски најизложеније удару Балканске мигрантске руте, су и саме у непосредном додиру са народима исламске вере. Неке од њих и у свом саставу већ имају део становништва муслиманске вере. Нарочито је српски фактор изложен овим утицајима, као и нерешеним чвориштима проблема (сепарација Косова, напета ситуација између Сарајева и Бањалуке, односно Бих и Републике Српске и др.). Близина Турске, као покровитеља муслимана Балкана, је додатан фактор резервисаности већине земаља региона према мигрантском притиску. Геополитички сукоб између Грчке и Турске усложњава пуштање миграната из Турске. Грчка у затегнутим односима са Турском концентрише снаге на иначе врло краткој копненој граници између две земље, и појачава морнарицом и

авијацијом контролу Егејског мора и веома дугачке поморске границе с Турском.

У геополитичком смислу подела на „Стару и Нову Европу”, по питању савремене мигрантске кризе, нема превелики значај. Наиме, овај феномен је везан за последњих пар деценија и представља одређене разлике између геополитичких интереса, како се чланице ЕУ односе, с једне стране према САД, и с друге стране према Русији. Тако тзв. Стара Европа, коју представљају оснивачи ЕУ и водеће чланице Немачка, Француска па и Италија, желе добре односе са Русијом како билатерално, тако и преко односа званичног Брисела и Русије. Ове европске земље су стетиште капитала и знања посматрано по економским критеријумима, а недостају им ресурси којима управо обилује Русија (и земље постсовјетског простора које су у интеграцијама на челу с Москвом). Земље Старе Европе гледају на Вашингтон и Лондон, те и на НАТО, као на савезнике и сараднике, али се при томе труде да ЕУ и оне саме задрже сувереност и самосталну политику, те умање преминацију атлантистичких центара моћи, између осталог и добром кооперацијом са Русијом и Истоком у целини. Дакле, Стара Европа показује спремност за капацитет самосталније ЕУ политике и њих самих у савременом свету, који полако излази из краткотрајне ере монополаризма и улази у мултиполаризам. Таква политика погодује и економским концепцијама самих земаља Старе Европе. Са друге стране, земље тзв. Нове Европе, углавном источноевропске и бивше социјалистичке земље, немају афирмативни став из историјских и идентитетских разлога према Русији, а такође су саме веома блиске и изложене утицају САД, Британије и НАТО. Оне у пракси такође зависе и прихватају неолибералну економију и препоруке ММФ-а, Светске банке и Светске трговинске организације, где опет (нарочито у ММФ-у) доминира глобалистички и атлантистички утицај. Овome треба додати и утицај Светске здравствене организације која у 2020. години, и корона пандемији добија додатно на значају. Земље Старе Европе пак све више примењују неке од модификованих варијанти неокејнзијанизма и, дакле, показују капацитете за колико-толико самосталну политику чему покушавају да усмеравају и званичну политику ЕУ.

Стицај је околности, међутим, да у време развоја мигрантске кризе у САД на власт долази Доналд Трамп, а Велика Британија изгласава Брежит (излазак из ЕУ), што поткопава уобичајену праксу да су ове англосаксонске силе подупирачи атлантистичке, али и глобалистичке политике у Европи и свету. Тако земље Вишеградске групе и Балкана приликом мигрантске кризе нису биле посебно изложене притисцима из Вашингтона да приме што већи број миграната, већ је то парадоксално био случај из централе ЕУ, из Брисела и Стразбура. Отуда су се управо ове земље у пракси највише опирале наметнутим квотама пријема миграната од централе ЕУ. Будући да су због географије ове земље и биле највише у додиру са мигрантским таласом, то је њихово одбијање да се повинују мигрантској политици, коју им је прописивао Брисел, било очигледније. Са друге стране, парадоксално је такође да је мигрантска криза, попут повратне спреге, деловала на бираче и јавни и политички живот источноевропских земаља, па су у њима традиционалне снаге (чак и евроскептици) добијале све већи утицај. Тиме мигрантско питање постаје све важније и за унутрашњополитички и друштвени живот европских земаља, као и за односе и стабилност саме ЕУ.

Турска у мигрантском питању види шансу за свој утицај на Балкану, и у односима са Европском унијом и другим великим силама. Имајући у виду сиријску кризу, умешаност Турске у њу и интересе које има, као и велики број миграната који се налазе на њеној територији, Ердоган покушава у политичком смислу да извуче корист. Споразум који је склопио са ЕУ у пролеће 2016. године омогућио је, с једне стране, заустављање масовног прилива миграната копненом рутом преко Балкана ка европским земљама, а с друге стране Турска је добила обећања од Уније по низу својих интереса. Турска је у пракси све незадовољнија тим договором и врши притисак на ЕУ. Током пролећа 2020. године, упоредо са развојем Ковид пандемије, на границама према Грчкој продире све више миграната које турске власти „пропуштају”. Инциденти на граници, укључујући и егејску акваторију дакле поморски правац, постали су све чешћи, у оквиру укупног погоршавања и билатералних односа између Анкаре и Атине, упоредо са компликовањем односа између Турске и ЕУ.

4. Велике силе и мигрантско питање

Срђан Марковић у својој докторској дисертацији о илегалним миграцијама износи тезу да су САД и НАТО (а у мањој мери и неке друге западне силе) низом интервенција и својим деловањем на простору Блиског и Средњег Истока, те Северне и Субсахарске Африке изазвале, између осталог, демографска померања и подстакла миграције према Европи последњих година.¹¹³ САД, па у мањој мери и Велика Британија, нису директно погођене мигрантском кризом у Европи. У самим САД постоји званична политика власти, а такође бројне интересне групе, крупан капитал и мултинационалне компаније које делују у свету. Већ је наведено да Џорџ Сорос и одређене глобалистичке структуре подржавају мигрантска кретања ка Европи. Председник САД, с друге стране, није показао наклоност за разумевање масовних миграција ка Европи. Он је веома скептичан према сличним миграцијама према САД, пре свега оних из правца Латинске Америке.

Кина је сила која није посебно заинтересована за мигрантско питање у Европи. Али, кретање миграната са Блиског и Средњег истока може да се окрене и ка Далеком истоку и југоисточној Азији, односно областима у којима она има директне интересе, па чак и на просторе њене непосредне безбедности. Мигрантски талас у Европи се делом креће рутом у којој је Кина поставила коридоре свог концепта Пута свиле. Слабљење и проблеми за ЕУ захваљујући мигрантском притиску нису, укупно посматрано, директан проблем за Кину. Кина је, дакле, сила која нема директних интереса ни умешаности у мигрантску кризу, али свакако да се у односу на њу може поставити сходно својим интересима.

У сличној геополитичкој позицији према мигрантском притиску је Русија, која такође није изложена директном мигрантском притиску о коме је реч у нашем раду. Ипак, она је знатно више заинтересована за та збивања, због близине мигрантских кретања, а и због чињенице да је она и европска (евроазијска) сила. Русија је свесна удара на коме се нашла Европа, и пре свега земље ЕУ, под мигрантским притиском.

¹¹³ Срђан В. Марковић, *Илегалне миграције као фактор међународног тероризма*, Факултет безбедности, Београд, 2018, стр. 54–60.

Односи Русије и ЕУ су сложени, као и односи Москве са водећим силама Уније. Руска Федерација је пространа, али слабо насељена, са демографским фактором који јој потенцијално може бити слабија тачка. Структура становништва Русије и још више његов распоред није посебно неповољан за руске интересе. Руси чине око 80% становништва Руске Федерације, а територијална распоређеност је таква да је потенцијалних сепаратистичких територија релативно мало. По Уставу и уређењу Руске Федерације неруски народи имају систем аутономија и федералних република којим остварују свој положај и права у земљи, па је организованих и сепаратистичких покрета мало и они немају масовност. Поред тога у већини тих федералних република и аутономија Руси чине већину, или пак близу половине становништва. Слабије насељене области азијског дела Русије такође су већински углавном насељене етничким Русима, уз минималне изузетке (углавном на далеком северу земље).

Узимајући све у обзир, демографску слабост Русије не бисмо могли посматрати у структури и распореду становништва, већ пре свега у чињеници да колосална пространства највеће земље света (преко 17 милиона километара квадратних) насељава нешто мање од 150 милиона становника. У том случају потенцијални мигрантски масован притисак на рубовима земље био би веома опасан за Русију дугорочно, што је за сада углавном случај само по питању Кинеза на руском Далеком истоку. Постојећи мигрантски притисак на Европу не погађа ни на који начин директно Русију из више разлога, али у Москви имају разлога за опрез. Прво, гро миграната долази из области Блиског и Средњег истока, које су у ширем суседству Русије с јужног обода, и ови процеси би се могли окренути потенцијално и према њој самој. Друго, у „тампон зони” се налази више Русији пријатељских земаља на постсовјетском простору и које су у неком од бројних облика интеграција са Москвом. То се нарочито односи на Централну Азију, постсовјетску и Закавказје, па би масовни прилив миграната потенцијално могао да дестабилизује ове земље и у дужем року измени структуру становништва. Чињеница је да мигранти углавном траже богате земље ЕУ одакле би добијали социјалну помоћ, али је такође чињеница да би се у недостатку алтернативе и у страху за своју безбедност могли окренути и земљама

региона у односу на неуралгична жаришта Блиског и Средњег истока, одакле углавном долазе.

Земље ЕУ зазиру све више од мигрантског притиска и увиђају опасност од масовног и неконтролисаног доласка миграната у њихове земље. Тачно је да становништво у ЕУ постаје све старије, и да је већина земаља чланица у дефициту са радном снагом. Међутим, неконтролисане миграције, а посебно део популације који се ослања на социјалну помоћ, све више постаје баласт и најразвијенијим, и често најлибералнијим владама западноевропских земаља. Од водећих земаља ЕУ, Немачка са канцеларком Ангелом Меркел има уздржан став по мигрантском питању. С једне стране, сама Меркелова није показала негативан став, већ уздржан и релативно толерантан, да се прихвати део миграната као азиланти и да им се да статус и социјална подршка. С друге стране, то није могло да значи и широкогрудо прихватање мигрантских маса, већ више један уздржан и начелно толерантан став. Међутим, јавно мњење у Немачкој, део опозиције, па и неке структуре власти показали су далеко мање толерантан став по мигрантском приливу у односу на канцеларку. Како је наговештено скоро и постепено повлачење Меркелове из политичког живота земље, то се питање немачке политике поставља све отвореније, укључујући и мигрантски проблем.

Француска се суочава са мигрантским притиском још из колонијалних времена и располаже веома бројном мултирелигијском и мултирасном мањином. Најновији мигрантски притисак само додатно повећава постојећи део популације који је ваневропског порекла, па су евидентне поделе у њеном друштву и политици по овом питању постале још наглашеније. Марин Ле Пен и њен Национални фронт, а у нешто блажој мери и неодеголисти па и неке друге политичке групације, крајње су се негативно односили према могућности да земља прими нове таласе миграната. У том правцу треба посматрати успех Марин Ле Пен на изборима за европски парламент маја 2019. године, и опадање популарности председника Макрона током последњих неколико година, јер се у јавном мњењу Француске, након терористичких акција, неразјашњеног узрока паљења Нотр Дама, појачавања мигрантског притиска ка Европи и

самој Француској, последњих година све негативније гледа на мигрантски проблем. Све те околности терају и председника Емануела Макрона да по мигрантском питању постане опрезнији у предлагању либералних мера у односу на проблем миграција, како на националном плану тако и у сарадњи с партнерима из ЕУ. Међутим, на нивоу ЕУ најодбојнији став према мигрантском проблему, дакле спремност за блокаду пријема миграната, показују нове власти у Италији, затим Аустрија, Мађарска и у нешто мањој мери изражено већина осталих чланица Уније из источне Европе.¹¹⁴

У Италији која је под притиском мигрантског таласа, пре свега Медитеранском рутом, појачава се у јавном мњењу свест о потреби контрола и рестрикција мигрантског притиска. Влада у чијем је саставу Салвини, дакле коалициона, има различит став по овом питању, а укупан резултат је извесно појачавање рестриktivне политике. Пандемија Ковид вируса, како у Италији тако и у већем делу ЕУ, повећава дистанцу и спремност на рестрикције по мигрантском питању.

Шпанија која је на удару мигрантског таласа превасходно преко Медитеранске руте и то њеног западног дела, суочава се и са проблемом сепаратизма (Каталонија, Баскија и др.). Зид који је подигнут на границама две енклаве Шпаније на тлу Африке (Сеута и Мелиља), као и ригорозне контроле поморске границе укључујући и Канарска острва, координирају се са политиком Уније по том питању.

Са друге стране, Европска унија као целина нема јединствену политику према мигрантском питању. Управо по овом питању дошло је у пракси до нејединства и подривања њеног ауторитета још у трауматичним месецима 2015. и 2016, када је мигрантски удар копненом Балканском рутом био на врхунцу. Тада су чак и по питању односа према Бриселу и европским комесарима услужне чланице попут Хрватске, Словеније, Бугарске, Румуније, да не спомињемо већ „одметнуту” Мађарску и са њом по овом питању све солидарније земље Вишеградске групе, отказивале јавно послушност врху Уније око

¹¹⁴ Macron, an II – du progressisme en politique étrangère, Institut Montaigne, 6 août 2018, <https://www.institutmontaigne.org/blog/macron-ii-du-progressisme-en-politique-etrangere>.

мигрантске политике. То је посебно дошло до изражаја када су у питању квоте миграната које су им прописане за прихват. Нејединство ЕУ је још видљивије у 2020. години због раштимованог деловања и одсуства суштинске солидарности по питању пандемије Ковид вируса. Како је Велика Британија дефинитивно изашла из Уније, чини се да је будућност ЕУ прилично сложена и неизвесна. У пракси парцијални интереси појединих, или група чланица Уније, у важним кризним моментима попут мигрантске кризе, или пандемије, потом односа према Русији, САД и слично, добијају предност над одлукама и политиком коју прописује званични центар у виду Брисела и Стразбура.

Како ће ЕУ у будућности деловати по питању мигрантске кризе остаје да се види. Када је настала криза између Грчке и Турске у вези таласа миграната које је пустила Анкара током 2020. године, Унија је ипак смогла снаге да подржи своју чланицу и пошаље јој извесну подршку и помоћ. Грчка, као и Бугарска, две чланице Уније истурене географски на истоку на граници са Турском, одакле долази највећи мигрантски притисак и копнена рута, без одлучне и јединствене подршке ЕУ неће моћи да иоле успешно задрже стотине хиљада миграната ако Ердоган поново одлучи да их пусти на запад.

VI ЗАКЉУЧНО ПОГЛАВЉЕ

Закључно поглавље обухвата: 1) Предвиђања даљих процеса везано за мигрантско питање, 2) Закључак и 3) Резиме. У овом поглављу у поделу који се бави предвиђањем даљих процеса везаних за мигрантско питање биће дати основни правци, како их видимо, процеса мигрантског притиска ка Европи. Наиме, иако је веома тешко предвидети даље правце развоја ситуације, неки односи и процеси ће остати актуелни и у предстојећем времену у већој или мањој форми. То се у првом реду односи на огромну разлику и богатству, уређености друштва и држава, социјалним мерама, с једне стране ЕУ и Европе у целини, и с друге стране рубних регија Азије (Блиски и Средњи исток) и Африке (Северна и Субсахарска). Такође, ту је и демографска осека у земљама ЕУ и, с друге стране, демографска експанзија наведених регија Азије и Африке. Што се тиче предвиђања опстанка појединих режима, политичких гарнитура на власти, то је теже пројектовати, али то и није пресудно важно у анализи мигрантског притиска на Европу.

Закључак је презентација најважнијих погледа и стратешких праваца теме рада у посебном делу овог поглавља. У закључку се синтетишу најважнији резултати истраживања овог рада, практично из свих поглавља напред презентираних. Миграције које су евидентне кроз историју ка Старом континенту, различитог порекла, и повезане у нововековном и савременом периоду за колонијализам и потом деколонизацију, добили су у протеклих неколико година савремени и специфичан тренд.

Резиме је кратак сиже читавог рада, и он се поред тога даје на крају рада и на енглеском и руском језику.

1. Предвиђања даљих процеса везаних за мигрантско питање

Неспорно је да ће супротности на релацији богате земље Европске уније и земље сиромашних региона Блиског и Средњег истока, те Северне и Субсахарске Африке, остати и у следећим деценијама. Нема уверљивих показатеља да ће доћи до смањивања ових имовинских разлика, напротив, постоји оправдана претпоставка о њиховом даљем повећавању на штету сиромашних, дакле у овом случају наведених ваневропских региона. У самој Европи разлике између развијених западноевропских чланица ЕУ и упадљиво сиромашнијих друштава земаља у транзицији у највећем ће остати и у следећим деценијама, уз могућност корекције у различитом правцу (неке од земаља у транзицији могу продубити разлике нагоре у односу на развијене западноевропске земље, а неке пак нешто тек смањити у оптимистичкој варијанти). За битније смањење оваквог гепа (разлике) веома је битна реиндустријализација источноевропских и балканских земаља, што је прилично мукотрпан процес.

Може се претпоставити, из наведених разлога, да ће мигрантски притисак ка Европи из суседних региона Азије и Африке свакако остати. Тачније, остаће заинтересованост вишка радне снаге као и азиланата из трусних подручја да се стационирају привремено или трајно на тлу Европе (посебно у богатим земљама ЕУ). Логично је да мигрантски притисак, без обзира на интензитет у будућности, буде задржан у оквиру постојећих рута, а то су пре свега Балканска и Медитеранска. Тешко би било замислити да се појави нека нова рута која би имала већи интензитет од било које од ове две. Такође је логично да у оквиру Балканске руте постоје и даље и копнена и поморска. Копнена има веће могућности и веће капацитете, она је за потенцијалне мигранте свакако и мање опасна. Њеним контролисањем (за шта је потребна пре свега политичка воља), могло би се постићи њено пригушивање, као што је већ био случај у пракси од пролећа 2016. до пролећа 2020. године. Балканска поморска рута је везана за грчка егејска острва и обалу, али и ону из јонског правца. Такође, и за низ пунктова на Јадранској и Црноморској обали које припадају Балканском полуострву. Због

затварања главног правца Балканске руте, постоје и тињаће алтернативне копнене, као и различити облици поморске руте.

Када је у питању Медитеранска рута, постојаће и даље сва три њена облика – западни, средишњи и источни. Заправо, источни правац Медитеранске руте се преплиће са делом Балканске поморске руте. То је у области Крита, Родоса и даље у акваторији Егејског мора. Да ли ће се у случају притварања, или чак покушаја херметичког затварања Балканске копнене руте, појачати алтернативне руте, укључујући и „капиларне“, дакле оне које немају велики капацитет протока миграната, али би ту они могли да „цуре“. У случају више таквих алтернативних рута то би могао да буде озбиљан супститут притварању главних праваца. Са друге стране, због напетости између Грчке и Турске, као и због става ЕУ по том питању који је све рестриктивнији, што још одлучније представљају земље Вишеградске групе (иначе чланице ЕУ и географски окренуте Балканској рути), тешко је замислити да би у скорој будућности могла поново да проради са већим капацитетом Балканска копнена рута.

Дакле, ако се слажемо да су контрадикторности које су и ранијих година и чак деценија иницирале мигрантски притисак од околних региона Азије и Африке ка Европи, као што су економска неразвијеност и демографска експлозија, и у будућности реалне, томе треба додати и еквивалент у самој Унији – економски просперитет и демографску осеку, дакле потребу за радном снагом. Сходно наведеним дихотомијама, реално се може очекивати да ће мигрантски прилив бити евидентан, и то вероватно таквих размера да ће далеко премашивати потенцијалну спремност и потребу земаља ЕУ ка дозираном (по броју, односно контролисане структуре образовања и социјалног порекла) приливу радне снаге. Међутим управо су, између других разлога, замајац мигрантском буму последњих година давали нестабилност, сукоби на простору наведених региона Азије и Африке. За претпоставити је да ће на Блиском и Средњем истоку, те Северној и Субсахарској Африци (да не идемо даље у дубину Азије и Африке) бити извесних мањих или већих нестабилности, сукоба и напетости, укључујући и унутрашње конфликте, што би могло да додатно

мотивише масовније мигрантске кризе, по угледу на период од половине друге деценије XXI века.

Европска унија и поредак у њој супериорни су привредно и социјално, као и безбедносно, наведеним регионима, поготову када поред тога у овима постоје и извесни немири и кризе. На овакву слику не би могла много да утиче ни нека економска криза. Са друге стране, неочекиване ситуације које се не би могле лако пројектовати, попут пандемије Ковида током 2020. године, могле би овакве процесе (мигрантски притисак) да успоре, али је тешко поверовати да би их потпуно зауставили, сем на кратак рок.

Поставља се питање да ли би било могуће да мигранти у будућности пронађу неки други атрактивнији, или прихватљивији простор за свој циљ, уместо пута ка средишту Уније. То су свакако САД и у мањој мери велике просперитетне прекоморске земље (попут Канаде, Аустралије, Новог Зеланда, а изузетно и неких од земаља Латинске Америке, затим Јужна Африка, Русија и др.). Међутим, до овако удаљених других континената тешко је стићи, посебно је и готово немогуће да то буду масовни походи, као ови на ЕУ и Европу. Једноставно, на тако далеке дестинације могуће је доћи само авионима, или изузетно сложено и споро бродским превозом. Посебно су авионски летови такви да ту није могуће масован и неконтролисан притисак. Таква путовања су лака за контролу, и на већини се и не може поћи без визе, што отежава или чак онемогућава озбиљнији масовни (неконтролисани и нежељени) мигрантски притисак.

Да ли би се мигрантска путања могла скренути и према Русији и постсовјетском простору? Ако би се тако нешто и десило, таква путања не би ни изблиза могла имати масовност као постојеће руте – Балканска и Медитеранска. Према Русији и постсовјетском простору нису, због географских фактора, могуће руте из Африке, већа само са Блиског и Средњег истока. Међутим, оне су тешко изводљиве у пракси. Прво, зато што Русија не би дозволила неконтролисане и масовне миграције према својој територији. Друго, сама мотивација миграната да иду ка Русији није велика. Мигранти масовно иду у западноевропске земље, због социјалне помоћи и друштва које им не би отежавало присуство, због своје подељености, великог уплива глобалистичких елемената у

владајуће структуре, што са Русијом углавном није случај. То наравно не значи да ће мањих групних покушаја улаза на територију Русије бити, али је тешко замисливо масовно наступање. Најзад, до јужних граница Русије није могуће директно географски доћи, већ само преко територија других земаља (Закавказје, Централна Азија). Делом је само друкчија ситуација за потенцијалне дестинације миграната осталих земаља постсовјетског простора. То се посебно односи на географски блиске Закавказје и Централну Азију. Међутим, и ту постоје многа ограничења. Поред чињенице да то нису богате земље, оне су повезане најчешће у безбедносне системе са Русијом (а преко ШОС-а и са Кином, Индијом, Пакистаном). Оне које су хришћанске, пре свега Јерменија и Грузија, врло су неповерљиве према мигрантима муслиманске вероисповести.

Када су у питању тако крупне земље Азије, сада већ и са статусом светских сила као што су Кина и Индија, и ту је веома тешко претпоставити да би се могао усмеравати макар и део мигрантске популације. Географски, то би могли бити мигранти пореклом са Средњег и у мањој мери са Блиског истока. Међутим, ради се о великим земљама, са јаким армијама, системом безбедности и централизованом влашћу. То су земље где је мала могућност толеранције и ослањање на социјалну помоћ на којој би мигранти засновали своју егзистенцију, допуњену сивом економијом, као што је то случај са западноевропским земљама. Нарочито Индија, а и Кина, нису пријемчиве за масовни долазак миграната исламске вероисповести. Треба рећи и то да иако су Кина и Индија по бруто показатељима међу водећим светским силама, оне немају висок стандард по глави становника (нарочито Индија), па би потенцијална одвајања за мигранте била врло упитна, чак и да није свих осталих ограничења.

Јапан и „далекоисточни тигрови” јесу богате земље. Али, оне су географски прилично удаљене, па је до њих практично могућ, као и у случају САД и прекоморских земаља, једино пут авионом, скопчан са свим ограничењима таквог пута (и опет изузетно бродским превозом). То су земље богате али пренасељене, са скученим простором за живот, и изузетним рестрикцијама за улазак у њих, па би и из ових разлога масовна миграција, посебно неконтролисана, била практично немогућа.

У том правцу се може претпоставити да остале земље Блиског истока и околних региона Азије, па и Африке, имају моћ да апсорбују и даље значајан део мигрантске популације. То се нарочито односи на богате заливске земље, Турску па и Пакистан, које су и културно исламске, дакле привлачне за мигрантску популацију с те стране. Климатски, то су слична поднебља одакле долазе мигранти. Међутим, велики број миграната се у досадашњој пракси ипак одлучује (или делом буду усмеравани?) за далеки пут ка Европи.

Из свега овога може се закључити да ће се у перспективи тешко моћи пронаћи за мигранте алтернативна дестинација и циљно усмерење, које би иоле могло да замени привлачност Европе и посебно богатих чланица Уније. Чак и да се неке од напред наведених могућих дестинација активирају озбиљније, то би могло у односу на масу потенцијалних миграната да буде само мали део, и не би битније растретило притисак ка Европи.

У том контексту у перспективи се може очекивати наставак мигрантског притиска ка Европи, пре свега са рубних регија Азије и Африке. Одмах да додамо, неће у перспективи само Блиски и Средњи исток, те Северна и Субсахарска Африка бити региони одакле ће мигранти тежити да дођу ка Европи. То се у мањој мери односи и на добар део остатка Азије и Африке, само што су из низа разлога најфреквентније управо наведене области. Прво, у питању је географија јер су ово географски ближи региони Европи од осталих. Друго, то су политички и друштвено нестабилна подручја, нестабилнија од рецимо Далеког истока.

Могућности да се одређеним мерама „релаксира“, дакле умањи могућност и капацитет будућих мигрантских кретања ка Европи, свакако постоје, нарочито гледано на дуже стазе. Прво, уколико се смири ситуација у тим турским регионима, може се очекивати смањење мигрантског притиска. Јасно је да рецимо из Сирије или Ирака, Либије, долази значајан део миграната, а да су то управо раније релативно просперитетне земље, које су атлантистичком субверзијом и чак директно агресијом од стране САД и савезника доведене у латентно ратно стање и нестабилност. Друго, међународна заједница, посебно западне земље могле би у оквиру стратешке помоћи, преко органа ОУН,

Светске банке и др., помоћи јачање привреде пре свега Субсахарске и Црне Африке, као и других сиромашних региона, како би се смањило степен сиромаштва који подстиче мигрантске таласе. Продаја оружја од стране западних и других центара моћи, чији су полигон за сукобе управо ови региони, морала би се контролисати и макар умањити негативне размере ових процеса и феномена.

Споразум ЕУ са земљама Блиског и Средњег истока, посебно Турском и богатим заливским земљама, да што већи број миграната задрже привремено на својој територији док се сукоби и нестабилности у њиховим матичним земљама не смире, један је од најделотворнијих путева ка смањењу мигрантског притиска ка Европи. Наравно, и то је изнуђени и средњорочни потез јер су они најделотворнији и дугорочно ефикасни. Наиме, смањење и обустављање сукоба и нестабилности у региону, економско јачање тих региона, смањење ауторитарних режима и прогона неистомишљеника, сукоби по верској и расној, националној основи и др. тренутно су тешко доступни. Најзад, репресија и безбедносне мере остају краткорочно елеменат заустављања миграната на границама Европе и ЕУ.

За Србију и српске просторе је веома важно да не буду у читавом развоју ситуације жртвовани од ЕУ и светских центара моћи, као тампон зона у изнудици, где би се зауставили мигранти на граници Уније, или чак депортовали као привремени или трајни смештај. Зато је важно да Србија буде демократска земља, са отвореним медијима, где би друштво и јавно мњење могло да региструје и заустави потенцијалне „трговине” корумпираних представника власти и компрадорске елите и по овом питању, као што је то делом био случај са Косовом и Метохијом и неким другим питањима (приватизација, макроекономска политика и др.). На овако важним питањима за друштво у пракси се и тестира демократија и слобода медија.

2. Закључак

Савремена мигрантска криза представља масовни мигрантски талас избеглица претежно са Блиског и Средњег истока, те Северне и

Субсахарске Африке ка Европи, током последњих неколико година. Она се развила у периоду 2013–2014. године, да би пуни интензитет добила током 2015. године, нарочито тзв. Балканском копненом рутом. Марта 2016. долази до договора између ЕУ и Турске у вези мигрантског притиска, након чега се све до пролећа 2020. године Балканска рута примирује, односно број миграната преко ње остаје далеко мањи у односу на претходно стање. Током пролећа 2020. године долази до попуштања на граници између Турске и Грчке. Тачније, Турска пропушта део миграната који су стационирани у њој, упоредно долази до повећавања укупне политичке напетости између Атине и Анкаре, али се ситуација следећих месеци опет смирује. Током читавог периода наставља да делује мигрантска рута Медитераном, где је посебно на удару Италија.

Мигрантска европска криза, у ужем смислу, односи се на период од 2015. до 2016, прецизније од почетка септембра 2015. године до марта 2016. године. У овом периоду функционисала је пуним капацитетом тзв. Балканска копнена рута, где је прошло и до милион миграната. Смањење интензитета мигрантског притиска на Европу долази у пролеће 2016. године као последица, с једне стране, примиривања Балканске копнене руте, а с друге стране стицање све пресудније свести у јавном мњењу Европе о неопходности повећавања рестрикција и увођења извесних баријера по мигрантском проблему.

Током историје Европа је у више наврата била изложена мигрантским притисцима, тачније сеобама народа и насилним пресељењима становништва, укључујући и оне (добровољне и насилне) миграције са ваневропских простора ка Старом континенту. У старом веку насилне миграције су најчешће биле повезане са тада преовлађујућим робовласничким продукционим системом. Добровољне миграције су најчешће представљале сеобе народа, или упоредно с тим колонизације и насељавања. У раној Антици то су често била насељавања градова, пристаништа, насеобинама по Медитерану (укључујући и Црноморски басен). Стари Грци, Феничани, Картагињани су најчешће били оснивачи тих градова-факторија на обалама, или у ближем залеђу Средоземља и прибрежних мора. У периоду освајачких похода Персије на грчке земље, и потом у епохи хеленизма након

освајања Александра Македонског, долази до кретања становништва, махом војних јединица и мањег броја цивила са Балканског полуострва ка Блиском истоку и обрнуто. Знатно веће миграције су биле у периоду старог Рима, посебно у периоду Царства. Размере робовског рада, дакле освајања земаља и робова, трговине њима, биле су дотле најмасовнији вид насилних миграција, укључујући Северну Африку и Блиски исток. Паралелно с тим долази и до масовних добровољних миграција, читави народи добијају статусе у оквиру Царства или на његовим лимесима. Померања народа, Велика сеоба представља кулминацију ових процеса, дотле незабележних размера у историји. Током средњег века, у епохи феудализма, везаност кметова за земљу и феудални привредни поредак нису подстицали миграције, којих је наравно било. Крсташки ратови су у периоду дужем од два века изазвали кретања људи и чак масовне миграције на релацији Европа – Блиски исток и обратно. Паралелно с тим, у средњовековном периоду се на географски различитим рубним правцима Европе одиграла експанзија ваневропских освајача. То су продори и експанзија Арабљана на Пиринејско полуострво од VIII до XV века, експанзија монголско-татарског освајача над већим делом руских земаља од XIII до XV века, и завојевање Турака Османлија Балканског полуострва и дела Подунавља од XIV века. Ове експанзије су условиле и извесна мигрантска кретања, као што је потом њихово постепено ослобађање условило нове миграције.

Током нововековног периода уследила је већа мобилност, покретљивост становништва, велика географска открића и колонијална освајања. Током XIX века колонијална освајања су достигла врхунац потпуним поседањем Африке и највећих делова Азије, мада су латиноамеричке државе углавном добиле независност. Аустралија и Пацифички регион такође су потпуно колонизовани, па је у овом периоду Европа доживела снажну демографску размену: значајан број Европљана се настанио у колонијама, а са друге стране различитим разлозима на европском тлу су привремено или чак трајно настањене мале заједнице као део популације из прекоморских земаља – колонија и доминиона.

До Другог светског рата ови процеси су доживели своју пуну зрелост, па су заједнице ваневропских народа, углавном из колонија, у

европским метрополама значајно повећане. Оне су након Другог светског рата драстично бројчано увећане због процеса деколонизације, али и нових досељавања мотивисаних економско-социјалним елементима. На тај начин су се на тлу Западне Европе, створиле снажне заједнице ваневропског становништва, које су почела да дају нове генерације рођене и одрасле на европском тлу.

Ужа тема овог рада су најновије миграције, приближно од 2014. године, миграната са Блиског и Средњег истока, Северне и Субсахарске Африке ка Европи, све до данашњих дана. Овај миграциони талас се одликује масовношћу, неконтролисаношћу, који се у том правцу не може мерити ни са чим сличним у ранијим деценијама. Само порекло масовних миграција из наведених подручја је узроковано већим бројем фактора, који су били предмет анализе у овом раду, а највише су у питању економски, безбедносни, социјални, геополитички разлози и утицај великих сила.

Економски разлози представљају пре свега огромну разлику у богатству и животном стандарду наведених подручја извора миграната и са друге стране европских земаља, нарочито богатих чланица ЕУ из Западне Европе. Затим, безбедносна нестабилност, немири и ратови на подручјима Блиског и Средњег истока, те Северне и Субсахарске Африке, а с друге стране сређене прилике и одсуство већих сукоба на подручју Европе и ЕУ. Следе, социјални фактори и религијски јер највећи број миграната припада муслиманској вероисповести, а с друге стране Европа је хришћанска али са све мањим утицајем вере, нарочито у Западној Европи. Источна Европа се након рушења Берлинског зида добрим делом поново сусреће са буђењем утицаја хришћанства. Хришћански идентитет на источноевропским просторима представља додатан фактор хомогенизације тамошњих друштава у прилог јачања отпора мигрантском притиску. Источна Европа, за разлику од Западне, нема већ од раније формиране заједнице ваневропских народа, још из колонијалних времена, као и придошлице из економских разлога протеклих неколико деценија. Источноевропска друштва, будући и сама економски сиромашнија од западноевропских, имају јачу хомогенизацију становништва насупрот мигрантском насељавању. Овоме треба додати и мању заинтересованост самих миграната за

долазак и насељавање на источноевропским просторима због слабијих економија ових друштава и невеликих социјалних бенефита.

Мигрантска криза је дубоко поделила Европску унију, политичке чиниоце, јавна мњења и друштва у Европи, па и свету. У Европској унији, више него у ранијим искушењима, долази до подела по мигрантском питању. Централа Уније, коју чине администрације у Бриселу и Стразбуру, виши чиновници ван институција самих држава чланица (дакле оно што на неки начин чини надтело ЕУ), заступали су ставове ЕУ званичника по овом питању. Са друге стране, када су у питању саме чланице Уније и њихова политичка руководства све више је временом долазило до одступања, управо код оних земаља које су географски биле најизложеније мигрантском притиску. То је долазило до изражаја нарочито код чланица ЕУ на њеним лимесима на јужном правцу Балканске руте, као и уопштено гледано земаља у транзицији, или бившим социјалистичким. Тако је дошло до парадокса, да тзв. земље Нове Европе, дакле оне које су накнадно ушле у Унију у периоду након пада Берлинског зида, и које су се дотле показивале изузетно лојалним централама у Бриселу и Стразбуру, управо по питању миграната постепено отказују послушност тим центрима моћи. Тај феномен држања млађих чланица Уније по мигрантском проблему је утолико значајнији, ако знамо да је комбинован са повременим неслагањем и са политичким сугестијама и од стране најмоћнијих земаља чланица, односно званичницима из Берлина и Париза. До подела није долазило само на релацији између самих чланица Уније, тачније њихових званичних власти по мигрантском проблему, потом на релацији Брисел–чланице, већ и у оквиру касте политичара, друштава, медија.

Медији су били све подељенији, управо ако пратимо и поделе у политичкој и друштвеној сфери, с напоменом да су они глобалног карактера били врло уздржани у подржавању рестрикција и блокада према продору миграната. Како се ситуација у јавном мњењу мењала у правцу спремности на рестриктивније мере према мигрантском питању и то брже од промена у већини медија по овом питању, добар део медија је временом почео да прати те промене, дакле да полако мења свој однос према феномену. Мењали су се временом и ставови већине политичара на националном нивоу, од начелне спремности да се

мигранти приме и пружи им се сва помоћ и подршка, ка одлучнијем ставу да се уводе све рестриктивније мере. На нивоу Уније временом је преовладао став, у јеку мигрантске кризе у јесен 2015, да су рестрикције свакако неопходне, али да се одређени број миграната мора пуштати, па су одређене у том правцу и квоте које су морале да испуне појединачно и оне земље које су удаљене од центра мигрантског притиска (попут земаља Вишеградске групе).

Посебно су десно опредељене странке и политичари подржавали све веће рестриктивне мере и ограничења по мигрантском питању, али некада су их у том правцу сустижали и ставови начелно левих групација. У Француској је највећи део странака и политичара заступао све рестриктивније мере, пошто се земља налазила тих година и под напоном терористичких активности углавном исламских екстремних групица. Очигледан је, с друге стране, и бољи резултат на изборима политичара и странака које су по мигрантском питању заступале све рестриктивније ставове, и то у низу земаља.

Управо су то земље тзв. Нове Европе, традиционално окренуте (након рушења Берлинског зида) атлантским центрима моћи, попут САД, Британије, НАТО и др. Међутим, по овом питању све већу превагу је имало јавно мњење. Са друге стране, важно је и то да председник САД Трамп није подржавао промигрантску политику у начелу, нити је имао спремност да врши притисак по мигрантском питању у Европи. У самим САД тзв. „дубока држава“ није пратила у свему политику Трампа, па се може рећи и по питању мигрантске политике и мигрантског проблема у Европи. Утицајне групације, мултинационалне компаније, финансијски системи, моћни појединци (попут Сороша и др.) чак су отворено стајали, на различите начине, као логистичка подршка мигрантском притиску у Европи. У Британији је друштво више било заокупљено питањем реализације Брегзита. Тако су земље тзв. Нове Европе, вероватно више него до тада, биле у ситуацији да по мигрантском проблему одлучују у натезању са притисцима и ставовима које су долазили од центра Уније и, с друге стране, притисцима сопственог јавног мњења и својим са друге стране прокламованим политичким начелима. Медији (који су и сами подељени) нису могли да амортизују све веће незадовољство јавног мњења развојем

мигрантске кризе, па је притисак увођењу рестриктивнијих мера према мигрантима бивао све већи. Тиме се може објаснити дисхармонија у ставовима званичника Уније са једне стране, и политике која се по том питању водила од самих земаља чланица, нарочито са простора Источне и Југоисточне Европе. Италија, а у мањој мери Француска и Шпанија (уз стално изложену мигрантским таласима Грчку) су преко Медитеранске руте, већ низ година, биле и остале изложене мигрантском притиску. Европска унија је повећавала мере контроле Медитерана и помоћи земаљама чланицама Уније на том подручју.

Земље нечланице ЕУ су током епицентра мигрантске кризе биле на различите начине условљаване да своју политику према мигрантском проблему прилагоде интересима званичника Уније. То се посебно односи на земље Балкана које су на „европском путу“, међу које спада и Србија. Ове земље се налазе у подређеном положају у односу на званичнике ЕУ и Брисел, који им по мигрантском питању покушавају наметнути политику коју су у пракси, током епицентра мигрантске кризе 2015–2016, одбијали у потпуности да извршавају и суседне чланице Уније. Нарочито су упитни међународни споразуми у вези мигрантског питања, попут Даблинског и Маракешког. Ситуација у земљама нечланицама ЕУ, али које су на „ЕУ путу“ попут Србије, по мигрантском питању је прилично недефинисана и магловита. Она се разликује од ситуације у већини земаља Вишеградске групе, чланицама ЕУ, као и чланицама Уније на Балкану. Док у земљама чланицама ЕУ у Источној и Југоисточној Европи, које су географски посебно изложене Балканској мигрантској рути, постоје извесне напетости на релацији према Бриселу, на унутрашњем плану ситуација је нешто релаксиранија. Ту, на унутрашњој сцени, у друштвеној елити постоји простор политички и медијски за тражење компромиса између националног интереса који би се некако усагласио и, с друге стране, чланства у Унији и њене званичне политике по мигрантском проблему. Политички представници тих земаља у односу на центар Уније, као и према највећим земљама Уније попут Немачке и Француске (тзв. Стара Европа), имају извесне механизме комуникације, размене ставова, договора са осталим чланицама ЕУ (лобирања у парламенту у Стразбуру, центара одлучивања Бриселу и др.), те на крају и могућност која се показала у пракси у овом случају, да

изјалове испуњење неких од обавеза и политике коју им је сугерисао Брисел и европски центри моћи по мигрантском питању. Земље Балкана су географски непосредно изложене мигрантском притиску (2015–2016 посебно, а потом у нешто мањем обиму), њихова друштва исцрпљена попут Србије наметнутим неолибералним економско-социјалним моделом са озбиљном демографском девастацијом (негативан природни прираштај и снажан одлив најквалитетнијег дела радне снаге у иностранство, посебно у богате земље ЕУ), презадужене и са распродатим капацитетима индустрије која је значајно смањена и добрим делом у страним рукама. То се готово у потпуности односи и на банкарски сектор пословних банака, и са наметнутом политиком Централној банци неомонетаристичког концепта. Медијска слика у земљи далеко је од погодне за јавну слободну дебату по кључним питањима, посебно не у вези мигрантског проблема, чак и у правцу примања информација. Консензус у друштву о даљим потезима везаним за мигрантски проблем не постоји, јер није организована ни јавна дебата, размена слободног мишљења, па чак ни адекватно информисање. У том правцу стиче се утисак да су ове земље нечланице Уније на Балкану у још тежем положају према центрима одлучивања Уније од суседних земаља чланица ЕУ. Постоји и уочени интерес Уније да мигрантски талас контролише макар на свом лимесу, па се граничне земље попут Србије излажу додатној опасности да буду место за стационарање и реадмисију миграната. То је утолико опасније ако би се оне попут Србије проглашавале за „сигурне земље”, и уколико би тамо мигранти добили своја прва документа, или уколико би се званичници обавезивали за прихватање и даље транспортовање враћаних квота миграната. Поједностављено речено, иако огромна већина миграната на свом путу кроз Европу, нарочито они који стижу тзв. Балканском копненом рутом, имају за циљ обезбеђење егзистенције преко социјалне помоћи и допунских активности у богатим чланицама Уније, могло би се десити у пракси да остану „заробљени” – стационарани, привремено или чак веома дуго (трајно?) у транзитним земљама, попут Србије.

Србија се по питању мигрантског притиска налази у вишедимензионално специфичном положају. Она има озбиљан сепаратистички проблем са својом јужном покрајином Косовом и

Метохијом. Додатан проблем је и албанска заједница на југу централне Србије попут Прешева и Бујановца. Србија се према приливу миграната (махом муслиманске вероисповести и другог цивилизацијског обрасца и поднебља одакле потичу) односи другачије у односу на земље окружења и читаве Вишеградске групе, иако има муслиманске земље у окружењу, конфликте дужег трајања с њима (Албанци, босански муслимани), и чак муслиманске заједнице на свом тлу (пored Косова и Метохије, Албанце на југу Србије, муслимане, односно Бошњаке у Рашкој области и др.), те вишевековно историјско искуство ратовања и чак делом робовања под Отоманско-турском империјом и др. У том смислу, Србија мора бити врло опрезна у вези мигрантског проблема везаног за међународни контекст и центре моћи. Она би по овом питању требало да има што слободније медије, дијалог унутар свог јавног мњења, друштвене и политичке елите.

Србија има и додатан демографски проблем јер због различитих узрока, добрим делом везаних и за економско-социјалну ситуацију и стање у земљи, има изразито негативан природни прираштај сваке године (минус од око 40.000 људи) те све већи одлив, дакле исељавање или одлазак на привремени рад и тражење егзистенције великог броја људи сваке године, и то најчешће у репродуктивном и стваралачком добу, често високообразованих. Унутрашње миграције су такође лоше, напуштају се руралне средине и повећава популација у Београду и у мањој мери у још неколико других градова. Постоји такође и сеоба с југа и истока ка северу земље.

Веома би било опасно да се мигрантско питање, које је у исто време због своје важности државно и национално, сведе на део владајуће политичке елите и прикрива од шире јавности. Укључивање стручњака, дакле националне интелигенције, виталног дела друштвене елите који је ван непосредног уплива у политичка кретања и управљања земљом, али располаже знањима и образовањем, било би веома важно по овом и другим државним и националним питањима постићи. Најзад, преко што слободнијих и отворенијих медија представљати јавности праву слику стања у вези мигрантског питања, које је још увек актуелно и може бити актуелно и у будућности, без обзира што је до сада епицентар мигрантске кризе завршен са пролећем 2016, бар када је у

питању Балканска копнена рута. Мигрантско питање је у Србији већ постало важно политичко и друштвено питање. Никаквим блокадама медија се оно не може потпуно искључити из сведруштвеног и политичког интересовања. Напротив, прикривањем истине се краткорочно могу одложити разматрање неких питања, али преко појединих макар и усамљених медија и свакако друштвених мрежа она се као бумеранг враћају владајућим структурама (властима и владајућем делу друштвене елите). Пример су протести грађана због понашања и распоређивања миграната у различитим деловима Балкана, укључујући и Србију. Недовољна информисаност по појединим важним питањима, попут мигрантског питања, или искривљавање стања, путем алтернативних медија добија супротан ефекат често: претеривања сваке врсте у које услед пада кредибилитета званичних медија и владајућих структура могу бити претеривања у супротном правцу и све већа рањивост на различите дезинформације сасвим супротног ефекта од оних који су пласирали владајуће структуре. Све то може бити допринос хаотизацији стања и продубљивању вишеструке кризе у земљи. Како су земље Балкана, укључујући и Србију, захваљујући прихватању економско-социјалног неолибералног модела (који има некад и колонијални карактер) од стране владајућих политичких и друштвених елита, привредно рањиве и у сталној кризи, а друштва нестабилна, мигрантско питање има капацитет да додатно изазове незадовољство и продуби постојеће кризе. Ако мигрантско питање не буде на адекватан начин третирано, оно може прерасти у озбиљан проблем те се у екстремном случају развоја и пратећих околности и те како може сматрати вишеструко опасним за стабилност друштава и политичких прилика. У том правцу научна монографија *„Мигрантска криза у Европи 2014–2020”*, представља покушај два аутора да скрене пажњу стручној и друштвеној јавности на генезу и развој мигрантског питања. Ово питање никако није окончано са 2016, већ само (привремено?) примирена Балканска копнена рута, да многе противречности и фактори који су покренули ове процесе остају у извесној мери и у следећим годинама.

Посматрани процеси мигрантског притиска ка Европи су свакако важни и за интерес Србије и ми полазимо од тога да се морају на

адекватан начин изучити. Према овом феномену се са аспекта српског фактора морамо суптилно односити јер он постоји у сваком случају, има и свој међународни карактер, али и широке могућности примене различитих мера српске државе и друштва, да се из свега тога прође са што мање негативних последица. У противном, мигрантски проблем може само продубити већ постојеће кризне елементе у Србији и српским просторима, у економској, политичкој, општедруштвеној, демографској, идентитетској, медијској и културној сфери, те опште стање учинити додатно опасним и нестабилним. Међународна равна и геополитичко залеђе мигрантске кризе чине је активним чиниоцем независно од тога како ће се поставити држава Србија и српски простори у целини, те српско друштво, али ако се као држава и друштво на адекватан начин поставимо по питању ове проблематике, последице и епилог за нас могу бити далеко блаже и повољније. Стога, поред унутрашње равни, веома је важно успоставити на адекватан начин сарадњу са оним снагама у окружењу, Европи и свету који имају благотворнији став по питању даљих мигрантских процеса у интересу државе Србије и српског народа у целини.

РЕЗИМЕ

Мигрантска криза која се развила у Европи у периоду приближно од 2014. године, представља прилив миграната са простора Блиског и Средњег истока, Северне и Субсахарске Африке. Прилив миграната из наведених ваневропских регија је био присутан и у претходним годинама, па и деценијама, али ни изблиза у овако масовном и неконтролисаном виду. У раду су презентирана досадашња искуства миграција ка простору Европе још од периода Антике, све до данашњих дана. У модерном периоду, посебно у Западној Европи, превасходно након Другог светског рата, формиране су емигрантске заједнице народа из ваневропског простора, углавном везане за колонијална искуства. Оне су бројчано појачане у периоду деколонизације, а у следећим деценијама и из разлога економских (печалба). Економски разлози су присутни и биће и у будућности, повезани са великим разликама између привредно богате и стандардом ситуиране Европске уније и, с друге стране, сиромашних прибрежних регија Азије и Африке. Додатан разлог су нестабилности, ратови спољашњи и унутрашњи, велике противречности у друштвима земаља и региона Азије и Африке. У Европској унији стандарди и социјална помоћ су на високом нивоу, што представља важан мотив мигрантима са наведених простора (и не само из њих) да покушају да се привремено или трајно настане у земљама Уније, посебно најбогатијим.

Додатан проблем представљају ратови и различити облици конфликта на простору Блиског и Средњег истока, Северне и Субсахарске Африке протеклих пар деценија. Сукоби у Авганистану, Ираку, Либији, Сирији, Јемену и друго, „арапска пролећа“, нестабилности у Либану, напетости на линији Израел–арапске земље, представљају предуслов за додатне миграторне таласе ка окружењу. Значајан део тих избеглица долазе у Европу протеклих година. Почевши од приближно 2014. мигрантски таласи су све масовнији и неконтролисанији, па се врхунац постиже од јесени 2015. до пролећа 2016. године. Тада је

најфреквентнија била тзв. Балканска копнена рута, преко које је прошло близу милион миграната за око пола године у центру масовних миграција. Упоредо са Балканском рутом, која је претежно копнена, постоји и Медитеранска рута где су на удару Италија, Грчка, Шпанија, Француска.

Након споразума ЕУ са Турском марта 2016. године, долази до примиривања Балканске копнене руте, практично све до данашњих дана. Тај правац није потпуно затворен, но број миграната који пролази њиме далеко је мањи него на врхунцу кризе 2015. до пролећа 2016. Поред тога, постоји низ малих рута, „капиларног значаја”, које прелазе преко Балкана, Украјине и неких других праваца, представљајући најчешће комбинацију поморско-копнених коридора за убацивање мањих група миграната у средиште Европске уније. Један број миграната остаје до даљњег „заглављен” у некој од балканских или источноевропских земаља, у њиховом путу ка богатим земљама Уније. Поред Балканске копнене руте, која има главни и више помоћних праваца, постоји и поморска рута ка Балкану. Она води ка територијалним водама балканских земаља преко Црног, Егејског, Јонског и Јадранског мора.

Други велики стратешки правац продирања миграната у Европу је Медитеранска рута. Док Балканска копнена рута превасходно представља пут миграната са простора Блиског и Средњег истока, преко Балкана ка Средњој Европи ка западу и северу, Медитеранска рута доводи мигранте из Северне и Субсахарске Африке. Она има западни, средњи и источни правац. У Грчкој се укрштају копнена Балканска рута, поморска Балканска и поморска Медитеранска источна рута. Медитеранска рута након примиривања Балканске копнене руте представља најфреквентнији правац продора миграната од пролећа 2016. године до данашњих дана.

Мотиви за мигрантски продор су економски, безбедносни, друштвено-социолошки, геополитички и утицај великих сила. У перспективи се може очекивати да економске и безбедносне разлике између сиромашних и нестабилних региона Азије и Африке, и с друге стране економско и социјално просперитетне и организационо стабилне Европе остану. Уочљива је и разлика у демографској

експанзији наведених ваневропских региона и демографске стагнације Европе (која при томе и стари). То све ће бити подстицај за наставак процеса миграција ка Европи. Са друге стране, тешко је претпоставити са сигурношћу да би се могле поновити, и чак надмашити, тако масовне и неконтролисане миграције као у периоду 2015–2016.

Балкан је посебно изложен мигрантском притиску због свог географског положаја који га чини својеврсним мостом између Европе и Блиског истока. Земље Балкана, слично источноевропским (тзв. земљама у „транзицији“), на нешто нижем су економском нивоу од већине чланица ЕУ, без обзира што су неке од њих и саме чланице Уније. Балканска рута је посебно потенцијално опасна због даљег мигрантског продора, јер кључна земља која географски повезује Блиски исток са Балканским полуострвом – Турска, води веома сложену и несигурну политику према Европи, укључујући и ЕУ. Политика Турске је уцењивачка и оптерећена сопственим геополитичким интересима који се косе најчешће са интересима већине балканских земаља, па и са Унијом. Сложеност Балкана је и у томе што се на њему укрштају интереси више великих сила, укључујући и оне најјаче попут САД, Русије, Кине, ЕУ и њених водећих земаља и др. У перспективи се може очекивати да ће и у будућности према Турској постојати изван мигрантски притисак и да ће се он одатле моћи усмеравати ка Европи. Ти процеси ће вероватно бити неуједначени, али могућност њиховог уравнотежења ће постојати. Копнена граница (у нешто мањој мери и поморска) између Турске и Грчке и Бугарске (као „капије Европе“) имаће велики значај за ЕУ, а и Европу у целини. Медитеранска рута, с обзиром на велика водена пространства, свакако ће остати простор одакле ће пристизати изван број миграната, али је јасно да се Медитеран у војно-поморском смислу може надгледати, па и држати под контролом кријумчарење миграната, сем малог броја „успешних“.

За Србију и српске просторе мигрантски проблем у перспективи остаје велики изазов, имајући у виду њен географски положај. Такође и чињеницу демографске осеке Србије и њеног окружења, као и састав становништва, нарочито у јужним деловима (јужна српска покрајина Косово и Метохија, неке општине на југу земље, Рашка област). Јавност мора бити обавештена о овим процесима, као и о томе шта потписује

званични државни врх, и на шта се потенцијално и у име кога обавезује. У Европи све више преовлађују снаге које мигрантско питање третирају као решиво питање у оквиру демократског процеса, уз медије који о овим и сличним питањима дају простор различитим мишљењима, тако да се јавност у сваком случају мора адекватно информисати. По мигрантском проблему неопходно је да се предузму одређене мере помоћи најугроженијима, али да се такође спречи могућност неконтролисаних масовних миграција. Јасно је да је ово сложен процес и да треба деловати и на његове узроке, а не само последице.

РЕЗЮМЕ

Миграционный кризис, развившийся в Европе в период приблизительно с 2014 г., представляет собой приток мигрантов с просторов Ближнего и Среднего востока, Северной и Субсахарской Африки. Приток мигрантов из приведённых внеевропейских регионов существовал и в предыдущие годы, даже десятилетия, но совсем не в таком масштабном и неподконтрольном виде. В работе представлены существующие опыты миграций на просторы Европы ещё с периода Антики, вплоть до сегодняшних дней. В современный период, особенно в Западной Европе, преимущественно после Второй мировой войны, оформились эмигрантские сообщества городов с внеевропейских просторов, в главных чертах связанные с колониальным опытом. Они были численно увеличены в период деколонизации, а в последующие десятилетия и из экономических соображений (заработки). Экономические соображения присущи и будут присущи и в будущем, связаны с большими различиями между экономически богатым и стандартом удовлетворённым Европейским Союзом и с другой стороны бедными прибрежными регионами Азии и Африки. Дополнительными причинами являются неустойчивость, внешние и внутренние войны, большие противоречия в обществах стран и регионов Азии и Африки. В Европейском Союзе стандарты и социальные субсидии находятся на высоком уровне, что является важным импульсом мигрантам с приведённых просторов (и не только их) в попытках временно или постоянно поселиться в странах Евросоюза, особенно самых богатых.

Дополнительную проблему представляют войны и различные виды конфликтов на просторах Ближнего и Дальнего востока, Северной и Субсахарской Африке в течение предшествующих пару десятилетий. Столкновения в Афганистане, Ираке, Ливии, Сирии, Емене и др., «арабские весны», неустойчивость в Ливане, рапужённость на линии

Израиль – арабские страны, представляют условие дополнительных миграционных волн к окружению. Значительная часть этих беженцев приходят в Европу в прошедшие годы. Начиная с приблизительно 2014 г. миграционные волны становятся всё масштабнее и неподконтрольнее, так что вершина достигается с осени 2015 по весну 2016 гг. Тогда самой частотной была так называемая Балканская сухопутная рута, через которую прошли почти миллион мигрантов в течение полгода в центре массовых миграций. Наряду с Балканской рутой, преимущественно сухопутной, существует и Медитеранская, где под ударом стоят Италия, Греция, Испания и Франция.

После соглашения ЕС с Турцией в марте 2016 г. происходит утихомиривание Балканской сухопутной руты, практически вплоть сегодняшнего дня. Это направление не закрыто полностью, но число мигрантов проходящих туда намного меньше, чем на вершине кризиса 2015 до весны 2016 г. Кроме того, существует ряд маленьких рут, «капиллярного значения», проходящих через Балканы, Украину и некоторые другие направления, и представляющие чаще всего сочетание сухопутно-маритимных коридоров для вбрасывания меньших групп мигрантов в центр Европейского Союза. Одна часть мигрантов остаётся до дальнего застрялым в некоторой из балканских или восточноевропейских стран, на их пути к богатым странам Евросоюза. Кроме Балканской сухопутной руты, которая имеет главное и много добавочных направлений, существует и маритимная рута к Балканам. Она ведёт на территориальные воды балканских стран через Чёрное, Эгейское, Ионическое и Адриатическое моря.

Вторым большим стратегическим направлением проникновения мигрантов в Европу является Медитеранская рута. Пока Балканская рута представляет преимущественно путь мигрантов с просторов Ближнего и Среднего востока через Балканы к западу и северу, Медитеранская рута приводит мигрантов из Северной и Субсахарской Африки. Она имеет западное, среднее и восточное направление. В Греции перекрещиваются Балканская сухопутная, маритимные Балканская и Медитеранская восточная руты. Медитеранская рута после утихомиривания Балканской сухопутной руты представляет

самое частотное направление проникновения мигрантов с весны 2016 г. по сегодняшний день.

Импульсами для мигрантского проникновения являются экономические, безопасностные, общественно-социологические, геополитические и влияние больших сил. В перспективе можно ожидать, что экономические и безопасностные различия между бедными и неустойчивыми регионами Азии и Африки и с другой стороны экономически и социально процветающей и организационно устойчивой Европы не исчезнут. Видится и различие в демографической экспансии приведённых внеевропейских регионов и демографической стагнации Европы (которая при этом и стареет). Всё это будет побуждение для продолжения процессов миграции к Европе. С другой стороны, трудно предположить с уверенностью, что бы могли повториться, тем более быть превзойдёнными такие масштабные и неподконтрольные миграции, как в период 2015–2016 гг.

Балканы особенно подвергнуты миграционному давлению, ввиду своего географического положения, который делает его своего рода мостом между Европой и Ближним востоком. Страны Балкан, подобно восточноевропейским (так называемым «трансформирующим странам»), находятся на более низком экономическом уровне, чем большинство членов Евросоюза, несмотря на то, что некоторые из них и сами являются членами ЕС. Балканская рута особенно потенциально опасна из-за дальнейшего мигрантского проникновения, поскольку ключевая страна географически связывающая Ближний восток с Балканским полуостровом, Турция, ведёт очень сложную и неустойчивую политику к Европе, включая и Европейский Союз. Политика Турции является шантажирующей, она отягощена собственными геополитическими интересами, приходящими часто в перекося с интересами большинства балканских стран, также и с Евросоюзом. Сложность Балкан и в том, что на нём перекрещиваются интересы многих великих сил, включая и самые сильные, такие как США, Россия, Китай, ЕС и его ведущие страны и др. В перспективе можно ожидать, что и в будущем к Турции останется определённое миграционное давление и что оно оттуда будет направляться на Европу. Эти процессы вероятно будут неравномерными, но

возможность их уравнивания будет существовать. Сухопутная граница (немного менее и морская) между Турцией и Грецией и Болгарией (как «ворота Европы») будет иметь большое значение для Европейского Союза, также и Европы в целом. Средиземноморская рута, учитывая великие морские просторы, во всяком случае останется простором, откуда будет приходить какое-то количество мигрантов, но ясным оказывается, что Средиземноморье в военно-морском смысле может присматривать и даже держать под контролем контрабанду мигрантов, с исключением маленького числа «успешных».

За Сербию и сербские просторы мигрантская проблема в перспективе остаётся великий вызов, учитывая её географическое положение. Также, факт демографического отлива Сербии и её окружения, и состав населения, особенно в южных частях (южный сербский автономный край Косово и Метохия, некоторые муниципалитеты на юге страны, Рашка область). Общественность должна быть информированной об этих процессах, также об этом, что подписывает официальный государственный верх, и какие обязательства тем и в имя кого принимает. В Европе всё более преобладают силы, трактующие мигрантский вопрос как вопрос поддающийся решению в рамках демократического процесса, с средствами массовых информационных, которые для этого и похожих вопросов предоставляют простор различным взглядам, так что общественность во всяком случае должна быть соответствующе информирована. В связи с мигрантской проблемой нужным является предпринять определённые мероприятия помощи самым угрозёмым, но также препятствовать возможности неподконтрольных массовых миграций. Очевидным оказывается, что это сложный процесс и что надо действовать на его причины, не только на последствия.

SUMMARY

The migrant crisis that has developed in Europe since 2014 represents the influx of migrants from the Middle East, North Africa, and Sub-Saharan Africa. The influx of migrants from the mentioned non-European regions occurred in the previous years, even decades, but not in such a massive and uncontrolled form. The paper presents the previous experiences of migrations to Europe, from the period of the classical era until today. In the modern period, especially in Western Europe and primarily after the Second World War, the immigrant communities of peoples from non-European areas were formed typically in relation to colonial experiences. They increased in number during the period of decolonization and for economic reasons (guest workers) in the following decades. Economic reasons are still present and will be in the future. They are connected with the vast differences between the economically wealthy and standard-situated European Union and, on the other hand, the impoverished coastal regions of Asia and Africa. An additional reason is instability, external and internal wars, and huge contradictions in the societies of the countries and regions of Asia and Africa. Standard and social assistance are at a high level in the European Union, which is an important motive for migrants from these areas (and not only from them) to try to temporarily or permanently settle in the countries of the Union, especially the wealthiest ones.

Wars and various forms of conflicts in the Middle East, North Africa and Sub-Saharan Africa represented an additional problem during the past few decades. Conflicts in Afghanistan, Iraq, Libya, Syria, Yemen, and also the “Arab Spring”, instability in Lebanon, tensions between Israel-Arab countries are a precondition for additional migratory waves towards the surroundings. A significant proportion of these refugees have come to Europe in recent years. Starting from approximately 2014, the waves of migrants became more and more massive and uncontrolled, so the peak was reached in the period from autumn 2015 to spring 2016. At that time, the most frequent was the so-called Balkan land route. Within about half a

year, nearly a million migrants passed along this route. Besides the Balkan land route, which is mostly overland, there is also the Mediterranean route where Italy, Greece, Spain and France are affected.

Following the EU agreement with Turkey from March 2016, the Balkan land route has calmed down, practically to this day. This route is not completely closed, but fewer migrants have been passing through it than at the peak of the crisis from autumn 2015 to spring 2016. Besides, there are some minor routes of “capillary importance” crossing the Balkans, Ukraine and some other routes that are most often a combination of maritime-land corridors for the introduction of smaller groups of migrants into the center of the European Union. A number of migrants remained “stuck” in one of the Balkan or Eastern European countries on their way to the wealthy countries of the Union. In addition to the Balkan land route, which has the main and several auxiliary routes, there is also a sea route to the Balkans. It leads to the territorial waters of the Balkan countries across the Black, Aegean, Ionian, and Adriatic Seas.

The Mediterranean route is another major strategic direction for migrants to enter Europe. While the Balkan land route primarily represents the migration route from the Middle East, across the Balkans to Central Europe, i.e., to the west and north, the Mediterranean route brings migrants from North and Sub-Saharan Africa. It has western, middle, and eastern directions. The land Balkan route, the maritime Balkan route, and the eastern maritime Mediterranean route intersect in Greece. The Mediterranean route, after the calming down of the Balkan land route, represents the most frequent direction of migrant penetration in the period from the spring of 2016 until today.

The motives for migrant penetration are economic, security, social, sociological, geopolitical, and the influence of the great powers. In the future, it can be expected that the economic and security differences between the poor and unstable regions of Asia and Africa and, on the other hand, the economically and socially prosperous and organizationally stable Europe, will pertain. There is, furthermore, a noticeable difference in the demographic expansion of the mentioned non-European regions and the demographic stagnation of Europe (which is also aging). All this will provide an incentive for the continuation of the process of migration to Europe. On

the other hand, it is difficult to assume with certainty that such massive and uncontrolled migrations as in the period 2015-2016 could repeat or even be surpassed.

The Balkans is particularly exposed to migration pressure due to its geographical location, which makes it a kind of bridge between Europe and the Middle East. The countries of the Balkans, similar to Eastern European countries (the so-called “transition countries”), are at a slightly lower economic level than most EU members, even though some of them are EU members. The Balkan land route is especially potentially dangerous due to further migrant penetration since the key country that geographically connects the Middle East with the Balkan Peninsula – Turkey – pursues a very complex and uncertain policy towards Europe, including the EU. Turkey’s policy is blackmailing and burdened with its geopolitical interests, which often conflict with the interests of most Balkan countries, including the Union. The complexity of the Balkans is manifested in the fact that the interests of several great powers intersect there, including the strongest ones such as the US, Russia, China, the EU and its leading countries, etc. In the future, certain migration pressure on Turkey could be expected. However, it is possible that this pressure could be directed from Turkey towards Europe. These processes are likely to be uneven, but there is a possibility of their balancing. The land border (to a lesser extent also the sea border) between Turkey, Greece and Bulgaria (as the “gates of Europe”) will be of immense importance for the EU and Europe as a whole. The Mediterranean route, given the large bodies of water, will undoubtedly remain an area from which a certain number of migrants will arrive. However, in the military-naval sense, the Mediterranean can be monitored and even the smuggling of migrants can be put under control, except for a small number of “successful” ones.

For Serbia and the Serbian territories, the migrant problem remains a formidable challenge in the future, having in mind its geographical position. The demographic ebb of Serbia and its surroundings, as well as the composition of the population, especially in its southern parts (southern Serbian province of Kosovo and Metohija, some municipalities in the south of the country, the Raska region) also represent a significant challenge. The public must be informed about these processes, what the official state

leadership is signing, and what they are potentially doing on their behalf. In Europe, the forces that consider the migrant issue as solvable within the democratic process are increasingly prevalent, with the media giving space to different opinions on these and similar issues so that the public is adequately informed. Regarding the migrant problem, it is necessary to take certain measures to help the most endangered, but also to prevent the possibility of uncontrolled mass migrations. It is clear this is a complex process and that we should act upon its causes, not just the consequences.

ЛИТЕРАТУРА

Научне монографије, енциклопедије, књиге

Архангельский, Владимир Николаевич, Алла Ефимовна Иванова, Леонид Леонидович Рыбаковский, Сергей Васильевич Рязанцев, *Практическая демография*, ЦСП, Москва, 2006.

Джандар, Мариет Азнауровна, *Остались адыгами. Этнографические исследования*, Адыгейское республиканское книжное издательство, Майкоп, 2007.

Канитцъ, Феликсъ Филлипъ, *Дунайская Болгарія и Балканскій полуостровъ*, Типографія Министерства путей сообщенія, С. - Петербургъ, 1876.

Комазец, Слободан, Стварање и размах увозно зависне привреде, Библиотека научно-истраживачких радова, „Савремена криза и изазови будућности“, Asterix i Obelix, Zemun Београд, 2017.

Марковић, Срђан В., *Илегалне миграције као фактор међународног тероризма*, докторска дисертација, Факултет безбедности, Београд, 2018.

Миграционный кризис в Европе. Досье, ТАСС, 29 июня 2018, <https://tass.ru/info/5336277> (Приступ: 20. септембар 2020.)

Милојевић, Милош С., *Путонис дела праве старе Србије. Свеска 1*, Књиге Обрадовић СМ, Београд, 2018.

Милојевић, Милош С., *Путонис дела праве старе Србије. Свеска 3*, Књиге Обрадовић СМ, Београд, 2018.

Переведенцев, Виктор Иванович, *Методы изучения миграции населения*, Наука, Москва, 1975.

Петровић, Драган, *Геополитика Средоземља*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012.

- Петровић, Драган, *Геополитика Француске*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013.
- Петровић, Драган, *Савремени свет 2006–2008*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2008.
- Петровић, Драган, *Француска на раскршћу*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011.
- Ракочевић, Живојин, Награђени злочин (Crime Rewarded), Република Србија, Канцеларија за Косово и Метохију, посебни додатак уз дневни лист *Политика*, 2015.
- Сухов, Анатолий Николаевич и Светлана Анатольевна Трыканова, *Миграција в Европе и её последствия*, 3-е изд., Флинта, Москва, 2016.
- Щербаков, Александр Иванович, Маквала Григорьевна Мдинарадзе, Александр Данилович Назаров, Елена Александровна Назарова, *Демографија*, ИНФРА-М, Москва, 2017.
- Brandt, Miroslav, *Srednjovekovno doba povijesnog razvitka*, Sveučilišna naklada, Viber, Zagreb, 1980.
- Coudenhove-Kalergi, Richard Nikolaus, *Praktischer Idealismus*, Pan-Europa-Verlag, Wien - Leipzig, 1925.
- Daum, Pierre, *Le dernier tabou: Les "harkis" restés en Algérie après l'indépendance*, Actes Sud, Arles, 2015.
- Del Val, Aleksander, *Islamizam i Sjedinjene Države – alijansa protiv Evrope*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998.
- Glossary on Migration*, International Organization for Migration, Geneva, 2019.
- Kerchouche, Dalila, *Mon père, ce harki*, Senil, Paris, 2003.
- Labour Markets Performance and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries, Determinants and Effects*, Volume 1, Final Report & Thematic Background Papers, Brussels, Publications Office of the European Union, European Commission, 2010.
- Labour Markets Performance and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries, Determinants and Effects*, Volume 2, National Background Papers Maghreb (Morocco, Algeria, Tunisia), Brussels, Publications Office of the European Union, European Commission, 2010.

Labour Markets Performance and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries, Determinants and Effects, Volume 3, National Background Papers Mashreq (Egypt, Palestine, Jordan, Lebanon, Syria), EU Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Brussels, Publications Office of the European Union, European Commission, 2010.

Opšta enciklopedija Larousse, Tom 3, Vuk Karadžić, Interexport, Beograd, 1973.

Petrović, Dragan, *Francusko-jugoslovensko odnosi u vreme Alžirskog rata 1952–1964*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009.

Risk Analysis for 2015, Frontex, Warsaw, 2015.

Risk Analysis for 2016, Frontex, Warsaw, 2016.

Risk Analysis for 2017, Frontex, Warsaw, 2017.

Risk Analysis for 2018, Frontex, Warsaw, 2018.

Risk Analysis for 2019, Frontex, Warsaw, 2019.

Risk Analysis for 2020, Frontex, Warsaw, 2020.

World Migration Report 2013, International Organization for Migration, Geneva, 2013.

World Migration Report 2020, International Organization for Migration, Geneva, 2019.

Чланци у научним часописима и научним зборницима

Деспотовић, Љубиша, Геополитички и демографски аспекти актуелне мигрантске кризе, *Култура полиса*, година 13, 2016, № 31, стр. 11–28.

Деспотовић, Љубиша и Небојша Кузмановић, Идејни аспекти духовне кризе хришћанства: религијски контекст мигрантске кризе и идентитетске последице по европске нације, *Култура полиса*, година 14, 2017, посебно издање 2, стр. 57–66.

Јанковић, Слободан, Избегличко-мигрантска криза: узрок, последице и смисао, *Национални интерес*, година 12, № 1, 2016, стр. 69–102.

- Кнежевић, Милош, Мигрантска криза у фокусу демополитике, *Национални интерес*, година 12, 2016, № 1, стр. 103–146.
- Коулмен, Дэвид, Мигранты и миграция в Европе в XXI веке: тренды, меры регулирования и прогнозы на будущее, в сборнике: *Международная миграция населения и демографическое развитие*, Проспект, Москва, 2016, стр. 44–72.
- Медушевский, Николай Андреевич, Миграционный кризис в Европе через призму статистических данных, *Власть*, год 25, 2017, № 11, стр. 169–172.
- Михалёва, Галина Михайловна, Миграционная политика в Европейском союзе, *Вестник РГГУ*, 2017, № 1(7), стр. 129–133.
- Петровић, Драган, Балкан и мигрантска криза – продубљивање ризика од пораста конфликта, Религијски и конфесионални идентитети, као актери могућих сукоба на Балкану и Европи, *Култура полиса*, година 15, 2018, посебно издање 2, стр. 107–120.
- Петровић, Драган, Балкан и мигрантско питање, *Култура полиса*, година 14, 2017, посебно издање 2, стр. 67–80.
- Петровић, Драган, Демографија Француске – историјска анализа и савремено стање, *Демографија*, књига X, Београд, 2013, стр. 143–150.
- Петровић, Драган, Српска геополитика на Балкану, у периоду преласка светског поретка ка мултиполаризму, *Култура полиса*, година 12, 2015, Посебно издање 3, стр. 139–153.
- Петровић, Драган, Украјинска криза 2013–2015, *Култура полиса*, година 12, Београд, 2015, № 26, стр. 219–236.
- Петровић, Драган и Наташа Томић-Петровић, Европа и миграције са ваневропских подручја – историја и садашњи процеси, *Култура полиса*, година 13, 2016, № 29, стр. 95–107.
- Степић, Миломир, Геополитички аспекти емиграционе ерупције из блискоисточне Велике пукотине, *Национални интерес*, година 12, 2016, № 1, стр. 19–41.
- Царёва, Елена Юрьевна, Миграционная политика Европейского союза, *Обозреватель*, 2014, № 3, стр. 40–48.

- Anđelković, Petar M. i Radica M. Nedeljković, Migracije u Srbiji – od ognjišta koja gasnu do regiona koji gasnu?, tematski zbornik *Društveno političke i ekonomske implikacije procesa migracija*, Niš: Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment Konstantin Veliki, Beograd: Univerzitet Nikola Tesla, Niš, 2017, str. 189–199.
- Blagojević, Veljko i Branislav Milosavljević, Političko-pravni okvir savremenih migracija u Jugoistočnoj Evropi, *Vojno delo*, godina 68, 2016, № 3, стр. 75–93.
- Bobić, Mirjana i Marija Babović, Međunarodne migracije u Srbiji – stanje i politike, *Sociologija*, vol. 55, 2013, № 2, str. 209–228.
- Bukvić, Rajko M., Republic of Adygea – Small and Beautiful, *Економика*, година 62, 2016, № 3, стр. 15–34.
- Đurović, Tatjana, Metaforička poimanja migrantske krize u medijskom diskursu Srbije, *Hereticus*, godina 14, 2016, № 1–2, str. 195–211.
- EU-Turkey statement, Four years on, European Commission, March 2020.
- Guild, Elspeth, Cathryn Costello, Madeline Garlick and Violeta Moreno-Lax, The 2015 Refugee Crisis in the European Union, *CEPS Policy Brief*, № 332, September 2015.
- Heller, Charles & Antoine Pécoud, Counting migrants' deaths at the border: From civil society counter-statistics to (inter)governmental recuperation, IMIn Working Paper Series, Paper 143, 2018.
- Labrianidis, Lois and Theodosios Sykas, Immigrants' employment strategies and their economic welfare: the case of the Greek countryside, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 11, 2011, № 2 (June), pp. 133–153.
- Metodiev, Kalojan, Podela Istok-Zapad u EU u kontekstu izbegličke krize, *Međunarodna politika*, godina 67, 2016, № 1162–1163 (april-septembar), str. 20–29.
- Morokvašić, Mirjana, Migracije u Evropi: zabrinutost povodom proširenja EU na istok, *Stanovništvo*, godina 41, 2003, № 1–4, str. 131–145.
- Pajović, Ivan, Evropska migrantska kriza, demografske i ekonomske posledice, tematski zbornik *Društveno političke i ekonomske implikacije procesa migracija*, Niš: Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment

- Konstantin Veliki, Beograd: Univerzitet Nikola Tesla, Niš, 2017, str. 281–298.
- Peković, Drinka, Efekti migracionih tokova na tržište rada imigracionih zemalja: primer EU nakon proširenja 2004. godine, *Stanovništvo*, godina 49, 2011, № 2, стр. 51–71.
- Petrović, Dragan, Migrantsko-izbeglička kriza (sa prostora Bliskog istoka i Severne Afrike) i Evropa 2015–2016, *Međunarodna politika*, godina 67, 2016, № 1162–1163 (april–septembar), str. 5–19.
- Petrović, Dragan, Sudari civilizacija u srednjem veku na rubovima Evrope, *Viteška kultura*, Beograd, 2015, № 4, str. 39–57.
- Petrović, Dragan and Rajko Bukvić, European Migrant Crisis (2014–2018) and Serbia, Editor Igor Janev, *Serbia: Current Political, Economic and Social Issues and Challenges*, Nova Science Publishers, New York, March 2019, pp. 125–142.
- Petrović, Dragan i Rajko Bukvić, Migrantski problem 2014–2017 u Evropi: Mediteranska i Balkanska ruta, *Društveno-političke i ekonomske implikacije procesa migracija*, Istaknuti tematski zbornik radova vodećeg nacionalnog značaja, Fakultet za pravo, bezbednost i menadžment Konstantin Veliki, Niš, Univerzitet Union Nikola Tesla, Beograd, naučna konferencija sa međunarodnim učešćem, održan u Nišu 3 novembar 2017, Niš, 2017, str. 81–94.
- Petrović, Dragan & Nataša Tomić-Petrović, Geopolitical aspect of the new Silk Road, in: *Danube and the New Silk Road*, ed. by Duško Dimitrijević, IMPP, Belgrade, 2016, pp. 108–118.
- Ravenstein, Ernst Georg, The laws of migration, *Journal of the Statistical Society of London*, vol. 48 1885, № 2, pp. 167–235.
- Vajdenfeld, Verner i Wolfgang Vesels, *Evropa od A do Š*, BPB: Savezna centrala za političko obrazovanje i Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2003.
- Van Mol, Christof and Helga de Valk, Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective, in: Blanca Garcés-Mascareñas & Rinus Penninx (eds.) *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*, Springer, Cham, 2016, pp. 31–55.

- Van Selm, Joanne, Are asylum and immigration really a European Union issue?, *Forced Migration Review*, January 2016, № 51, pp. 60–62.
- Veebel, Viljar and Raul Marcus, Europe's Refugee Crisis in 2015 and Security Threats from the Baltic Perspective, *Journal of Politics and Law*, vol. 8, 2015, № 4, pp. 254–262.
- Zečević, Slobodan, Migracije i identitet Evropske unije, *Međunarodna politika*, godina 67, 2016, № 1162–1163, april–septembar, str. 30–45.
- Živojinović, Dragan, Migracije, geopolitika i Evropska unija, *Evropske sveske*, 2017, № 4, str. 15–21.

Документа

- Закон о азилу и привременој заштити, *Службени гласник РС*, бр. 24/2018.
- Закон о граничној контроли у Републици Србији, *Службени гласник РС*, бр. 24/2018.
- Закон о странцима, *Службени гласник РС*, бр. 24/2018.
- Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Организација Уједињених нација, 1966.
- Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији, *Службени гласник РС*, број 111/2006.
- Стратегија интегрисаног управљања границом у Републици Србији, *Службени гласник РС*, број 11/2006.
- Стратегија одрживог опстанка и повратка на Косово и Метохију, *Службени гласник РС*, број 32/2010.
- Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017–2022, *Службени гласник РС*, 77/2017.
- Стратегија реинтеграције повратника по основу Споразума о реадмисији, *Службени гласник РС*, број 15/2009.
- Стратегија супротстављања илегалним миграцијама у Републици Србији за период 2009–2014. године, *Службени гласник РС*, број 25/2009.

Универзална декларација о људским правима, Организација Уједињених нација, 1948.

A European Agenda on Migration, Brussels, 13.5.2015 COM(2015) 240 final.

Bilan démographique 2008, INSEE, Paris, 2009.

Council of Europe's Convention on Action against Trafficking in Human Beings, 2005.

Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, 2005.

EU-Turkey statement, European Council, 2016.

France, *La documentation Française*, Ministère des Affaires étrangères, Paris, 2005.

Интернет извори

ЕС отпрати свих миграната на Украину, Discussio, <http://discussio.ru/politics/es-otpravil-vsex-migrantov-na-ukrainu>. (Приступ: 30. август 2020)

Куда сада иду избеглице (фото), *Спутњик*, 11.03.2016, <http://rs.sputniknews.com/regioni/20160311/1103914264/Kuda-sada-idu-izbeglice.html#ixzz42t0Sqqlh> (Приступ: 26. август 2020.)

Статистика миграције по подацима Росстат, <https://rosinfostat.ru/migratsia/> (Приступ: 1. октобар 2020.)

Уткин, Анатолиј Иванович, Полус богатства против полуса насељеника, *Независима газета*, 26 марта 2003 г., № 59 (2896), https://www.ng.ru/ideas/2003-03-26/7_poluce.html (Приступ: 28. септембар 2020.)

Четверикова, Олга, Миграциони кризис у Европи и његови заказници (I) и (II), Фонд стратешкој културе, 17 септембра 2015, http://www.fondsk.ru/news/2015/09/17/migracionnyj-krizis-v-evrope-i-ego-zakazchiki-i-35451.html?utm_source=politobzor.net и <https://www.fondsk.ru/news/2015/09/17/migracionnyj-krizis-v-evrope-i-ego-zakazchiki-ii-35458.html> (Приступ: 19. септембар 2020.)

- Agencija UN za izbeglice pozdravlja važne zakone koji regulišu status stranaca u Republici Srbiji, <http://www.unhcr.rs/dokumenti/saopstenja-za-medije/agencija-un-za-izbeglice-pozdravlja-vazne-zakone.html>.
- Bulgaria and the Migrant Crisis in Numbers, January 16, 2017, Novinite.com, <https://www.novinite.com/articles/178377/Bulgaria+and+the+Migrant+Crisis+in+Numbers> (Приступ: 21. септембар 2020.)
- Countries in the EU by population (2020), <https://www.worldometers.info/population/countries-in-the-eu-by-population/> (Приступ: 27. септембар 2020.)
- D'Oultremont, Clémentine and Anna Martin. The Migration Crisis: A Stress Test for European Values, *European Policy Brief*, № 38, September 2015. <http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2015/09/Policy-Brief-Migration-final-CO.pdf?type=pdf> (Приступ: 16. септембар 2020.)
- DEO VELIKOG PLANA: Namerno izazvali migracije da bi uništili Evropu!, Intermagazin, 21. avgust 2015, <http://www.intermagazin.rs/deo-velikog-plana-namerno-izazvali-migracije-da-bi-unistili-evropu/>. (Приступ: 12. септембар 2020.)
- Dosani, Sanya, Five charts that help explain Europe's migrant crisis, 7. maj 2015, <http://america.aljazeera.com/watch/shows/compass/articles/2015/5/7/five-charts-that-help-explain-europes-migrant-crisis.html> (Приступ: 15. септембар 2020.)
- Doucet, Lyse, Migrant crisis: Why is it erupting now?, 12 September 2015, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34224619> (Приступ: 22. септембар 2020.)
- Durden, Tyler, George Soros Warns Europe: Absorb 500k Refugees Costing \$34Bn, Or Risk "Existential Threat", Wed, 04/13/2016, <https://www.zerohedge.com/news/2016-04-12/george-soros-warns-europe-absorb-500k-refugees-costing-34bn-or-risk-existential-thre> (Приступ: 15. септембар 2020.)
- Eastern Europe Population, <https://www.worldometers.info/world-population/eastern-europe-population/> (Приступ: 27. септембар 2020.)
- EVROPA PRETI! Italija će biti KAŽNJENA ako ne smanji JAVNI DUG!, 23.02.2017, Србија данас, <https://www.srbijadanas.com/biz/vesti/>

- evropa-preti-italija-ce-bit-kaznjena-ako-ne-smanji-javni-dug-2017-02-23 (Приступ: 22. септембар 2020.)
- Fertility rate, total (births per woman), The World Bank, https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?most_recent_value_desc=true&year_high_desc=true (Приступ: 25. септембар 2020.)
- Hajnrh, Danijel, Evropa nije glavni cilj migranata, 5. jul 2019, <https://www.dw.com/sr/evropa-nije-glavni-cilj-migranata/a-49480049> (Приступ: 23. септембар 2020.)
- Hallett, Nick, Soros Admits Involvement In Migrant Crisis: 'National Borders Are The Obstacle', 2 Nov. 2015, <http://www.breitbart.com/london/2015/11/02/soros-admits-involvement-in-migrant-crisis-national-borders-are-the-obstacle/> (Приступ: 17. септембар 2020.)
- Immigration by citizenship, 2017, Eurostat, Statistics Explained. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Immigration_by_citizenship_2015_\(1\).png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Immigration_by_citizenship_2015_(1).png)(access: May 15, 2018).
- IOM. 2017. Migration Flows to Europe 2017 Overview. http://migration.iom.int/docs/2017_Overview_Arrivals_to_Europe.pdf (Приступ: 18. мај 2018.)
- Ko je prekršio sporazum, Turska ili EU?, 06.03.2020, <https://www.dw.com/sr/ko-je-prekršio-sporazum-turska-ili-eu/a-52655406>. (Приступ: 21. септембар 2020.)
- Kokorić, Milan, 2015, Evropa protiv izbeglica i migranata: tvrdava blagostanja ili sebičnosti?, *Biznis i finansije*, № 118/119, jul/avgust 2015. <http://bif.rs/2015/08/evropa-protiv-izbeglica-i-migranata-tvrđava-blagostanja-ili-sebicnosti/> (Приступ: 15. септембар 2020.)
- Kovač, Mitar, Migrantska kriza, kao bezbednosna pretnja Republici Srbiji, Fond strateške kulture, 29. januar 2017, <http://www.fksrb.ru/fond-strateske-kulture/politika/migrantska-kriza-kao-bezbednosna-pretnja-republici-srbiji/> (Приступ: 20. мај 2018.)
- Macron, an II – du progressisme en politique étrangère, Institut Montaigne, 6 août 2018, <https://www.institutmontaigne.org/blog/macron-ii-du-progressisme-en-politique-etrangere>.

- Migrant crisis: EU leaders agree plan to stop Libya influx, 3 February 2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-38850380> (Приступ: 22. септембар 2020.)
- Milošević, Đorđe, Окупација Европе – realna opasnost ili iracionalan strah?, Нова српска политичка мисао, 25. септембар 2015, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/okupacija-evrope---realna-opasnost-ili-iracionalan-strah.html?alphabet=l> (Приступ: 17. септембар 2020.)
- Milošević, Milan i Momir Turudić, Plava grobnica na vratima Evrope, *Vreme*, № 1268, 23. april 2015, <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1290967> (Приступ: 14. август 2020.)
- Nielsen, Nikolaj, Few migrants returned to Turkey under 2016 deal, *EUObserver*, Brussels, February 12, 2018, <https://euobserver.com/migration/140944> (Приступ: 21 мај 2018.)
- Nikolić, Goran, Šta nam zapravo pokazuju demografske projekcije UN?, Nova srpska politička misao, среда, 9. septembar 2015, <http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/sta-nam-zapravo-pokazuju-demografske-projekcije-un.html?alphabet=l> (Приступ: 25. септембар 2020.)
- Novi migrantski val i stara razjedinjenost Evrope, Radio Slobodna Evropa, 10. oktobar/listopad, 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/30208235.html>. (Приступ: 12. септембар 2020.)
- Radivojša, Branislav, Stanovništvo Evrope 25 godina posle pada Berlinskog zida – na istoku 30 miliona dece manje, Nova srpska politička misao, utorak, 10. februar 2015. <http://www.nspm.rs/prenosimo/stanovnistvo-evrope-25-godina-posle-pada-berlinskog-zida-na-istoku-evrope-30-miliona-dece-manje.html?alphabet=l> (Приступ: 23. мај 2018.)
- Serbia, https://population.un.org/wpp/Graphs/1_Demographic%20Profiles/Serbia.pdf (Приступ: 27. септембар 2020.)
- Total Fertility Rate 2020, World Population Review, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/total-fertility-rate> (Приступ: 25. септембар 2020.)
- World Population by Region, www.worldometers.info (Приступ: 27. септембар 2020.)

ИНДЕКС ИМЕНА

А

Атила, хунски владар, V век, - стр. 37.

В

Валерштајн Имануел (Immanuel Maurice Wallerstein, 1930–2019), амерички социолог, - стр. 79.

Г

Гајић Саша, српски социолог и политиколог, - стр. 74, 107.

Д

Дел Вал Александар (Alexandre del Valle, 1969), савремени француски геополитичар, - стр. 67.

Деспотовић Љубиша, српски социолог и политиколог, - стр. 78, 124.

Е

Ердоган Реџеп Тајип (Recep Tayyip Erdoğan, 1954), политичар и председник Турске, - стр. 75, 128, 133.

К

Каниц Феликс (Felix Philipp Kanitz, 1829–1904), путописац XIX века, - стр. 104.

Куденхове Калегри Рихард фон (1894–1972), филозоф и политичар немачко-јапанског порекла, идејни творац Пан Европе, - стр. 50, 67, 68.

Кузмановић Небојша, - стр. 78

Л

Ле Пен Марин (Marine Le Pen, 1968), савремена француска политичарка, лидер Националног фронта, - стр. 68, 76, 131.

М

Македонски Александар (Велики), антички владар Грчке и велике хеленистичке државе коју је створио, (пореклом из Македоније), - стр. 35, 37, 38, 143.

Макрон Емануел (Emmanuel Jean-Michel Frédéric Macron, 1977), политичар и председник Француске, - стр. 131, 132.

Марковић Срђан, српски стручњак за безбедност, - стр. 129.

Меланшон Жак Лик (Jean-Luc Mélenchon, 1951), савремени француски политичар, лидер антиглобалистичке левице, - стр. 70, 76.

Меркел Ангела (Angela Dorothea Merkel, 1954), канцелар и политичар Немачке, - стр. 78, 93, 131.

Милојевић Милош (1840–1897), историчар у Краљевини Србији, – стр. 104.

О

Орбан Виктор (Orbán Viktor, 1963), председник и политичар Мађарске, - стр. 74, 76.

П

Пајовић Иван, српски економиста, - стр. 116.

Р

Равенштајн Ернст Георг (ErnstGeorgRavenstein, 1834–1913), британски картограф и географ немачког порекла, - стр. 20.

С

Салвини Матео (Matteo Salvini, 1973), италијански политичар и државник, - стр. 132.

Сноуден Едвард (Edward Joseph Snowden, 1983), Американац, бивши оперативац ЦИА, познат у свету по обелодањивању тајне документације, у егзилу, - стр. 76.

Сорош Џорџ (George Soros, Soros György. 1930), амерички милијардер, мађарског порекла, - стр. 74, 129, 146.

Т

Трамп Доналд (Donald John Trump, 1946), председник САД и политичар, - стр. 128, 146.

Ч

Чарнојевић Арсеније III (Арсеній Чарноевичь, 1633–1706), српски патријарх, предводио прву сеобу Срба 1690, - стр. 104.

НАУЧНЕ БИОГРАФИЈЕ АУТОРА

др Драган Петровић

Др Драган Петровић дипломирао је на четири факултета у оквиру државног Универзитета у Београду, на којима је претходно паралелно студирао и то: на Економском (1999), на Социологији (2000), на Историји (2000) и на Политичким наукама (2002). Завршио је Постдипломске студије на Географском факултету у Београду, на одсеку Економска географија и одбранио магистарску тезу «Развој и размештај индустрије Београда у XIX и XX веку» 2003. године. Завршио је Постдипломске студије на Факултету политичких наука у Београду, одсек Међународни односи и одбранио је магистарску тезу «Француско-југословенски односи у време Алжирског рата 1952–1964.» 2008. године. Докторирао је на Природно математичком факултету у Новом Саду, област Политичка географија 2007. године са темом дисертације «Русија на почетку XXI века – геополитичка анализа», и на Филозофском факултету у Новом Саду, на Историји, област Историја Југославије 2015, са темом дисертације «Југословенска политичка јавност и СССР 1922–1941». Стално је запослен у Институту за међународну политику и привреду у Београду као научни саветник, где се поред целине међународних односа посебно бави Русијом и постсовјетским простором као примарном облашћу, а потом и Француском. Пре тога више година радио у Институту за политичке студије где се бавио политичким системом (домаћим и међународним), међународним политичким односима и политичком, економском и културном историјом.

Био је коаутор више од тридесет међународних научних зборника, потом око двадесет радова у националним зборницима, а објавио је и око шездесет научних и стручних радова у домаћим

научним часописима. Аутор је и једанаест лексикографских енциклопедијских одредница. До сада је објавио тридесет шест књига у Србији, од чега тридесет и пет научних монографија и једну збирку стручних чланака (двадесет и две као самосталан аутор и четрнаест као коаутор са по још једним или два аутора). То су: «Демократска модернизација у Србији», (2005) коаутор, издавач Институт за политичке студије; «Савремени председнички системи», (2005) коаутор, издавач ИПС; «Заједничка држава Србије и Црне Горе», (2006), коаутор, издавач ИПС; «Културна политика француско-југословенских односа 1949–1959», (2006), издавач ИПС; «Историја индустрије Београда», развој и размештај индустрије Београда у XIX и XX веку, у две књиге (први том до 1941. и други до 2006.) у издању Српског географског друштва (2006); «Нови Устав и савремена Србија», (2007), издавач ИПС; «Демографска обележја савремене Русије», (2007), издавач Српско географско друштво; «Промене политичког система Србије», (2007), коаутор, издавач Хектор принт; «Русија на почетку XXI века», (2007), издавачи Прометеј из Новог Сада и Институт за политичке студије из Београда; «Српске политичке странке», (2007) издавач ИПС; «Савремени свет 2006–2008», збирка стручних радова из међународних односа, издавач Нова српска политичка мисао, Београд (2008); «Српски народ и велике силе – културно историјски процеси», коаутор, чији је издавач Прометеј из Новог Сада у суиздаваштву са Институтом за политичке студије из Београда (2008); «Геополитика постсовјетског простора» у издању Прометеја из Новог Сада и Института за међународну политику и привреду из Београда (2008); «Француско-југословенски односи у време Алжирског рата 1952–1964», у издаваштву Института за међународну политику и привреду (2009); «Геополитика савремене Украјине», коаутор, у издаваштву Института за међународну политику и привреду (2009); «Геополитика Закавказја» коаутор, издавач Институт за међународну политику и привреду ИМПП, (2010); «Председнички избори у Украјини 2010», издавач ИМПП (2010); «Српске политичке странке», друго допуњено и проширено издање, издавач Култура полиса (2010); «Дунавска стратегија од

визије до остварења», коаутор, издавач ИМПП (2010); «Русија и Европа», издавач ИМПП (2010); «Интеграциони процеси на постсовјетском простору», издавачи Пешић и синови и Култура полиса (2010); «Ка мултиполарном светском поретку», издавачи Пешић и синови и Центар за развој међународне сарадње, (2010); «Француско-српски односи 1800–2010» у издаваштву ИМПП (2011), «Француска на раскршћу», издавачи ИМПП и Центар за развој међународне сарадње, (2011); «Стубови спољне политике Србије, ЕУ, САД, Русија, Кина», коаутор, ИМПП, (2012); «Равнотежа нуклеарне моћи САД и Русије (СССР)», коаутор, Пешић и синови и Центар за развој међународне сарадње, (2012); «Геополитика Средоземља», ИМПП, (2012); «Геополитика Француске», ИМПП, (2013); «Глобална монетарна криза и нови геополитички и финансијски односи у свету» коаутор, ИМПП, (2014), «Геополитика Балкана», ИМПП, (2014); «Енергетска политика Русије», ИМПП, (2015); «Краљевина Југославија и СССР 1935–1941», ИМПП, (2017); «Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца и Совјетска Русија 1918–1929», ИМПП, (2018); «Краљевина Југославија и СССР 1929–1935», ИМПП, (2019); «Украјинска криза 2013–2019» коаутор, ИМПП (2019). Научна монографија «Европа и мигрантско питање 2014–2020» је Петровићева тридесет и шеста књига-научна монографија објављена у Србији.

С професором Кицошевим аутор је књиге научне монографије *Romanian population in Vojvodina, within the Serb-Romanian relations*, у издању Scholars-press из Сарбрикена у Немачкој 2015. (на енглеском језику). Аутор је поглавља «Россия и Балканы – историческое наследие и современные отношения, у научној монографији *Выстраивая добрососедство, Россия на пространствах Европы*, у издању Руске академије наука, Москва, 2013, као и поглавља (заједно са професором Рајком Буквићем) «EUROPEAN MIGRANT CRISIS (2014–2018) AND SERBIA», CHAPTER 7, у оквиру књиге Editor Igor Janev, *Serbia: Current Political, Economic and Social Issues and Challenges*, у издању Америчке академије наука (Академије наука САД) Nova Science Publishers, New York, March 2019,.

Објавио је стручно-научну анализу односа на Балкану “La Serbia e i suoi rapporti nella regione il quadro storico e le relazioni con l’Italia,” у тематском броју Italia e Serbia, Passato, presente e futuro di un’amicizia, римског међународно-стручног часописа „Геополитика“ за новембар 2013. Са др Рајком Буквићем је објавио научне чланке «Парниковый эффект и рыночные механизмы Киотского протокола» и (у коауторству са др Рајком Буквићем и др Иваном Пајовићем) «Растениеводство в Волго-Вятском регионе и в Придунавье Сербии: Сравнительный анализ и возможности сотрудничества», у научном часопису Вестник државног Економско-инжењерског факултета у Њижњем Новгороду Русија, (Нижегородски государственный инженерно-экономический университет НГИЭИ, Вестник НГИЭИ), бројеви за октобар 2016 и јануар 2017, такође са др Буквићем и др Пајовићем научни чланак у међународном зборнику о перспективама светског поретка у XXI веку организованом у Москви Дипломатске академије Русије «Мир и Балканы в многополярности» Трансформация международных отношений в XX веке вызовы и перспективы, Дипломатическая академия МИД России, Москва, 2018, такође и 2019. на следећем научном скупу у Москви Дипломатическая академия МИД Роосии са истим коауторима «Переход миропорядка к многополярности: причинно-следственные связи и промежуточные итоги процесса», и рад са међународног научног скупа у Мичуринску Русија «Актуелное состояние и проблемы сельского хозяйства Сербии», *Инновационные технологии в АПК*, Мичуринский государственный аграрный университет, Мичуринск, 2018, као и више других радова у руским и румунским научним часописима и зборницима.

Научна монографија *Француско-српски односи 1800–2010*, у издању ИМПП (2011) у међународној размени преузета је у више од десет угледних националних библиотека у свету, од Конгресне библиотеке у Вашингтону и Универзитетских у Питсбургу и Санкт Петербургу и националних библиотека у Москви, Паризу, Бечу, Немачкој, и другим европским метрополама и културним центрима.

Ангажован је на изради велике енциклопедије српског народа пројекта САНУ, део привредна историја, где је члан редакције и аутор

већег броја одредница. Потпредседник је Друштва за привредну историју Србије. Члан је редакције научног часописа у Русији „Вестник” Економског факултета у Нижњем Новгороду, државног Универзитета НГИЭУ, а сада је, или је раније био члан редакција (и научног савета) научних часописа „Међународни проблеми”, „Култура полиса”, „Међународна политика” и RIA (излази на енглеском). Ангажован је и на два међународна научна пројекта (са Руском академијом наука и са Словачком при ЕУ). Говори француски језик, а користи се енглеским и руским.

Петровић је гостујући професор на државном Универзитету у Нижњем Новгороду, (Русија), на Инжењерско-економском универзитету (Нижегородский инженерно-экономический университет НГИЭУ), а држао је предавања по позиву и на московском МНЭПУ Универзитету. Држао је стручно научна предавања и учествовао у међународним стручно-научним скуповима у више европских земаља и био ангажован у настави на основним, специјалистичким и мастер студијама на више факултета у Београду.

Проф. др Рајко Буквић

Рајко (Милан) БУКВИЋ (Пландиште, 1953), Магистар статистичких и доктор економских наука, редовни професор универзитета, научни саветник, почасни професор универзитета (Књагињино, Русија). Основну школу и гимназију завршио у Вршцу. На Економском факултету Универзитета у Београду дипломирао 1976. (смер Економске статистике и кибернетике), магистрирао 1986. (магистарски рад „Примена метода теорије класификације у анализи развоја југословенских република и аутономних покрајина“, ментор Бранислав Ивановић), и докторирао 1997. (дисертација „Регионални аспект примарне расподеле у југословенској привреди“, ментор Драгутин Марсенић).

Изабран 2000. године у звање виши научни сарадник, 2005. у звање научни саветник. За редовног професора биран два пута: 2005. за научну област Анализа пословања, Економика пољопривреде и Аграрна политика, финансије и инвестиције, и 2008. за научну област Економија.

Радио на високошколским установама, у научноистраживачким организацијама, у привреди и у државној управи. Помоћник директора од 1997. и заменик директора Републичког завода за развој од 2001. Вршилац дужности директора Института за економику пољопривреде у Београду (2003–2005).

По позиву одржао курсеве предавања на Мордовском државном универзитету им. Н. П. Огарјова из Саранска, марта 2013. (тема: Рынок и конкуренция), на Нижегородском државном инжењерско-економском универзитету у Књагињину, Русија, априла 2014. (Микроэкономика), маја 2015. (Конкурентоспособность организации и пути её повышения), септембра 2015. (Конкурентоспособность организации, пути её развития).

в современных условиях хозяйствования), октобра 2016. (Конкурентия и конкурентная политика). У 2014. изабран за професора на Уралском државном шумско-техничком универзитету у Јекатеринбургу, на катедри Економика шумарства. Од 25. априла 2016. почасни професор Нижегородског државног инжењерско-економског универзитета у Књагињину (Русија).

Учествовао у изради више од 100 научних и стручних пројеката, у већем броју института и других научноистраживачких организација. Радио на пројектима Министарства науке: Развој и структурне промене аграрне привреде и руралних подручја, 2002–2005; Мултифункционална пољопривреда и рурални развој у функцији укључивања Републике Србије у Европску унију 2006–2010; Моделирање развоја и интеграције Србије у светске токове у светлу економских, друштвених и политичких гигања 2011–2012; Географија Србије од 2012. У 2005. руководилац пројекта Развој и структурне промене аграрне привреде и руралних подручја, рађеног за Министарство науке и заштите животне средине.

Главни и одговорни уредник зборника „Компатибилност аграрне политике Србије и Црне Горе и Заједничке аграрне политике Европске уније“, Београд 2003. Коуредник зборника „Пољопривреда у транзицији – компаративна искуства и перспективе“, Београд 2004. и „Развој и структурне промене аграрне привреде и руралних подручја“, Београд 2005.

Ангажован у раду на Српској енциклопедији, од 2006. члан Стручне редакције за трговину, туризам и угоститељство (сада редакција за економију). Стални члан сарадник Матице српске. Један од оснивача и члан Друштва за привредну историју. Члан World Economics Association – WEA.

У Одбор за економске науке САНУ изабран 2009. У активностима САНУ учествује од почетка 1990-их. Аутор једне од 13 студија на пројекту „Услови, мере и инструменти за остваривање политике развоја становништва Србије“, у организацији Одбора за становништво САНУ у 1996: Просторни и етнички аспекти популационе политике (синтеза монографских истраживања). Учесник скупова Трансформација својинских односа – теоријски и емпиријски аспекти, у организацији САНУ и Центра за економска истраживања Института друштвених наука, 1991; Срби на Косову и у Метохији, у Косовској Митровици 2005,

Могуће стратегије развоја Србије, у организацији ОЕН ОДН САНУ и Ректората УБГ, 2013. Учесник округлог стола „Порекло и исход криза“, који су организовали ОЕН, ОДН, САНУ и Друштво за привредну историју, Београд, 2010. Руководилац српског дела пројекта конституисаног на основу споразума о сарадњи САНУ и МАНУ – Економски раст и развој у Македонији и Србији у посткризном периоду.

Главни и одговорни уредник часописа „Економика предузетништва“ (2002–2003), „Месечне агроекономске анализе“ (2004), „Зборник Матице српске за друштвене науке“ (2017–2019). Члан уредништва или редакторског савета више часописа у земљи и иностранству (*Економика, The Environment, Интеграција образовања, Российский научный мир, Агрозкономика*).

Добио 2005. награду Министарства науке за научноистраживачке резултате, 2012. Меморијалну медаљу «300 лет Михаилу Васильевичу Ломоносову», 2013. медаљу «10 лет НГИЭИ», 2015. медаљу «200 лет М. Ю. Лермонтову».

Објавио (сам или у коауторству) 33 књиге – монографије, уџбеници, 136 радова у часописима у земљи и иностранству (Русија, САД, Румунија, Молдавија), 12 поглавља у књигама, 95 радова у тематским зборницима и зборницима са научних скупова, 17 енциклопедијских одредница, 78 радова у популарним часописима, недељницима и на интернет сајтовима, 8 радова објављених у изводу (апстракт), 34 приказа и осврта, 29 превода (28 са руског и један са немачког). Важније књиге: „Privredni razvoj Kosova i Metohije“, Beograd 1991 (коаутор и коредатор); „Development and Crime. An Exploratory Study in Yugoslavia“, Rome 1992 (коаутор); „Основе програма и политике развоја села, пољопривреде и прехранбене индустрије Србије – аграрни програм Србије“, Beograd 1995 (коаутор); „Просторни и етнички аспекти популационе политике (синтеза)“, Beograd 1996; „Антимонополска политика у СР Југославији – Анализа постојећих тржишних структура и антимонополских институција“, Beograd 2002 (коаутор); „Competition Policy in FR Yugoslavia – Existing Market Structures and Competition Institutions“, Beograd 2002 (коаутор); „Нова антимонополска политика: предлог решења“, Beograd 2003 (коаутор); „New Competition Policy: A Policy Paper“, Beograd 2003 (коаутор); „Унапређење корпоративног управљања“, Beograd 2003

(коаутор); „Revitalizacija i unapređenje proizvodnje sveća“, Београд 2005 (коаутор); „Принципи и планирање инвестиција“, Београд 2009; „Тржиште и конкуренција“, Београд 2012; „Стратегическое управление: исследование внешней среды организаций“, Дзержинск, 2013 (коаутор); „Управление инновациями в условиях системных преобразований в экономике предприятий“, Н. Новгород, 2014. (коаутор); „Рынок: конкуренция и монополия“ Княгинино, 2015; „Экологическое образование для устойчивого развития: традиции и инновации“, Н. Новгород 2015 (коаутор); „Корпоративно управљање као део пословне стратегије компанија“, Београд 2017 (коаутор); „Сто година пољопривреде Србије 1918–2018“, Београд 2018; „Украјинска криза 2013–2019“, Београд 2019 (коаутор).

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

314.113:314.15(4)"2014/2020"
341.231.14-054.73(4)"2014/2020"
329.4(4)"2014/2020"
327(4)"2014/2020"

ПЕТРОВИЋ, Драган, 1964-

Европа и мигрантско питање : 2014-2020. / Драган Петровић,
Рајко Буквић. - Београд : Институт за међународну политику и
привреду, 2019 (Београд : Донат граф). - 190 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 150. - Научне биографије аутора: стр. 181-190. - Summary ;
Резюме. - Напомене и библиографске рефернце уз текст. -
Библиографија: стр. 165-175. - Регистар.

ISBN 978-86-7067-281-9

1. Буквић, Рајко, 1953- [аутор]

а) Мигранти -- Европа -- 2014-2020 б) Мигрантска криза --
Европа -- 2014-2020 в) Међународни односи -- Европа -- 2014-
2020

COBISS.SR-ID 26213641

ИСБН 978-86-7067-281-9